

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Μεταπτυχιακή Εργασία

Τοπική ανάπτυξη οικισμών της ενδοχώρας με άξονα το δίπολο πολιτισμός-τουρισμός. Ο ρόλος της κοινωνίας των πολιτών.
Μελέτη περίπτωσης : κοινότητα Πέρα Ορεινής

Άντρη Τομασίδου

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Ευθυμία Σαραντάκου

Μάιος 2017

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Πολιτιστική πολιτική και Ανάπτυξη

Μεταπτυχιακή Εργασία

**Τοπική ανάπτυξη οικισμών της ενδοχώρας με άξονα το δίπολο
πολιτισμός-τουρισμός. Ο ρόλος της κοινωνίας των πολιτών.**

Μελέτη περίπτωσης : Κοινότητα Πέρα Ορεινής

Άντρη Τομασίδου

**Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Ευθυμία Σαραντάκου**

Η παρούσα πτυχιακή εργασία υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση πτυχιακού τίτλου σπουδών στην Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Μάιος 2017

Περίληψη

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια πρόταση για πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη σε κοινότητα της ενδοχώρας, στη βάση αξιοποίησης των διαθέσιμων πόρων της. Αφορμή υπήρξε η αυθόρμητη δράση εθελοντικής πολιτιστικής επιτροπής, η οποία οργάνωσε το πολιτιστικό κεφάλαιο του χωριού με ανέλπιστα θετικές επιπτώσεις στη ζωή των κατοίκων. Κύριοι ερευνητικοί άξονες της παρούσας εργασίας αποτελούν: 1) η δυναμική της εκ των κάτω ανάπτυξης και το πώς οι τοπικές κοινωνίες μπορούν να ηγηθούν σε πρωτοβουλίες ανάπτυξης και 2) το πώς ένας οικισμός μη παράκτιος μπορεί να αναπτυχθεί με βάση το δίπολο πολιτισμός- τουρισμός. Επιμέρους ερευνητικοί άξονες είναι η ανίχνευση της κρατικής πολιτικής για την τοπική ανάπτυξη, τον τουρισμό και πολιτισμό, η καταγραφή των φυσικών και κοινωνικοοικονομικών πόρων της κοινότητας, η καταγραφή και αξιολόγηση αξιοποιήσιμων πόρων και πολιτισμικού κεφαλαίου της κοινότητας, η διερεύνηση του ρόλου της αυθόρμητης εθελοντικής επιτροπής που προέκυψε στην κοινότητα δημιουργώντας «πολιτιστικό αναβρασμό» και πολιτιστική ανάπτυξη και η διερεύνηση του ρόλου των τουριστικών γραφείων στην ανάδειξη νέων προορισμών. Από τα πιο πάνω προκύπτουν προτάσεις για κεφαλαιοποίηση της προσπάθειας για πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη της κοινότητας στη βάση αξιοποίησης χρηματοδοτικών, ανθρώπινων, φυσικών και πολιτιστικών πόρων. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στην παρούσα διατριβή είναι η βιβλιογραφική ανασκόπηση για την ανάλυση των θεωρητικών εννοιών της ανάπτυξης, του πολιτισμού, του τουρισμού και του πολιτιστικού τουρισμού. Η έρευνα πεδίου περιλάμβανε μελέτη περίπτωσης την κοινότητα Πέρα Ορεινής και πραγματοποιήθηκε με τη διεξαγωγή ελεύθερων και ημι-δομημένων συνεντεύξεων σε εμπλεκόμενους φορείς, την παρατήρηση και την προσωπική καταγραφή. Μέσα από την παρούσα διατριβή διαφαίνεται η δυναμική του ίδιου του τόπου, των ανθρώπων του και της ιστορίας τους, ως μια αυθεντική έκφραση της ιδέας της ανάπτυξης. Πρόκειται για μια δυναμική που αποζητά η κοινωνία των πολιτών και η οποία με την κατάλληλη διαχείριση μπορεί να αναδειχτεί και να αποτελέσει όχημα προς την ανάπτυξη.

Summary

This master thesis is a proposal for cultural and tourist development in an inland settlement based on the community's available resources, which can be exploited. The motivation for this study was the fact that recently a group of volunteers have undertaken voluntary cultural action by organising the cultural capital of the village and causing unexpectedly positive results on the villagers' quality of life. The main research axes of this paper are: 1) the dynamic of bottom-up development as well ways for the local communities to lead development initiatives and 2) how an inland settlement that is to say a non-coastal one, can be developed using tourism and culture. Other research axes are the detection of the state policy for local development, tourism and culture, the recording of the natural and socio-economic resources of the community, the recording and evaluation of available resources and cultural capital of the community, the exploration of the role of the voluntary committee, that emerged in the community creating cultural development and exploring the role of tourist offices in the emergence of new destinations. From all the above we come up with suggestions for capitalizing the effort for cultural and tourist development of the community on the basis of exploitation of financial, human, natural and cultural resources. The methodology used to carry out the current thesis is a literature review for the analysis of the theoretical concepts of development, culture, tourism and cultural tourism. The field research included as a case study the village Pera Orinis and was carried out by conducting free and semi-structured interviews with stakeholders, observation and personal recording. The present thesis reveals the dynamic contribution of the countryside of Cyprus of its people and their history in offering a different and authentic expression of the development. It is a dynamic witch is pursued by the local community and witch can be enhanced with the proper management. Finally it can be a vehicle for sustainable development.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ,

σε όσους πρόθυμα δέκτηκαν να συμμετάσχουν στην διεξαγωγή της παρούσας εργασίας αφιερώνοντας τον χρόνο τους, στην οικογένεια και τους φίλους για την κατανόηση στις «μεγάλες εξαφανίσεις» και τέλος στην καθηγήτριά μου για την πολύτιμη καθοδήγηση.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η έννοια και το αντικείμενο της ανάπτυξης	
1.1. Ιστορική εννοιολογική εξέλιξη της ανάπτυξης.....	15
1.2. Τοπική ενδογενής ανάπτυξη.....	17
1.2.1. Εκ των κάτω ανάπτυξη.....	19
1.2.2. Η συμβολή του «κοινωνικού κεφαλαίου» στην τοπική ανάπτυξη..	20
1.3. Διεθνής και Ευρωπαϊκή μέριμνα για την Τοπική ανάπτυξη.....	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Πολιτισμός , πολιτιστικές βιομηχανίες και διαχείριση πολιτισμού	
2.1. Εισαγωγή στις έννοιες «πολιτισμός» και «κουλτούρα».....	25
2.2. Δημιουργική Οικονομία. Πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες	28
2.3. Ο ρόλος του πολιτισμού στην αναπτυξιακή διαδικασία.....	30
2.4. Πολιτιστική πολιτική και διαχείριση.....	32
2.4.1. Ορισμός πολιτιστικής πολιτικής.....	32
2.4.2. Ορισμός πολιτιστικής διαχείρισης.....	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : Τουρισμός και τουριστικός σχεδιασμός	
3.1. Εισαγωγή στην έννοια του «τουρισμού»	37
3.2. Η αναπτυξιακή συμβολή του τουρισμού.....	38
3.3. Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.....	41
3.4. Τουριστικός σχεδιασμός και διαχείριση	43
3.4.1. Συμμετοχικός σχεδιασμός στον τουρισμό.....	45
3.5. Τουριστική ζήτηση και προσφορά.....	46
3.5.1. Προσεγγίσεις στην τουριστική ζήτηση.....	46
3.5.2. Προσεγγίσεις στην τουριστική προσφορά.....	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : Πολιτισμός και τουρισμός σε κοινή κατεύθυνση	
4.1. Ορισμός πολιτιστικού τουρισμού.....	51
4.2. Πολιτιστικός τουρισμός και τοπική ανάπτυξη.....	52
4.3. Η Χάρτα του πολιτιστικού τουρισμού.....	54
4.4. Πολιτιστικός τουρισμός και κινηματογραφικός τουρισμός.....	56
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Τοπική ανάπτυξη,τουρισμός: και πολιτισμός: εφαρμογή στην Κύπρο	
5.1. Τοπική αυτοδιοίκηση.....	60
5.1.1. Κοινοτικό Συμβούλιο.....	60
5.1.2. Επαρχιακή Διοίκηση.....	61
5.2. Πολιτιστική πολιτική.....	61
5.3. Τουρισμός.....	62
5.3.1. Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού.....	62

5.3.2. Εταιρείες Τουριστικής Ανάπτυξης και Προβολής.....	63
5.4. Χρηματοδοτικά εργαλεία.....	64

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Μελέτη Περίπτωσης Κοινότητα Πέρα Ορεινής

6.1. Παρουσίαση της περιοχής.....	65
6.1.1. Μια ματιά στην ιστορία της κοινότητας Πέρα Ορεινής.....	65
6.3. Φυσικά και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά της κοινότητας.....	67
6.3.1. Τουρισμός και τουριστικοί πόροι.....	69
6.3.2. Χώροι εστίασης.....	70

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Καταγραφή και αξιολόγηση αξιοποιήσιμων πόρων και πολιτισμικού κεφάλαιου της κοινότητας

7.1. Στοιχεία φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος δυνάμει τουριστικά στοιχεία.....	72
7.2. Το πολιτισμικό κεφάλαιο της κοινότητας.....	77
7.2.1. Ιστορικοί πολιτιστικοί πόροι.....	77
7.2.2. Παραδοσιακός πυρήνας της κοινότητας.....	81
7.2.3. Άυλοι πολιτιστικοί πόροι	84
7.2.4. Πολιτιστικοί φορείς, ομάδες καλλιτεχνών και μεμονωμένοι καλλιτέχνες.....	86
7.2.5. Πολιτιστικές υποδομές.....	88
7.3. Αξιολόγηση των αξιοποιήσιμων πόρων - Προοπτικές.....	88

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: Συμβούλιο Κοινοτικής Ευημερίας και ο ρόλος της κοινωνίας των πολιτών

8.1. Ιστορική Αναδρομή στον θεσμό του ΣΚΕ.....	94
8.1.1. Πολιτιστική Επιτροπή ΣΚΕ.....	95

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: Η αντίληψη των κρατικών φορέων για την τοπική ανάπτυξη, τον τουρισμό και τον πολιτισμό.

9.1. Επαρχιακή Διοίκηση.....	101
9.2. Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού.....	102
9.3. Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης και Προβολής Λευκωσίας.....	103

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10: Ο ρόλος των τουριστικών γραφείων στην ανάδειξη νέων προορισμών

10.1. Μεγάλοι διοργανωτές ταξιδιών	107
10.2. Γραφεία πληροφοριών ΚΟΤ	109

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11: Κεφαλαιοποίηση προσπάθειας- Ανάλυση Pest- Ανάλυση SWOT

11.1. Ανάλυση μακροπεριβάλλοντος PEST.....	112
11.1.1. Σχηματική Ανάλυση PEST.....	114

11.2. Ανάλυση swot.....	115
11.2.1. Σχηματική παρουσίαση ανάλυσης swot.....	118
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12. Στρατηγικός Σχεδιασμός	
12.1. Σκοπός – Όραμα	119
12.2. Διαχειριστικό σχέδιο- Καθορισμός Στόχων- Άξονες Στρατηγικής.....	120
12.3. Προτεινόμενες Δράσεις.....	121
Επίλογος.....	125
Βιβλιογραφία.....	129
Παραρτήματα.....	142

Εισαγωγή

Αντικείμενο και ερευνητικοί άξονες

Τι συμβαίνει όταν η κοινωνία των πολιτών αυθόρμητα αναλαμβάνει δράση και συμμετέχει στον σχεδιασμό για την ανάπτυξη μιας μικρής κοινότητας με κύριους άξονες τον πολιτισμό και τον τουρισμό;

Η παρούσα εργασία έχει ως σκοπό να εμβαθύνει μέσα από βιβλιογραφική και επιτόπια έρευνα σε έννοιες όπως η εκ των κάτω ανάπτυξη, πολιτιστική διαχείριση και ήπια τουριστική ανάπτυξη στο πρότυπο του πολιτιστικού τουρισμού σε ένα μικρό οικισμό της ενδοχώρας, μη παράκτιο. Πέρα από την καταγραφή του θεωρητικού πλαισίου, η έρευνα πεδίου περιλαμβάνει ως μελέτη περίπτωσης κοινότητα στην περιφέρεια της Λευκωσίας που ενώ άλλοτε ήταν κεφαλοχώρι, έχασε αυτό του τον ρόλο και στήριξε την οικονομία του αποκλειστικά στις υπηρεσίες της πρωτεύουσας και την γεωργοκτηνοτροφία. Το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια δραστηριοποιείται σε εθελοντική βάση πολιτιστική επιτροπή που οργάνωσε τόσο τους ανθρώπινους όσο και τους πολιτιστικούς πόρους του χωριού με ανέλπιστα θετικές επιπτώσεις στη ζωή των κατοίκων, αποτελεί ενδιαφέρον πεδίο προς έρευνα.

Κύριοι ερευνητικοί άξονες αποτελούν:

- 1) η δυναμική της εκ των κάτω ανάπτυξης και το πώς οι τοπικές κοινωνίες μπορούν να ηγηθούν σε πρωτοβουλίες ανάπτυξης
- 2) πώς ένας οικισμός μη παράκτιος μπορεί να αναπτυχθεί με βάση το δίπολο πολιτισμός- τουρισμός

Επιμέρους άξονες αποτελούν:

A) η παρουσίαση των αντιπροσωπευτικών κρατικών φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης, του τουρισμού και πολιτισμού, του ρόλου και των αρμοδιοτήτων τους, καθώς και η καταγραφή των διαθέσιμων χρηματοδοτικών εργαλείων

B) η καταγραφή των φυσικών και κοινωνικοοικονομικών πόρων της κοινότητας

Γ) η καταγραφή και αξιολόγηση αξιοποιήσιμων πόρων και πολιτισμικού κεφαλαίου της κοινότητας

Δ) ο ρόλος της αυθόρμητης εθελοντικής επιτροπής που προέκυψε στην κοινότητα δημιουργώντας «πολιτιστικό αναβρασμό» και πολιτιστική ανάπτυξη

Ε) η ανίχνευση της πολιτικής των κρατικών φορέων για την τοπική ανάπτυξη, τον πολιτισμό και τον τουρισμό

ΣΤ) ο ρόλος των μεγάλων διοργανωτών ταξιδιών στην ανάδειξη νέων προορισμών στην Κύπρο

Ζ) προτάσεις για κεφαλαιοποίηση της προσπάθειας για πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη της κοινότητας στη βάση αξιοποίησης χρηματοδοτικών, ανθρώπινων, φυσικών και πολιτιστικών πόρων, καθώς και διαχείριση της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής.

Δομή

Η εργασία δομείται σε δώδεκα κεφάλαια, όπου στα τέσσερα πρώτα αναπτύσσεται το θεωρητικό υπόβαθρο που αφορά την τοπική ανάπτυξη, τον τουρισμό, τον πολιτισμό και τον πολιτιστικό τουρισμό ενώ στα υπόλοιπα, αναλύεται η μελέτη περίπτωσης.

Συγκεκριμένα, το **πρώτο κεφάλαιο** πραγματεύεται το αντικείμενο της ανάπτυξης, στο **δεύτερο κεφάλαιο** αναλύονται έννοιες όπως ο πολιτισμός, η κουλτούρα, οι πολιτιστικές βιομηχανίες και η διαχείριση πολιτισμού. Το πολύπλοκο φαινόμενο του τουρισμού μέσα από τις επιπτώσεις του, αναπτύσσεται στο **τρίτο κεφάλαιο**. Το **τέταρτο** κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στο πρότυπο του πολιτιστικού τουρισμού, το οποίο αποτελεί σύμπραξη των εννοιών πολιτισμού και τουρισμού. Στο **πέμπτο κεφάλαιο** γίνεται αναφορά στους

αντιπροσωπευτικούς κρατικούς φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, του τουρισμού και πολιτισμού, στον ρόλο και τις αρμοδιότητές τους, καθώς και καταγραφή των διαθέσιμων χρηματοδοτικών εργαλείων τουρισμού και πολιτισμού. Το **έκτο κεφάλαιο** μας εισάγει στην μελέτη περίπτωσης, την κοινότητα Πέρα Ορεινής με αναφορά στην ιστορία του χωριού και καταγραφή των φυσικών και κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών της κοινότητας, περιλαμβανομένων των τουριστικών πόρων. Στο **έβδομο κεφάλαιο** γίνεται καταγραφή και αξιολόγηση όλων των αξιοποιήσιμων πόρων της κοινότητας. Καταγράφονται και αξιολογούνται τα στοιχεία φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος καθώς και του συνόλου του πολιτισμικού κεφαλαίου της κοινότητας, που συνίσταται στους ιστορικούς πολιτιστικούς πόρους, στον παραδοσιακό πυρήνα της κατοικημένης περιοχής, στους άυλους πολιτιστικούς πόρους, στους πολιτιστικούς φορείς, τις ομάδες καλλιτεχνών και τους μεμονωμένους καλλιτέχνες που ζουν και δραστηριοποιούνται στο χωριό, καθώς και στις πολιτιστικές υποδομές. Στο **όγδοο κεφάλαιο** γίνεται ιστορική αναδρομή στο έργο του Συμβουλίου Κοινοτικής Ευημερίας (ΣΚΕ), ενός θεσμού που θεσπίστηκε, σε κοινότητες της Κύπρου μετά την Τουρκική εισβολή και από τον οποίο τα τελευταία χρόνια αυθόρμητα προέκυψε ομάδα εθελοντών, η Πολιτιστική Επιτροπή ΣΚΕ που οργάνωσε τους πολιτιστικούς πόρους της κοινότητας και προκάλεσε «πολιτιστικό αναβρασμό». Μέσα από αποδελτίωση τοπικού ηλεκτρονικού τύπου γίνεται αναφορά στις αξιόλογες δράσεις της επιτροπής και αναλύεται η δυναμική της πρωτοβουλίας πολιτιστικής ανάπτυξης της κοινότητας. Στο **ένατο κεφάλαιο** μέσα από τη διεξαγωγή συνεντεύξεων ανιχνεύεται η αντίληψη των κρατικών φορέων για την τοπική ανάπτυξη, τον πολιτισμό και τον τουρισμό. Ο ρόλος των διοργανωτών ταξιδιών και των Γραφείων Πληροφοριών ΚΟΤ στην ανάδειξη ενός νέου τουριστικού προορισμού και συγκεκριμένα η γνώση τους για την ευρύτερη περιοχή Ταμασσού εξετάζεται στο **δέκατο κεφάλαιο**. Το **ενδέκατο κεφάλαιο** έχει ως στόχο την κεφαλαιοποίηση της προσπάθειας που ξεκίνησε με την δράση της Πολιτιστικής επιτροπής ΣΚΕ με άξονες το δίπολο πολιτισμού και τουρισμού, χρησιμοποιώντας τα στρατηγικά εργαλεία ανάλυσης pest και swot. Τέλος, στο **δωδέκατο κεφάλαιο** προτείνεται ένας στρατηγικός σχεδιασμός, όπου διατυπώνεται ένα διαχειριστικό σχέδιο με προτεινόμενες δράσεις προς την κατεύθυνση αξιοποίησης των πόρων της κοινότητας.

Ιδιαιτερότητα της έρευνας

Η πρωτοτυπία της έρευνας έγκειται στο γεγονός ότι ζητήματα όπως η τοπική αυτοδιοίκηση, η διακυβέρνηση με αυθόρμητες πρωτοβουλίες της κοινωνίας των πολιτών που δραστηριοποιούνται ενεργά σε θέματα σχεδιασμού και ανάπτυξης είναι δημοφιλή πεδία συζήτησης, που ενώ απασχολούν την διεθνή βιβλιογραφία στην Κύπρο δεν έχουν μελετηθεί ιδιαίτερα. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός, ότι ο πολιτιστικός σχεδιασμός και η σύνδεσή του με τον τουριστικό σχεδιασμό αποτελούν εφαρμοσμένες πρακτικές ανάπτυξης σε μεγαλουπόλεις του εξωτερικού. Η ιδιαιτερότητα της παρούσας έρευνας είναι ότι αντικείμενο της αποτελεί μια μικρή κοινότητα στην ενδοχώρα του νησιού.

Μεθοδολογία

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στην παρούσα διατριβή είναι η βιβλιογραφική ανασκόπηση για την ανάλυση θεωρητικών εννοιών. Για την πραγματοποίηση του ερευνητικού μέρους γίνεται ανάλυση μελέτης περίπτωσης με συλλογή πληροφοριών για την κοινότητα Πέρα Ορεινής. Βασικές ερευνητικές μέθοδοι υπήρξαν η παρατήρηση, η προσωπική καταγραφή, η συλλογή και κωδικοποίηση στοιχείων από τον τοπικό περιοδικό τύπο καθώς και οι συνεντεύξεις που πάρθηκαν από εμπλεκόμενους φορείς. Αυτή η τριπλή προσέγγιση μελέτης της περίπτωσης, δηλαδή η προσωπική παρατήρηση, δευτερογενείς και πρωτογενείς πηγές κρίθηκε απαραίτητη, καθώς από την αρχική έρευνα προέκυψε ότι το δείγμα των ερωτώμενων που είχαν άποψη και εμπειρία δεν ήταν εκτεταμένο.

Η έρευνα γνώμης έγινε σε τρεις ανατροφοδοτούμενους κύκλους. Σε πρώτο στάδιο πραγματοποιήθηκαν τρεις ελεύθερες – μη δομημένες συνεντεύξεις από την πρώην πρόεδρο της Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ και νεοεκλεγείσα πρόεδρο του Κοινοτικού Συμβουλίου Πέρα Ορεινής κ. Σούλλα Μάου-Παρτασή, την νυν προεδρεύουσα της επιτροπής κ. Μαρία Αργυρού και τον ιδιοκτήτη του αγροτουριστικού καταλύματος στο χωριό «Απεράντι» κ. Τάσο Σιαλή (ΠΙΝΑΚΑΣ 7). Από αυτό τον κύκλο των συνεντεύξεων αναδείχθηκαν τα βασικά ζητήματα της έρευνας.

Σε δεύτερο στάδιο πραγματοποιήθηκαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις σε εκπροσώπους των αντιπροσωπευτικών κρατικών φορέων στους τομείς της τοπικής αυτοδιοίκησης και του τουρισμού, προκειμένου να ανιχνευτεί η αντίληψή τους για την ανάπτυξη, τον τουρισμό και την αναπτυξιακή διάσταση του πολιτισμού (ΠΙΝΑΚΕΣ 1-4). Δυστυχώς, η διεξαγωγή συνέντευξης με εκπροσώπους των Πολιτιστικών Υπηρεσιών του Υπουργείου Παιδείας δεν κατέστη δυνατή, αφού η εν λόγω υπηρεσία επέδειξε απροθυμία να συμμετάσχει στην έρευνα (Παράτημα Α1). Πληροφοριοδότες κλειδιά ήταν η κ. Άντρη Χαραλάμπους, Βοηθός Επόπτη περιοχής Ταμασσού στην Επαρχιακή Διοίκηση Λευκωσίας, η κ. Όλγα Θεοχάρους-Παπαγεωργίου Τουριστική Λειτουργός Α στον Κυπριακό Οργανισμό Τουρισμού και η κ. Αντιγόνη Ηρακλείδου λειτουργός στην Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης και Προβολής Λευκωσίας. Για την καταγραφή των χρηματοδοτικών εργαλείων ρωτήθηκε ο κ. Γιάννης Χρυσοστόμου, διευθύνων της ιδιωτικής εταιρείας Pyramind Services Ltd (<http://www.pyramind.eu>), με εμπειρία σε συμμετοχές σε Ευρωπαϊκά προγράμματα.

Τέλος, μέσα από την εξέλιξη της εργασίας, αναδείχθηκε η ανάγκη διερεύνησης και μέσα από την έρευνα πεδίου της σύνδεσης τοπικής πολιτιστικής ανάπτυξης και τουρισμού. Για τον λόγο αυτό πραγματοποιήθηκε ένας τρίτος κύκλος ημι-δομημένων συνεντεύξεων σε εκπροσώπους μεγάλων διοργανωτών τουριστικών ταξιδιών και σε υπαλλήλους των γραφείων τουριστικών πληροφοριών ΚΟΤ, προκειμένου να εξεταστεί ο ρόλος τους στην ανάδειξη νέων τουριστικών προορισμών, κατά πόσο η ευρύτερη περιοχή της Ταμασσού είναι γνωστή σε αυτούς καθώς και οι προοπτικές μελλοντικής συνεργασίας μαζί τους (ΠΙΝΑΚΑΣ 5). Πληροφοριοδότες κλειδιά επιλέχθηκαν η κ. Φωτεινή Νέλσον τουριστική πράκτορας τα τελευταία τέσσερα χρόνια στο γραφείο Mantovani, η κ. Αρίστη Κουμή τουριστική πράκτορας τα τελευταία χρόνια στην εταιρεία Thomas Cook και η κ. Σβετλάνα Γεωργίου ξεναγός για επτά χρόνια στην εταιρεία Biblio Globus. Από τα Γραφεία Πληροφοριών του ΚΟΤ ερωτήθηκαν οι Βοηθοί Τουριστικοί Λειτουργοί και ξεναγοί: κ. Ευαγόρας Βανέζης, κ. Μύρια Στασουλλή, κ. Αλέξης Χριστοδουλίδης και κ. Λεωνίδα Κρητιώτης.

Πέρα από τις ανάγκες του μεταπτυχιακού προγράμματος, η παρούσα διατριβή αποτελεί μια μεγάλη επιθυμία της γράφουσας για να θέσει ένα μικρό λιθαράκι

στην μεγάλη προσπάθεια που γίνεται στην κοινότητα, για πρόοδο στη βάση μιας βιώσιμης ανάπτυξης που επίκεντρό της έχει τον άνθρωπο και σε ότι αυτός θεωρεί σημαντικό στην ζωή και πορεία του με ευθύνη για το τι παραλαμβάνει από τις προηγούμενες γενιές και τι παραδίδει στις επόμενες.

Κεφάλαιο 1

Η έννοια και το αντικείμενο της ανάπτυξης

1.1. Ιστορική εννοιολογική εξέλιξη της ανάπτυξης

Η έννοια της ανάπτυξης εμπεριέχει δυναμικό, διαλλακτικό και εξελικτικό χαρακτήρα με τους μελετητές από διαφορετικά επιστημονικά πεδία να προσπαθούν να προσδιορίσουν από τη μια το περιεχόμενο και από την άλλη το ιδανικό της πρότυπο (Χριστοφάκης 2000, 36).

Ανατρέχοντας σε λεξικό προκειμένου να εντοπιστούν συνώνυμα της λέξης ανάπτυξη προκύπτει η ταύτιση της με έννοιες όπως ανέλιξη, άνθηση, άνοδος, βελτίωση, μεγέθυνση (Μπαμπινιώτης 2012,208). Αναζητώντας έναν εγκυκλοπαιδικό ορισμό για την έννοια της ανάπτυξης διαπιστώνεται πρώτιστα η άμεση σύνδεση της με την οικονομική επιστήμη, αφού με τον όρο ανάπτυξη εννοείται οποιαδήποτε αλλαγή ή σύνολο διεργασιών βελτίωσης μιας οικονομικής κατάστασης (Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Larousse Britannica, τομ.8^{ος}, 468).

Μελετώντας την ιστορική εννοιολογική εξέλιξη της ανάπτυξης προκύπτει ότι πρόκειται για μια σχετικά πρόσφατη έννοια που πρωτοεμφανίζεται στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Η ανάπτυξη προβάλλεται ως η λύση στα προβλήματα που προέκυψαν μετά την κατάρρευση των βρετανικών και γαλλικών αποικιοκρατικών καθεστώτων στην Αφρική και την Ασία, καθώς και στα

προβλήματα που ακολούθησαν κατά την περίοδο του μεσοπολέμου. Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα δυτικά κράτη μεταπολεμικά οδήγησαν στην καθιέρωση της έννοιας της ανάπτυξης στα τέλη του 1940 (Μελισσουργός 2005,18).

Την περίοδο μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1970 γίνεται λόγος για «αναπτυξιολογισμό» που εφαρμόζουν τα διάφορα κράτη βασισμένο στο στρατηγικό πρότυπο της «πολικής ανάπτυξης». Πρόκειται για πρότυπο που αποτέλεσε «δόγμα» στην αναπτυξιακή πορεία των οικονομιών των χωρών (Παπαθεοδώρου και Χριστοφάκης 2014, 24) προσαρμοσμένο στο δυτικό καπιταλιστικό σύστημα που έχει χαρακτηριστικά τις κεϋνσιανές αναδιανεμητικές πολιτικές του κράτους προνοίας και τις «από τα πάνω» πολιτικές χωροταξικού προγραμματισμού σε εθνικό επίπεδο (Μελισσουργός, ο.π.). Το πολιτικό μοντέλο ανάπτυξης αποσκοπεί στην ενίσχυση των πόλεων, προκειμένου να λειτουργήσουν ως πόλοι έλξης βιομηχανικών δραστηριοτήτων οδηγώντας την έννοια της ανάπτυξης στην απόλυτη ταύτιση της με τις έννοιες της εκβιομηχάνισης και της οικονομικής μεγέθυνσης.

Η διαμόρφωση του προτύπου πολιτικής ανάπτυξης προέκυψε από θεωρίες της οικονομικής του χώρου με τις οποίες καταπιάστηκαν πολλοί ερευνητές επιχειρώντας να ερμηνεύσουν την χωρική κατανομή των οικονομικών δραστηριοτήτων σε συνδυασμό με την κατανομή των οικιστικών μονάδων (Κόνσολας κ.α.,1). Σύμφωνα με την οικονομική του χώρου, η ανάπτυξη εισάγει την εκβιομηχάνιση και την παραγωγή δραστηριοτήτων σε αστικές περιοχές διαχέοντας και ευνοώντας την περιφερειακή ανάπτυξη. Από τις θεωρίες του Σουηδού οικονομολόγου Gunnar Myrdal περί «περιφερειακών ανισοτήτων» στις θεωρίες του γερμανού γεωγράφου Walter Christaller περί «κεντρικών τόπων» και τέλος στις θεωρίες των Γάλλων οικονομολόγων Francois Perroux περί «πόλων μεγέθυνσης» και Jacques Boudeville περί «πόλων ανάπτυξης», το μοντέλο της πολιτικής ανάπτυξης κατέστη ως η πιο πολυσυζητημένη στρατηγική για την επίλυση περιφερειακών προβλημάτων (ο.π.).

Ωστόσο, στα τέλη της δεκαετίας του 1970 το αναπτυξιακό πολιτικό πρότυπο επιδέχεται κλυδωνισμούς. Σύντομα γίνεται αντιληπτό το γεγονός ότι το συγκεκριμένο πρότυπο ανάπτυξης δεν μπορεί πλέον να δώσει λύση στα μεγάλα κοινωνικά προβλήματα όπως την αύξηση της ανεργίας, την επιδείνωση της ανισότητας διανομής του εισοδήματος, την ένταση της φτώχειας, την καταστροφή του περιβάλλοντος, την αποβιομηχάνιση και άλλα. Νέες συνθήκες όπως η παγκοσμιοποίηση και η αποκέντρωση του κρατικού ρόλου οδήγησαν στην εξέλιξη του όρου και στον επαναπροσδιορισμό του περιεχομένου της ανάπτυξης. Σταδιακά εγκαταλείπεται η στενά οικονομικίστικη άποψη για την ανάπτυξη προσδίδοντας στο περιεχόμενο κοινωνική, πολιτιστική, περιβαλλοντική, ακόμη και πολιτική υφή (Χριστοφάκης 2000, 36). Παράλληλα με την μεγιστοποίηση του κέρδους επιβάλλεται ως προτεραιότητα η ικανοποίηση βασικών και ιδιαίτερων αναγκών που μπορεί να προκύπτουν σε συγκεκριμένο χώρο.

Το αναπτυξιακό πολιτικό πρότυπο δεν εγκαταλείπεται πλήρως, αλλά περιορίζεται η ευρύτατη εφαρμογή του. Παράλληλα, εμφανίζεται ένα νέο πρότυπο ανάπτυξης αυτό της ολοκληρωμένης- ενδογενούς ανάπτυξης που πρεσβεύει «την ισόρροπη ανάπτυξη όλων των χωρικών μονάδων με την διατήρηση του υπάρχοντος οικιστικού δικτύου, χωρίς τη συγκέντρωση πληθυσμού και οικονομικών δραστηριοτήτων σε ορισμένα μόνο αστικά κέντρα» (Χριστοφάκης 2000, 26). Σε αυτό το πλαίσιο, εμφανίζονται νέοι όροι, θεωρίες και πρακτικές που προωθούν την τοπική, ενδογενή ανάπτυξη και την ανάπτυξη «από τα κάτω». Οι νέες αναπτυξιακές θεωρίες και πολιτικές εστιάζονται κυρίως σε δύο άξονες: την «τοπικά προσδιορισμένη πολιτική κοινότητα» και την «εκ των κάτω» διαδικασία προγραμματισμού για ανάπτυξη.

1.2. Τοπική ενδογενής ανάπτυξη

Η τοπική - ενδογενής ανάπτυξη συνιστά μια τοπική στρατηγική επιλογή, ένα αναπτυξιακό πρότυπο που σέβεται τις ιδιαιτερότητες του χώρου και της περιοχής στην οποία εφαρμόζεται. Η αναπτυξιακή διαδικασία που

ακολουθείται, σύμφωνα με το πρότυπο αυτό, δίνει έμφαση στη δυνατότητα των ιδίων πόρων και στηρίζεται στην κινητοποίηση και αξιοποίηση των ενδογενών παραγωγικών δυνάμεων.

Ο όρος της τοπικής ανάπτυξης εμφανίζεται στη βιβλιογραφία στα τέλη της δεκαετίας του 1970 (Χριστοφάκης 2000, 37) με έντονο θεωρητικό προβληματισμό να κυριαρχεί μέχρι σήμερα γύρω από την έννοια αυτή (Χριστοφάκης 2000, 9). Οι δε όροι «ενδογενής» ή «αποκεντρωμένη» ανάπτυξη εμφανίστηκαν νωρίτερα σε μια προσπάθεια να δομηθεί το υπόδειγμα της ανάπτυξης «από τα κάτω» σε αντίθεση με το πολιτικό πρότυπο που πρεσβεύει την «εκ των άνω» παρέμβαση, δηλαδή την έντονη κεντρική κρατική παρέμβαση που υποβοηθά τη διαδικασία ανάπτυξης (Παπαθεοδώρου κ.α. 2014, 24). Η τοπική ενδογενής ανάπτυξη προτείνεται ως η απάντηση στην παγκοσμιοποίηση και στις αυξανόμενες παγκόσμιες εμπορικές ανταλλαγές, αφού στηρίζεται στη δημιουργία τοπικών δικτύων παραγωγής, ανταλλαγής και συνεργασιών σε τοπικό επίπεδο και γενικότερα στο τοπικό αναπτυξιακό περιβάλλον (Χριστοφάκης και Γκούζος 2013,1).

Για την αποσαφήνιση της έννοιας «τοπική ανάπτυξη» απαιτείται ανάλυση των όρων από τους οποίους αποτελείται. Σύμφωνα με την Μπιτσάνη (2004, 117) ο όρος «τοπική» αφορά σε κάθε γεγονός, δραστηριότητα ή διαδικασία που λαμβάνει χώρα με πρωτοβουλία του πληθυσμού μιας ορισμένης χωρικής μονάδας. Ο δε όρος «ανάπτυξη» αναφέρεται σε «μια ευρεία συμμετοχική διαδικασία κοινωνικής αλλαγής, σε μια κοινωνία δεδομένης περιοχής, με αποτέλεσμα την κοινωνική και υλική πρόοδο για την πλειονότητα των κατοίκων». Η Μπιτσάνη (ο.π.) αναφέρει συμπληρωματικά ότι ανάπτυξη περιλαμβάνει βελτίωση της υλικής ευημερίας κυρίως των ατόμων που έχουν χαμηλότερα εισοδήματα καθώς και την εξάλειψη της φτώχειας και του αναλφαριθμητισμού. Περιλαμβάνει επίσης την παράλληλη μεταβολή στην διάρθρωση της παραγωγής και των κοινωνικών δομών έτσι ώστε να εξασφαλίζει πλήρη παραγωγική απασχόληση του πληθυσμού καθώς και συμμετοχή των κοινωνικών ομάδων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Η Μπιτσάνη τονίζει ότι απαραίτητη προϋπόθεση προκειμένου να επιτευχθεί η ανάπτυξη είναι η πλήρης κινητοποίηση του συνόλου του ενδογενούς δυναμικού μιας περιοχής. «Η ενδογενής τοπική ανάπτυξη είναι μια διαδικασία που ξεκινά από τους πολίτες και αποβλέπει στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης του τοπικού πληθυσμού. Μπορεί δε να υποβοηθείται από έναν φορέα αλλαγής, με απώτερο σκοπό να επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή συμμετοχή των κατοίκων τόσο στον προσδιορισμό του περιεχομένου του τοπικού προγράμματος, όσο και στη διαδικασία υλοποίησής του» (Μπιτσάνη 2004, 127). Ο Προβατάς (1997,60) συμπληρώνει ότι η τοπική- ενδογενής ανάπτυξη αποβλέπει αφενός στη βελτίωση της επιχειρηματικότητας του τοπικού πληθυσμού και αφετέρου στην αξιοποίηση της παραγωγικής δομής της τοπικής οικονομίας, της αγοράς εργασίας, των φυσικών πόρων, της κοινωνικής και πολιτικής δομής της τοπικής κοινωνίας προς όφελος της ανάπτυξης, των παραδόσεων και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Συνεπώς, αφού η τοπικής ενδογενής ανάπτυξη ενεργοποιεί το σύνολο του πληθυσμού στην περιοχή την οποία εφαρμόζεται προκειμένου να αξιοποιήσει το σύνολο των πόρων της περιοχής προς όφελος του τόπου, τότε πρόκειται για ένα πρότυπο ανάπτυξης που εφαρμόζεται «εκ των κάτω».

1.2.1 . « Εκ των κάτω ανάπτυξη»

Η τοπική ενδογενής ανάπτυξη συνδέεται με την «εκ των κάτω» ανάπτυξη ή αλλιώς την «από τη βάση» ανάπτυξη. Η «εκ των κάτω ανάπτυξη» αναγνωρίζει το δικαίωμα των κατοίκων κάθε τόπου να επιλέξουν, να προγραμματίσουν και να προωθήσουν τη μορφή ανάπτυξης που οι ίδιοι επιθυμούν. Αυτό προϋποθέτει τη συμμετοχή και ενεργοποίηση των ίδιων των κατοίκων αλλά και των τοπικών φορέων προκειμένου να σχεδιάσουν, να εφαρμόσουν και να αξιολογήσουν ένα στρατηγικό αναπτυξιακό σχέδιο. Το γεγονός ότι αυτού του είδους η διαδικασία στρατηγικής ξεκινά από τη βάση, δηλαδή από τους απλούς πολίτες που ζουν στη συγκεκριμένη περιοχή, αναγνωρίζουν τις προκλήσεις ή τις ευκαιρίες που προκύπτουν και αποφασίζουν οι ίδιοι να παρέμβουν καθορίζοντας οι ίδιοι το

μέλλον τους, καθιστά την εκ των κάτω ανάπτυξη πολύ πιο αποτελεσματική από την «εκ των άνω ανάπτυξη» που επιβάλλει την κρατική παρέμβαση. Η «εκ των κάτω» ανάπτυξη ενεργοποιεί το σύνολο του πληθυσμού, αφού απαιτεί πρωτοβουλία και ενεργό συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας των πολιτών και των τοπικών φορέων. Στηρίζεται στην κοινωνική συμμετοχή και στην αποκέντρωση της κεντρικής διοίκησης. Αντίθετα, η «εκ των άνω» ή «από την κορυφή» ανάπτυξη αντικατοπτρίζει συγκεντρωτικές μορφές διοίκησης και έντονη κρατική παρέμβαση, με την εφαρμογή της να συνδέεται με μια σειρά από φαινόμενα με έντονες αρνητικές συνέπειες (Αρταβάνη 1998,67).

Σύμφωνα με τον Ιωαννίδη, (2002, 80-81) οι «εκ των κάτω» προσεγγίσεις εξετάζουν την ανάπτυξη ως ένα πολύπλευρο φαινόμενο όχι αποκλειστικά οικονομοκεντρικό αλλά με κοινωνικές, πολιτικές, πολιτισμικές, ιστορικές και θεσμικές συνιστώσες. Παράλληλα, αναγνωρίζονται ως φορείς άσκησης της πολιτικής όχι μόνο οι κρατικές αρχές αλλά η τοπική αυτοδιοίκηση, οι φορείς και τα κινήματα που δραστηριοποιούνται σε ένα τόπο, οι επιχειρήσεις και οι δυνάμεις της αγοράς, οι πολιτιστικές οργανώσεις, οι εθελοντικές οργανώσεις δράσης και πρωτοβουλίας αυτό που ο Ιωαννίδης αποκαλεί ως το «σύνολο αποθεματικών δυνάμεων του τοπικού επιπέδου».

Συνεπώς, μια επιτυχημένη στρατηγική «εκ των κάτω» ανάπτυξης απαιτεί ισχυρό «κοινωνικό κεφάλαιο», καθώς και ενεργή «κοινωνία των πολιτών», όπως αναλύεται παρακάτω.

1.2.2. Η συμβολή του «κοινωνικού κεφαλαίου» στην τοπική ανάπτυξη

Το κοινωνικό κεφάλαιο αναγνωρίζεται ως σημαντικός παράγοντας αντιμετώπισης των επιδράσεων της οικονομικής κρίσης σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο (Καραμέτου & Αποστολόπουλος 2011). Σύμφωνα με τον Τακτικό, η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου έχει έρθει στο προσκήνιο με τη σταδιακή επίγνωση του γεγονότος ότι ούτε το κράτος, αλλά ούτε και η αγορά μπορούν να λύσουν κατά αποκλειστικότητα τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα. Αντίθετα το κοινωνικό κεφάλαιο είναι αυτό που γεφυρώνει τη δημόσια με την ιδιωτική σφαίρα.

Οι καταβολές της έννοιας του κοινωνικού κεφαλαίου βρίσκονται στους θεωρητικούς Tocqueville, Marx, Durkheim, Weber, Hanifan, Jacobs, Loury (Κονιόρδος 2006), ενώ οι θεωρίες των Bourdieu, Coleman, Portes και Putnam κατέστησαν τον όρο πιο ευρύ και διαδεδομένο στην επιστημονική κοινότητα και την πολιτική σκηνή. Πρόκειται για «επίμαχη έννοια» με διαφορετικές προσεγγίσεις και δυσχέρειες στην επιστημονική συζήτηση, που ακόμη βρίσκεται «μεταξύ θεωρητικής σαφήνειας και σύγχυσης» (Κονιόρδος 2006).

Ο Νασιούλας (2010,108) ονομάζει κοινωνικό κεφάλαιο τα στοιχεία συμπεριφοράς και κοινωνικών σχέσεων που μπορούν να λογίζονται ως πόροι. Οι πόροι αυτοί, όπως εξηγεί, αντανακλούνται από τις κοινωνικές σχέσεις. Διακρίνει τους πόρους αυτούς σε πιο υλοποιημένους και πιο αφηρημένους. Οι πιο υλοποιημένοι είναι αυτοί που έχουν την μορφή μιας δομής, όπως μια σταθερή κοινωνική σχέση, είτε η οικογένεια, είτε μια παρέα, είτε μια συλλογικότητα (για παράδειγμα ένας θεσμός). Οι πιο αφηρημένοι, εμφανίζονται με τη μορφή εσωτερικευμένων αξιών και κοινωνικών συμπεριφορών, όπως η διάθεση για συνεργασία και προσφορά, η εμπιστοσύνη, η συλλογικότητα, η αμοιβαιότητα και η θέληση για επαφή. Οι πόροι τους οποίους αντιπροσωπεύει το κοινωνικό κεφάλαιο, λειτουργούν ως προσωπικές, κοινωνικές, πολιτικές ή οικονομικές αξίες. Ο Τακτικός δίνει ένα πιο συνοπτικό ορισμό: «κοινωνικό κεφάλαιο είναι η συσσώρευση συλλογικής γνώσης, οργανωτικής κουλτούρας, αλληλεγγύης, κοινής εμπιστοσύνης και δημιουργικής θεσμικής λειτουργίας που αναπτύσσει κοινωνικές δεξιότητες». Ως βασικοί συντελεστές συγκρότησής του διακρίνονται τα κοινωνικά δίκτυα και ο εθελοντισμός.

Το κοινωνικό κεφάλαιο είναι έννοια αλληλένδετη με την κοινωνία των πολιτών, αφού τυπικά συνδέεται με τις σχέσεις στην κοινωνία των πολιτών (Τσομπάνογλου, 9). Ακολουθώντας την προσέγγιση του Τοκβίλ η κοινωνία των πολιτών ορίζεται ως ο χώρος όπου οι οργανωμένοι πολίτες αξιοποιούν την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, ως μια δύναμη εκδημοκρατισμού «από τα κάτω», ως σχολείο δημοκρατίας και όχημα για δράσεις κοινής ωφέλειας.

Έννοια ταυτισμένη με τον εθελοντισμό, η κοινωνία των πολιτών και το κοινωνικό κεφάλαιο αναγνωρίζονται ως καθοριστικοί παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης.

1.3. Διεθνής και Ευρωπαϊκή μέριμνα για την Τοπική ανάπτυξη

Η στρατηγική επιλογή της τοπικής ενδογενούς ανάπτυξης υιοθετήθηκε γρήγορα σε διάφορες περιοχές, όπως η Βόρεια Αμερική και δυτική Ευρώπη (Χριστοφάκης 2000, 28). Παράλληλα, υποδείχτηκε από διεθνείς Οργανισμούς, όπως ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) και το Διεθνές Γραφείο Εργασίας (ΔΓΕ) καθώς και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσω της προσέγγισης LEADER που αποσκοπούσε στην αειφόρο ανάπτυξη αγροτικών περιοχών της Ευρώπης. Ταυτόχρονα, άλλα κοινοτικά προγράμματα και πρωτοβουλίες παρέχουν χρηματοδότηση και υποστηρίζουν δράσεις τοπικής και καινοτόμου κοινωνικής ανάπτυξης όπως το URBAN (ανάπτυξη υποβαθμισμένου αστικού χώρου), το INTERREG (προώθηση διασυνοριακής συνεργασίας), το EQUAL (καταπολέμηση διακρίσεων και ανισοτήτων στην αγορά εργασίας και ενθάρρυνση της κοινωνικής και επαγγελματικής ένταξης των κοινωνικών ομάδων που αντιμετωπίζουν προβλήματα ανισοτήτων και αποκλεισμού), τονίζοντας την τοπική διάσταση της ανάπτυξης (Μπιτσάνη κ.α.,3).

Πράγματι, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αντιλαμβανόμενη τη δυναμική της τοπικής ανάπτυξης με πρωτοβουλία των τοπικών κοινοτήτων αναθέτει σε ομάδα εμπειρογνομόνων τη σύνταξη ενός ολοκληρωμένου εγγράφου καθοδήγησης που απευθύνεται σε τοπικούς φορείς οι οποίοι ασχολούνται με θέματα τοπικής ανάπτυξης με πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2014). Έτσι τον Μάιο του 2014 η ομάδα εμπειρογνομόνων σε θέματα τοπικής ανάπτυξης εκπονεί και δημοσιοποιεί ένα έγγραφο καθοδήγησης τοπικών φορέων. Πρόκειται για έγγραφο που παρέχει τις «κατευθυντήριες γραμμές και συστάσεις» και «αποτυπώνει τις βέλτιστες πρακτικές» στις ομάδες

πρωτοβουλίας που καταπιάνονται με στρατηγικά σχέδια τοπικής ανάπτυξης. Αν και το παρόν έγγραφο δεν είναι δεσμευτικό για τα κράτη-μέλη, ωστόσο ερμηνεύεται και προσαρμόζεται με βάση το εθνικό νομοθετικό πλαίσιο του κάθε κράτους-μέλους, καταδεικνύει δε την μέριμνα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς την έμφαση στην τοπικότητα και την «εκ των κάτω» ανάπτυξη.

Συγκεκριμένα στο εν λόγω έγγραφο αναφέρεται (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2014,8): *«Η τοπική ανάπτυξη με πρωτοβουλία των τοπικών κοινοτήτων είναι ένας όρος τον οποίο χρησιμοποιεί η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για να περιγράψει την προσέγγιση που αντιστρέφει την παραδοσιακή αναπτυξιακή πολιτική που κατευθύνεται «από την κορυφή προς τη βάση». Στο πλαίσιο της ΤΑΠΤΚ, ο τοπικός πληθυσμός αναλαμβάνει τα ηνία και συγκροτεί μια τοπική σύμπραξη, η οποία σχεδιάζει και εφαρμόζει ολοκληρωμένη αναπτυξιακή στρατηγική. Η εν λόγω στρατηγική είναι σχεδιασμένη κατά τρόπο ώστε να αξιοποιεί τα δυνατά σημεία ή τα «πλεονεκτήματα» της κοινότητας σε κοινωνικό, περιβαλλοντικό και οικονομικό επίπεδο, αντί απλώς να εστιάζει στην αντιμετώπιση των προβλημάτων της. Για τον σκοπό αυτό, η σύμπραξη λαμβάνει μακροπρόθεσμη χρηματοδότηση και αποφασίζει πώς θα τη διαθέσει».*

Επιπλέον, στο παρόν έγγραφο καταγράφονται 43 διαφορετικά παραδείγματα ΤΑΠΤΚ που αφορούν σε Ευρωπαϊκές περιοχές. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, πως η Ελλάδα αναφέρεται μόνο σε μια περίπτωση ως παράδειγμα καλής πρακτικής (ο.π., 116), ενώ η Κύπρος δεν αναφέρεται καθόλου. Αντίθετα χώρες του νότου όπως η Ισπανία και Ιταλία αναφέρονται σε περισσότερες από μία περιπτώσεις. Σε κάθε περίπτωση, στην Κύπρο αξιόλογο παράδειγμα εφαρμογής ΤΑΠΤΚ στην προσέγγιση LEADER αποτελεί η Αναπτυξιακή Εταιρεία κοινοτήτων περιοχής Τροόδους που διεκδίκησε κοινοτικά κονδύλια προς την πραγματοποίηση του οράματος της εταιρείας που είναι: «διασύνδεση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς με τον πρωτογενή και το δευτερογενή τομέα και η ταυτόχρονη ένταξη τους στη τοπική τουριστική δραστηριότητα» (Εταιρεία Ανάπτυξης Τροόδους).

Σε διεθνές επίπεδο ξεχωρίζει η «ατζέντα 21» της οποίας, το κείμενο αν και προσανατολίζεται κυρίως στην προστασία του περιβάλλοντος με απώτερο στόχο την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης, δίνει ωστόσο μεγάλη βαρύτητα στο ρόλο της τοπικής κοινότητας. Συγκεκριμένα, πρόκειται για ένα πρόγραμμα δράσης για την προστασία του περιβάλλοντος και την αναβάθμιση των όρων διαβίωσης των ανθρώπων, υπογραμμμένο από 178 ηγέτες που έλαβαν μέρος στην Παγκόσμια Διάσκεψη για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη στο Ρίο ντε Τζανέιρο το 1992. Δίνει κατευθύνσεις και συστάσεις μη δεσμευτικού χαρακτήρα σε δράσεις που πρέπει να αναλάβουν κυβερνήσεις, διεθνείς οργανισμοί, αναπτυξιακοί φορείς, φορείς του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης. Στην εν λόγω ατζέντα προβάλλεται έντονα ο ρόλος των τοπικών κοινωνιών, αφού όπως αναφέρεται πολλά από τα προβλήματα που προκύπτουν έχουν την ρίζα και την επίλυσή τους σε τοπικό επίπεδο. Έτσι, η αποτελεσματικότητα των δράσεων της ατζέντα 21 εξαρτάται πρώτιστα στην ενεργό συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών.

Κεφάλαιο 2

Πολιτισμός, πολιτιστικές βιομηχανίες και διαχείριση πολιτισμού

2.1 Εισαγωγή στις έννοιες «πολιτισμός» και «κουλτούρα»

Πολιτισμός και κουλτούρα αποτελούν σύνθετες έννοιες που αν και με δυσκολία έχουν καθοριστεί πάρα ταύτα συνεχίζουν να εξελίσσονται, αφού δεν πρόκειται για έννοιες δογματικές και άκαμπτες.

Οι όροι εμφανίζονται στη Δυτική Ευρώπη τέλη του 18ου αιώνα και καθιερώνονται τον 19^ο, δηλαδή την εποχή που συμβατικά οι μελετητές αποκαλούν Νεωτερικότητα. Είναι όροι πολύσημοι και οργανικά συναρτώμενοι με τα κοινωνικοπολιτικά φαινόμενα και τις αντιλήψεις της νεωτερικότητας. Η όποια προσπάθεια προσέγγισής τους προϋποθέτει την ανάπλαση της κοινωνικής ιστορίας της γένεσής τους και της διαμόρφωσης των διαφορετικών σημασιών και χρήσεών τους.

Ετυμολογία της έννοιας Πολιτισμός

Η λέξη πολιτισμός είναι νεολογισμός που εμφανίζεται τον 18ο αιώνα στη Δυτική Ευρώπη. Προέρχεται από το ρήμα *civilise* (λατινική λέξη *civis* δηλαδή πολίτης) που στα ελληνικά σημαίνει εκπολιτίζω, χρησιμοποιήθηκε αρχικά από τους Γάλλους αριστοκράτες ευγενείς που ήθελαν να δηλώσουν την ανωτερότητα των ιδίων και του βίου τους έναντι των υπολοίπων κοινωνικά κατώτερων στρωμάτων.

Ετυμολογία της έννοιας Κουλτούρα

Η λέξη κουλτούρα προέρχεται από το λατινικό ρήμα *colere* που αρχικά σήμαινε καλλιεργώ τη γη. Η μεταφορική έννοια της κουλτούρας, ως καλλιέργεια της ψυχής, εισάγεται για πρώτη φορά από τον Κικέρωνα. Αργότερα στην ύστερη Αναγέννηση ουμανιστές εγκαινιάζουν την χρήση της ως «καλλιέργεια του νου» *cultura intellecti* (Smith 2006,25).

Πολιτισμός και κουλτούρα χρησιμοποιούνται συστηματικά κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα σε διάθεση αντιπαραβολής. Στον 18ο αιώνα ο πολιτισμός, από πρότυπο συμπεριφοράς, ευπρέπειας και κοσμιότητας, στα χρόνια του Διαφωτισμού στη Γαλλία και την Αγγλία αποκτά την σύνθετη σημασία της «θεσμικής, ηθικής, επιστημονικής και κοινωνικής προόδου στην όποια προχωρεί το ανθρώπινο γένος υπό την καθοδήγηση του Ορθού λόγου» (Πασχαλίδης 1999, 32). Ταυτόχρονα, στην Γερμανία οι διανοούμενοι πραγματεύονται την έννοια της κουλτούρας ως πνευματική και καλλιτεχνική παιδεία ή δημιουργία. Μέσα στο πνεύμα του ρομαντισμού ο Γερμανός φιλόσοφος Χέρντερ διακηρύσσει ότι κουλτούρα είναι ξεχωριστή πολιτισμική ιδιοσυγκρασία ή ταυτότητα ενός λαού, προτείνοντας μια εναλλακτική σημασιοδότηση της κουλτούρας που τη συνδέει με τη θρησκεία, την τέχνη, την οικογενειακή και προσωπική ζωή (Williams 1994,74).

Στον 19ο αιώνα, τον κατεξοχήν αιώνα της βιομηχανικής επανάστασης η αντιπαράθεση των δύο εννοιών είναι πιο έντονη. Ο πολιτισμός νοείται ως η υλικοτεχνική πρόοδος συνώνυμη με τα δεινά που επέφερε η εκβιομηχάνιση, ενώ αντίθετα η κουλτούρα ορίζεται ως πνευματική και αισθητική καλλιέργεια. Επικρατεί ένας πολιτισμικός πεσιμισμός με τους κυριότερους εκφραστές του να αναφέρονται στον πολιτισμό ως «πληγή», ως «αμφίβολο αγαθό που μοιάζει με πυρετό» και την εξιδανικευμένη έννοια της κουλτούρας να προτείνεται ως αντίδοτο στην πολιτισμική παρακμή του υλισμού. Η αντιπαράθεση των δύο όρων διατυπώνεται από τον Σπέγκλερ στο έργο του «Παρακμή της Δύσης», όπου αναφέρεται μάλιστα ότι η δυτική κοινωνία πάσχει από υπερ-πολιτισμό (Πασχαλίδης 1999,42-44).

Στο πρώτο μισό του 20ου αιώνα, οι μελετητές αντιπαρατίθενται μεταξύ της διαφωτιστικής και της ρομαντικής αντίληψης. Αν και οι εκπρόσωποι της Σχολής της Φραγκφούρτης Αντόρνο και Χόρκχαιμερ, προχώρησαν σε κριτική αναθεώρηση των δύο εννοιών πολιτισμού και κουλτούρας προσκαλώντας τους σε συμφιλίωση, ο Γερμανός Βέμπερ επιμένει να ταυτίζει τον πολιτισμό με τα υλικά, τεχνικά και επιστημονικά στοιχεία μεταδόσιμα μεταξύ κοινοτήτων, ενώ την κουλτούρα με τα διακριτικά στοιχεία μιας κοινότητας (αξίες, γλώσσα, έθιμα, παράδοση). Στον ύστερο 20ο αιώνα οι δύο έννοιες αποκτούν ευρεία και περιεκτική σημασία. Πολιτισμός και κουλτούρα εννοούνται ως το σύνολο της ανθρώπινης δημιουργίας μιας κοινωνίας και μιας εποχής με τον πρωτοπόρο των πολιτισμικών σπουδών Ρέιμοντ Ουίλλιαμς να διακηρύσσει: «Culture is ordinary», δηλαδή κουλτούρα και πολιτισμός είναι [κάτι] κοινό - καθημερινό. Οι δύο όροι εννοούνται ως ένας ολόκληρος τρόπος ζωής με κοινά νοήματα, τις τέχνες και τη μάθηση καθώς και τις ξεχωριστές διαδικασίες της ανακάλυψης και της δημιουργικής προσπάθειας (Williams 1958, 93).

Η διάκριση κουλτούρας και πολιτισμού οδήγησε στην εδραίωση της αντιπαράθεσης των δύο όρων μεταξύ πνευματικού και υλικοτεχνικού πολιτισμού, καλλιεργώντας παράλληλα την πεποίθηση πως ο κόσμος των ηθικών ή πνευματικών αξιών, των ιδεών και των τεχνών είναι «εγγενώς διάφορος» αλλά και αντίθετος προς τον κόσμο της εργασίας, της τεχνολογίας και της οικονομίας (Πασχαλίδης κ.α. 2002, 223). Αντίθετα, η ευρεία ερμηνεία του πολιτισμού και της κουλτούρας ως τρόπος ζωής και σύνολο των κοινών αξιών και εμπειριών, το ξεπέρασμα της ταύτισης του πολιτισμού αποκλειστικά με την πολιτιστική κληρονομιά και τις καλές τέχνες και οι μεγάλες τεχνολογικές και βιομηχανικές αλλαγές που συντελέστηκαν στον 20^ο αιώνα οδήγησαν αναπόφευκτα στη δημιουργία νέων προτύπων κατανάλωσης, διεύρυνση του τι εννοούμε πολιτιστικό αγαθό καθώς και τη σύνδεση του πολιτισμού με την οικονομία (Λαζαρέτου 2014,11).

2.2. Δημιουργική οικονομία. Πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες

Η ραγδαία ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών και η έντονη παγκοσμιοποίηση οδήγησαν σύντομα στη συνάντηση οικονομίας και πολιτισμού σε μια σχέση μέχρι και σήμερα διαρκώς μεταβαλλόμενη (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2010, 2). «Δημιουργική οικονομία», «πολιτιστική επιχειρηματικότητα», «πορτοκαλί οικονομία», «οικονομία της εμπειρίας» και «έξυπνη οικονομία» συνιστούν καινοφανείς όρους της μετανεωτερικότητας, οι οποίοι φιλοδοξούν να αποδώσουν πιο πιστά αυτή την σχέση. Προϊόν της δημιουργικής οικονομίας αποτελούν οι πολιτιστικές βιομηχανίες, ένας όρος που χρησιμοποιείται εναλλακτικά με τον όρο δημιουργικές βιομηχανίες (Galloway και Dunlop 2007,17).

Η πολιτιστική βιομηχανία, όρος που δημιούργησαν οι Γερμανοί φιλόσοφοι της Σχολής της Φραγκφούρτης Adorno και Horkheimer σε μια προσπάθεια τους να εξηγήσουν τη διαμόρφωση του καπιταλιστικού μοντερνισμού, είχε ως στόχο να προκαλέσει την κοινωνία εναντίον της διαφαινόμενης για αυτούς βιομηχανοποίηση της παραγωγής των πολιτιστικών προϊόντων (Μπούνια 2005, 39). Τις απόψεις των γερμανών φιλοσόφων διαδέχθηκαν απόψεις Γάλλων κοινωνιολόγων που μετέτρεψαν τον όρο σε πληθυντικό «πολιτιστικές βιομηχανίες» και τις όρισαν ως τους φορείς (επιχειρήσεις, κρατικούς φορείς και μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς) που εμπλέκονται άμεσα στην παραγωγή κοινωνικού νοήματος. Κοινό χαρακτηριστικό των πολιτιστικών βιομηχανιών είναι η παραγωγή και διάθεση προϊόντων που διαμορφώνουν την αντίληψη που αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο, την κοινωνική μας συνείδηση, τον εσωτερικό μας κόσμο τη φαντασία, τα συναισθήματα και την ταυτότητά μας (Μπούνια 2005, 39).

Η σημασία της ανάπτυξης των πολιτιστικών βιομηχανιών αναγνωρίζεται από την κυβέρνηση της Αγγλίας, η οποία εντάσσει με δράσεις στην πολιτιστική πολιτική της την στρατηγική για δημοκρατική ανάπτυξη των πολιτιστικών

βιομηχανιών (Αυδίκος 2014,32). Η τότε κυβέρνηση των Νέων Εργατικών στο Ηνωμένο Βασίλειο το 1998 εισάγει τον όρο δημιουργικές αντί για πολιτιστικές βιομηχανίες προκειμένου να περιγράψει τη δυναμική συνεισφορά του τομέα των τεχνών στη βρετανική οικονομία (Throsby 2001, 112). Ο όρος υιοθετείται και από άλλα κράτη και οργανισμούς ως έννοια πιο δημοκρατική, ευρεία και χωρίς αποκλεισμούς σε αντίθεση με το πολιτιστικές (Galloway και Dunlop 2007,18).

Σήμερα για τον περισσότερο κόσμο πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες σημαίνουν το ίδιο. Γενικά, οι δημιουργικές βιομηχανίες θεωρούνται διεύρυνση των πολιτιστικών βιομηχανιών με τη Λαζαρέτου (2014,18) να τονίζει πως ο όρος δημιουργικές βιομηχανίες είναι γενικός «δίχως ξεκάθαρο και μετρήσιμο ποσοτικό περιεχόμενο». Πάρα αυτά παρουσιάζουν τα εξής κοινά χαρακτηριστικά : α) σχετίζονται με την έννοια της πολιτιστικής έκφρασης, β) έχουν τις ρίζες τους στην δημιουργία και επικοινωνία συμβόλων και γ) συνδέονται με κάποια πτυχή των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας (Αυδίκος 2014, 60).

Απαρτίζουν τη «δημιουργική οικονομία», όρο που έγινε γνωστός από τον βρετανό συγγραφέα και media manager John Howkins, ο οποίος εξέφρασε για πρώτη φορά τις ιδέες του για τη δημιουργία και την καινοτομία στο βιβλίο «Δημιουργική οικονομία» το 2001. Ο συγγραφέας περιέλαβε στη δημιουργική οικονομία 15 βιομηχανίες από τις τέχνες μέχρι και την επιστήμη και την τεχνολογία (UNDP 2013, 19). Σε αυτή περιλαμβάνονται οι βιομηχανίες των εκδόσεων και εκτυπώσεων, η αρχιτεκτονική και το ειδικευμένο σχέδιο (design), η τηλεόραση και το ραδιόφωνο, η παραγωγή μουσικής και κινηματογραφικών ταινιών, η αναπαραστατικές και εικαστικές τέχνες, η παραγωγή διαφημίσεων, τα μουσεία και οι βιβλιοθήκες, η φωτογραφία και η παραγωγή λογισμικού (Αυδίκος 2014,17).

Σύμφωνα με τη Διακήρυξη της UNESCO του 2013 η δημιουργική οικονομία έχει καταστεί μια ισχυρή κινητήρια δύναμη στον κόσμο. Μεγάλο μέρος της παγκόσμιας διανοήσης και των δημιουργικών πηγών σήμερα επενδύεται στις

βιομηχανίες που έχουν ως βάση τους τον πολιτισμό, των οποίων τα άυλα προϊόντα παραγωγής τους είναι πραγματικά και εξίσου σημαντικά όσο και τα προϊόντα συμβατικών βιομηχανιών. Η ανθρώπινη δημιουργικότητα και καινοτομία αποτελούν την κινητήρια δύναμη αυτών των βιομηχανιών και αποδεικνύονται πραγματικός πλούτος των εθνών στον 21ο αιώνα.

Έμμεσα, ο πολιτισμός ενισχύει τους τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι κατανοούν τον κόσμο, βλέπουν τη θέση τους σε αυτόν, επιβεβαιώνουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και σφυρηλατούν παραγωγικές διαπροσωπικές σχέσεις (UNDP 2013, 15).

Δημιουργικές Βιομηχανίες

1. Εκδόσεις
2. Εκτυπώσεις
3. Αρχιτεκτονική
4. Ειδικευμένο σχέδιο (design)
5. Τηλεόραση
6. Ραδιόφωνο
7. Παραγωγή μουσικής
8. Κινηματογραφικές ταινίες
9. Αναπαραστατικές τέχνες
10. Εικαστικές τέχνες
11. Παραγωγή διαφημίσεων
12. Μουσεία
13. Βιβλιοθήκες
14. Φωτογραφία
15. Παραγωγή λογισμικού

Πηγή: Αυδίκος 2014,17

2.3. Ο ρόλος του πολιτισμού στην αναπτυξιακή διαδικασία

Η σχέση οικονομίας και πολιτισμού έχει αποτελέσει αντικείμενο συζητήσεων και κριτικής, καθότι ο τομέας του πολιτισμού παρουσιάζει ιδιαιτερότητες ως προς τον ορισμό του τι είναι πολιτιστικό αγαθό και υπηρεσίες πολιτισμού (Throsby 2001, 112). Οπωσδήποτε, ερευνητές και ακαδημαϊκοί τονίζουν ολοένα και

περισσότερο την αναπτυξιακή διάσταση του πολιτισμού (Καραχάλης 2009,28) στη σύγχρονη κοινωνία.

Από τη μια η σταδιακή εγκατάλειψη της αναπτυξιακής λογικής των μεγάλων υποδομών και της βιομηχανικής παραγωγής και από την άλλη οι αυξανόμενες οικονομικές επιδόσεις του πολιτιστικού τομέα, οδήγησαν σε αυτό που ο Tomas Kuhn ονομάζει ως αλλαγή παραδείγματος (Μενδώνη 2014,38) δηλαδή στη στροφή στην βιώσιμη ανάπτυξη με τον πυλώνα της πολιτιστικής βιωσιμότητας να προβάλλει ως συνεκτικό στοιχείο ανάμεσα στην οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Η δε Smith (2004,17) αναφέρει ότι ενώ το σύνθημα της δεκαετίας του 1990 ήταν αυτό της βιωσιμότητας, στην αυγή του 21^{ου} επικρατεί το σύνθημα της αστικής αναβίωσης με αιχμή τον πολιτισμό, αναγνωρίζοντας έτσι τον πολιτισμό ως καταλύτη στην ανάπτυξη μιας πόλης.

Πολλοί ερευνητές έχουν τεκμηριώσει το φαινόμενο, κατά το οποίο η πολιτιστική δραστηριότητα λειτουργεί ως αναπτυξιακό εργαλείο και καταλύτης σε θέματα αναγέννησης υποβαθμισμένων περιοχών (Σαραντάκου 2010, 398). Συγκεκριμένα, ο Ebert R. (στο Καραχάλης 2009,28) παρατηρεί τρεις τάσεις στη σχέση πολιτισμού και τοπικής ανάπτυξης. Στην πρώτη τάση ο πολιτιστικός τομέας αναγνωρίζεται ως καταλύτης σε θέματα τοπικής ανάπτυξης. Στην δεύτερη τάση ο πολιτιστικός τομέας συνδέεται άμεσα με τον οικονομικό και κοινωνικό τομέα και στην τρίτη τάση παρατηρείται η παράλληλη ύπαρξη του πολιτισμού και της περιφερειακής ανάπτυξης με τον ρόλο του πολιτιστικού προϊόντος να είναι υποβαθμισμένος και περιορισμένος σε αυτόνομες ενέργειες. Οι δύο πρώτες τάσεις πολιτισμού-τοπικής ανάπτυξης έχουν ως σκοπό την ενσωμάτωση εξωγενών παραγόντων όπως για παράδειγμα την ανάπτυξη νέων τουριστικών δραστηριοτήτων.

Παράλληλα, ο Geffre (στο Καραχάλης) αναλύοντας τη σχέση του πολιτισμού με την περιφερειακή ανάπτυξη διακρίνει τρία σημεία. Πρώτο, το γεγονός ότι ο πολιτισμός δημιουργεί σημεία αναφοράς για τους φορείς και τους εμπλεκόμενους στη διαδικασία ανάπτυξης, ενθαρρύνοντας ταυτόχρονα τις κοινές πρωτοβουλίες. Δεύτερο, ο πολιτισμός διαμορφώνει ένα ελκυστικό περιβάλλον για τους κατοίκους της περιοχής και τους επισκέπτες της και τρίτο

σημείο, ο πολιτισμός δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τη δημιουργία προϊόντων, υπηρεσιών και θέσεων εργασίας που αφορούν στις δημιουργικές βιομηχανίες, αφού συνδυάζουν την αισθητική με τη χρηστική διάσταση.

Τέλος, ο David Throsby (2001, 124-125) κάνει αναφορά σε τέσσερις βασικούς λόγους για τους οποίους ο πολιτισμός εμπλέκεται άμεσα στη διαδικασία της αστικής ανάπτυξης. Κατά πρώτον, ένα συγκεκριμένο πολιτιστικό στοιχείο όπως για παράδειγμα ένα κτήριο ή ένα φεστιβάλ μπορεί να λειτουργήσει ως σύμβολο και αναγνωριστικό στοιχείο για μια πόλη. Ως δεύτερο στοιχείο το οποίο συναντάται και πιο συχνά αναφέρεται στην ύπαρξη των πολιτιστικών περιοχών σε μια πόλη που μπορεί να λειτουργήσουν ως σήμα κατατεθέν μιας πόλης και σημείο οικονομικής ανάπτυξης. Τρίτο στοιχείο, αποτελούν οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες, οι οποίες μπορούν να συντελέσουν στην οικονομική επιτυχία μιας πόλης. Το τέταρτο και τελευταίο στοιχείο έχει να κάνει με την ευρύτερη επίδραση που μπορεί να έχει ο πολιτισμός στην πόλη και τους κατοίκους δημιουργώντας το αίσθημα της κοινότητας, της συνοχής, αλληλεπίδρασης και δημιουργικότητας.

Η στενή σχέση του πολιτισμού με την ανάπτυξη είναι αναντίρρητο γεγονός. Μάλιστα, η Μπιτσάνη (2002,4) αναφέρει πως σε πολλές περιπτώσεις, πολιτισμός και ανάπτυξη αποτελούν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος, αφού και τα δύο είναι ποιοτικές και ποσοτικές διαδικασίες και ταυτόχρονα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Παραταύτα, προκειμένου η σχέση πολιτισμού και ανάπτυξης να αποδώσει είναι απαραίτητο να ασκηθεί η κατάλληλη πολιτιστική πολιτική, εφαρμόζοντας τις ανάλογες κινήσεις και σχεδιασμούς στους όρους που υπαγορεύει η πολιτιστική διαχείριση.

2.4 Πολιτιστική πολιτική και διαχείριση

2.4.1 Πολιτιστική πολιτική

Σύμφωνα με την Κόνσολα (2006,28) πολιτιστική πολιτική ορίζεται ως «ένα σύστημα σκοπών μέσων και φορέων, που συνδυάζονται σε ένα πρόγραμμα για να επιτευχθεί η γνώση, η ενίσχυση και η διάδοση του πολιτιστικού φαινομένου

μιας κοινότητας για μια δεδομένη χρονική περίοδο». Ο όρος καθιερώθηκε μεταπολεμικά για να υποδηλώσει τη δραστηριοποίηση των κρατών σε συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς στο πεδίο του πολιτισμού. Προέκυψε από το αίτημα για «δικαίωμα στην κουλτούρα» αντλώντας την νομιμότητά του από το κράτος προνοίας των δυτικοευρωπαϊκών κρατών, ωστόσο μέχρι και σήμερα παραμένει μια «ασταθής έννοια» (Ζορμπά,124), γεγονός που εξηγείται παρακάτω.

Η πολιτιστική πολιτική ασκείται είτε από την κυβέρνηση ενός κράτους, είτε από τα αρμόδια θεσμικά όργανα, όπως είναι οι κρατικές υπηρεσίες, νομικά πρόσωπα ή η τοπική αυτοδιοίκηση. Η εφαρμογή της πολιτιστικής πολιτικής διαφέρει ανάλογα με τις αξίες τις οποίες προσδίδει η κάθε αρχή στην έννοια του πολιτισμού και της κουλτούρας. Επίσης, ο σχεδιασμός και οι αποφάσεις που καθορίζονται από την κάθε αρχή δεν είναι αυτόνομες, αλλά αποτέλεσμα ενός συσχετισμού δυνάμεων μεταξύ των συμμετεχόντων-δρώντων και της ασκούμενης αρχής. Σύμφωνα με τη Ζορμπά (34) η κοινωνία των πολιτών, ιδιωτικοί και κοινωφελείς οργανισμοί, οι πολιτιστικές βιομηχανίες, συνδικαλιστικές οργανώσεις, ΜΚΟ, σύλλογοι μπορεί να συμμετέχουν ως «συνομιλητές» ή ως «συνδιαμορφωτές» της δημόσιας πολιτιστικής πολιτικής, καθιστώντας την μια υποκειμενική πρακτική. Ήδη από τη δεκαετία του 1990 η πολιτιστική πολιτική αντιμετωπίστηκε ως μια νέα μορφή αναπτυξιακής πολιτικής (Ζορμπά, 47) με τις συνέργειες στους τομείς του τουρισμού, του περιβάλλοντος, της εκπαίδευσης και κυρίως της οικονομίας να είναι πρωταρχικές.

Όσον αφορά στο σήμερα, η Μπιτσάνη (2002, 76) απαριθμεί τους σκοπούς της πολιτιστικής πολιτικής για την συντήρηση, προώθηση και διάδοση των πολιτιστικών αγαθών ως εξής:

- α) Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και της πολιτιστικής ταυτότητας,
- β) Η ενίσχυση της καλλιτεχνικής και πνευματικής δημιουργίας,
- γ) Η ανάπτυξη όρων λαϊκής συμμετοχής τόσο όσο αφορά στην απόλαυση, όσο και στη δημιουργία των πολιτιστικών αγαθών,

δ) Η προώθηση της πολιτιστικής επικοινωνίας με ξένες χώρες όπως και η βελτίωση της «πολιτιστικής εικόνας» της χώρας στο εξωτερικό .

Σε άλλη περίπτωση, η Μπιτσάνη (στο Κατσιρίκου 2007,3) κάνοντας αναφορά στην τοπική πολιτιστική πολιτική παραθέτει τους στρατηγικούς στόχους μιας επιτυχημένης αποκεντρωμένης πολιτιστικής πολιτικής:

- 1) Διευκόλυνση της πρόσβασης στον πολιτισμό όσο το δυνατό ευρύτερων ομάδων πληθυσμού
- 2) Ενεργοποίηση του τοπικού πληθυσμού στον προγραμματισμό της πολιτιστικής δράσης
- 3) Ισόρροπη χωρική κατανομή της πολιτιστικής υποδομής
- 4) Ανάπτυξη καλλιτεχνικής παιδείας, καλλιέργεια του κοινού και του τοπικού καλλιτεχνικού δυναμικού
- 5) Δημιουργία θετικής εικόνας και βελτίωση της ελκυστικότητας των πόλεων συγκρότηση του υπάρχοντος πληθυσμού και προσέλκυση νέου, μέσω της πολιτιστικής άνθησης.
- 6) Βελτίωση της ποιότητας των παρεχομένων από την τοπική αυτοδιοίκηση πολιτιστικών υπηρεσιών.

Στις παραπάνω αναφορές πρωταρχικός στόχος της πολιτιστικής πολιτικής είναι ο εκδημοκρατισμός της κουλτούρας, με την όσο το δυνατό μεγαλύτερη συμμετοχή των πολιτών στο πολιτιστικό γίγνεσθαι.

Συμπερασματικά, μια επιτυχημένη πολιτιστική πολιτική είναι αυτή που εμπλέκει την πλειοψηφία των πολιτών στα πολιτιστικά δρώμενα, γεγονός που απαιτεί σχεδιασμούς και κινήσεις υπό τους όρους της πολιτιστικής διαχείρισης.

2.4.2 Πολιτιστική διαχείριση

Με τον όρο πολιτιστική διαχείριση περιγράφονται όλες οι κινήσεις και οι σχεδιασμοί που πρέπει να γίνουν για την αρτιότερη προετοιμασία μιας καλλιτεχνικής εκδήλωσης, για την οργάνωση ενός πολιτιστικού φορέα, για την ανταπόκριση του κοινού στα καλλιτεχνικά ερεθίσματα, καθώς και οι δείκτες με

τους οποίους θα αξιολογηθεί η επιτυχία της συγκεκριμένης εκδήλωσης ή του συγκεκριμένου φορέα (Τσιρίλας, 2012).

Σύμφωνα με την Τσακιρίδη (2013) οι λειτουργίες της πολιτιστικής διαχείρισης συνοψίζονται στον εξής πίνακα:

Πολιτιστική Διαχείριση : Λειτουργίες

- Στρατηγική: όραμα, σκοπός, πού πάμε; τακτικές
- Προγραμματισμός: συνδυασμός μέσων και πόρων για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων
- Οργάνωση: διαδικασία που καθορίζει το ρόλο κάθε στελέχους και τα πλαίσια της δραστηριότητάς του
  - Ηγεσία
  - Στελέχωση-το Ανθρώπινο Δυναμικό
    - Αναφορά-επικοινωνία
    - Προϋπολογισμός
    - Έλεγχος

Ο Τσιρίλας σημειώνει ότι (2012) ο όρος «πολιτιστική διοίκηση ή διαχείριση» έχουν έρθει στο προσκήνιο εξαιτίας της επίδρασης των αρχών του μάρκετινγκ και του μάνατζμεντ στην προβολή της καλλιτεχνικής δημιουργίας, της διαρκώς αυξανόμενης χρήσης των νέων τεχνολογιών που έχουν δημιουργήσει μια σειρά από νέα ψηφιακά πολιτιστικά προϊόντα και εξαιτίας της ανάγκης για αύξηση των οικονομικών πόρων του πολιτισμού. Ο όρος συναντάται αλλιώς και ως «μάνατζμεντ επικοινωνιακών και πολιτιστικών οργανισμών» και αποτελεί κατά τον Τσουρβάκα (2013,15) νέο επιστημονικό κλάδο που αναπτύσσεται σε προγράμματα σπουδών οργάνωσης και διοίκησης επιχειρήσεων και οικονομικών. Προγραμματισμός, οργάνωση, διεύθυνση, και έλεγχος των ανθρώπινων, υλικών και άυλων πόρων (Τσουρβάκας, 2013, 106) είναι όντως τέσσερις από τις βασικές εφαρμογές του μάνατζμεντ που ένας πολιτιστικός διαχειριστής καλείται να εφαρμόσει και στον τομέα του πολιτισμού.

Η φιλοσοφία της πολιτιστικής διαχείρισης βρίσκεται στην πραγματικότητα στον πυρήνα της πολιτιστικής ανάπτυξης και για αυτό το λόγο είναι εκ των ων ουκ άνευ στο σύγχρονο αναπτυξιακό παράδειγμα (Ebewo & Sirayi 2009,285) αφού επιχειρεί να απαντήσει ταυτόχρονα:

- Στην ανάγκη για σωστή προβολή των καλλιτεχνών και του έργου τους.
- Στην απαίτηση για πρόσφορη χρήση όλων των τεχνολογιών που μπορούν να πολλαπλασιάσουν το κοινό των πολιτιστικών εκδηλώσεων.
- Στο ζητούμενο της ευκολίας της πρόσβασης γενικών και ειδικών ομάδων πληθυσμού στους χώρους πολιτιστικής υποδομής (Τσιρίλας, 2012).

Τέλος, η πολιτιστική διαχείριση στον σύγχρονο κόσμο της νεωτερικότητας πρέπει να λάβει υπόψη τη νέα οικονομική πραγματικότητα της κρίσης, των περικοπών και τον περιορισμό κονδυλίων στον πολιτισμό και έπειτα, το μοντέλο της Νέας Δημόσιας Διακυβέρνησης, που δίνει έμφαση στα κοινωνικά δίκτυα, στην κοινωνία των πολιτών και υπερεθνικές δομές όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση.

Όλοι οι σχεδιασμοί και οι κινήσεις μιας στοχευμένης πολιτιστικής διαχείρισης βρίσκουν αντίκρισμα στο ερευνητικό πεδίο της παρούσας εργασίας, αφού στόχος είναι η τοπική ανάπτυξη μιας μικρής κοινότητας της ενδοχώρας με όχημα τον πολιτισμό και τον τουρισμό.

Κεφάλαιο 3

Τουρισμός και τουριστικός σχεδιασμός

3.1. Εισαγωγή στην έννοια του «τουρισμού»

Η λέξη τουρισμός πέρασε στην ελληνική γλώσσα ως αντιδάνειο από την αρχαία ελληνική λέξη τóρνος που σημαίνει τροχός. Η περιπέτεια της λέξης έχει ως εξής: από τα ελληνικά πέρασε στην λατινική ως *tornus*, ρήμα *tornare* δηλαδή «γυρίζω τον τροχό, τον τóρνο» και από τη λατινική πέρασε στις ευρωπαϊκές γλώσσες. Στη γαλλική προέκυψε το *tourner* «περιστρέφω, γυρίζω» απ' όπου και η λέξη *tour*. Ομμόριζες λέξεις είναι οι: *tourisme*, *tourne*, *tournoi*. Το ίδιο και στην αγγλική έδωσε τη λέξη *touring* που σημαίνουν γύρος ή περιήγηση. Στην ελληνική γλώσσα η λέξη τóρνος επέστρεψε ως *tour* (Μπαμπινιώτης 2009).

Ο τουρισμός ορίζεται ως το φαινόμενο «που εμφανίζεται όταν πραγματοποιούνται προσωρινές επισκέψεις εκτός της μόνιμης κατοικίας, για οποιοδήποτε λόγο εκτός από τη διεκπεραίωση αμειβόμενων εργασιών (Burkat & Medlik 1981). Επιδέχεται πολλαπλές ερμηνείες που διαφέρουν ανάλογα με την οπτική από την οποία προσεγγίζεται (Πούλιος κ.α. 2015). Ως δραστηριότητα που σχετίζεται με πολλούς κλάδους της οικονομίας, περιγράφεται ως εξαιρετικά πολύπλευρος τομέας που απαιτεί τη συμβολή οικονομικών, κοινωνικών, πολιτιστικών και περιβαλλοντικών δεδομένων.

Ίσως ο πιο έγκυρος ορισμός να εντοπίζεται στο αναθεωρημένο γλωσσάρι του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού 2014 και ο οποίος αναφέρει ότι:

«Ο τουρισμός είναι ένα κοινωνικό, πολιτιστικό και οικονομικό φαινόμενο που εμπεριέχει τη μετακίνηση των ανθρώπων σε χώρες ή μέρη έξω από το σύνηθες περιβάλλον τους για προσωπικούς ή επαγγελματικούς λόγους. Αυτοί οι άνθρωποι ονομάζονται επισκέπτες (οι οποίοι μπορεί να είναι είτε τουρίστες, είτε εκδρομείς, κάτοικοι ή μη κάτοικοι). Ο τουρισμός σχετίζεται με τις δραστηριότητές τους, μερικές από τις οποίες περιλαμβάνουν τουριστική εξερεύνηση».

Ο Βλάχος (2013 στο Πούλιος κ.α. 2015) δίνει ένα ορισμό από τη σκοπιά της κοινωνιολογίας, ορίζοντας τον τουρισμό ως σύνολο σχέσεων και γεγονότων σε συνδυασμό με τη μετακίνηση και την παραμονή των ατόμων εκτός του τόπου της συνηθισμένης κατοικίας τους και χωρίς να έχουν οικονομικά κίνητρα. Επίσης, οι Walker & Carr (2013, 20 στο Πούλιος κ.α. 2015) παρουσιάζουν τον τουρισμό ως μια εξίσωση στοιχείων του ελεύθερου χρόνου, ικανού εισοδήματος και θετικών επιπτώσεων σε τοπικό επίπεδο ως μια μορφή αποδοχής και καταξίωσης στον κοινωνικό περίγυρο του τουρίστα που ταξιδεύει. Μια άλλη πιο οικονομικοκεντρική άποψη θεωρεί τον τουρισμό ως την εμπορευματοποίηση του χώρου, του πολιτιστικού τοπίου, των ανθρώπων και των σχέσεών τους (Greenwood 1989 στο Πούλιος κ.α. 2015).

Στην πραγματικότητα το τουριστικό φαινόμενο χαρακτηρίζεται ως πολυσύνθετο και σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί αυτόνομο, ανεξάρτητο και κλειστό σύστημα, εφόσον επηρεάζεται και οριοθετείται από το περιβάλλον εντός του οποίου αναπτύσσεται (Βαρβαρέσος 2013, 50-51). Περιλαμβάνει έννοιες όπως: η τουριστική ανάπτυξη, ο τουριστικός προορισμός, οι τουριστικοί πόροι, η τουριστική ζήτηση και προσφορά και οι πολλαπλές οικονομικές, πολιτιστικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις που επιφέρει.

3.2. Η αναπτυξιακή συμβολή του τουρισμού

Η οικονομική σημασία του τουρισμού καθώς και η αναπτυξιακή του συμβολή στην πρόοδο των κοινωνιών του 21^{ου} αιώνα είναι πια κοινή συνειδητοποίηση

στις πολιτικές εξουσίες των χωρών. Για αυτό το λόγο καταβάλλεται μεγάλη και σοβαρή προσπάθεια εκ μέρους των κρατών να αναπτύξουν τον τουρισμό, όσο το δυνατό δυναμικότερα και γρηγορότερα γίνεται, καθότι θεωρείται σημαντικότερος κλάδος οικονομικής δραστηριότητας της οικονομίας (Ηγουμενάκης 2000, 100).

Ο τουρισμός είναι εξαιρετικά σημαντικός στην αναπτυξιακή ατζέντα κρατών και υπερεθνικών ενώσεων. Επηρεάζει καθοριστικά την ανάπτυξη και την ευημερία διάφορων περιοχών και αυτό διότι οι πολλαπλασιαστικές επιδράσεις της οικονομικής πλευράς του τουρισμού θεωρούνται από τις υψηλότερες παγκόσμια (π.χ. οικοδομές, υπηρεσίες, εμπόριο και μεταφορές). Ως εξωστρεφής τομέας της οικονομίας, ο τουρισμός είναι δυναμικός και καινοτόμος σε επενδύσεις και τεχνολογικές εφαρμογές, διεθνοποιημένος και υψηλής έντασης εργασίας οικονομικός τομέας. Λειτουργεί ευεργετικά σε μειονεκτικές περιοχές που στερούνται άλλους πόρους, με παράδειγμα τους ορεινούς οικισμούς, όπου μπορεί να λειτουργήσει ως βασικός παραγωγός δεύτερου εισοδήματος και απασχόλησης αποτρέποντας τους κατοίκους από την αστυφιλία. Επιπλέον, εμπλέκει στην αγορά εργασίας γυναίκες και νέους. Τέλος, περιοχές με φθίνουσα παραγωγική οικονομία μπορούν να αλλάξουν την παραγωγική τους βάση με όχημα τον τουρισμό, αφού πολλές παλιές βιομηχανικές πόλεις αναγεννιούνται με τον αστικό και πολιτιστικό τουρισμό.

Οι εθνικοί οικονομικοί δείκτες αποδεικνύουν ξεκάθαρα την αναπτυξιακή συμβολή του τουρισμού στην εθνική οικονομία των διαφόρων χωρών. Στην Ελλάδα το 2015 σημειώθηκε ρεκόρ αφίξεων με 26 εκατομμύρια τουρίστες. Η συνολική συμβολή του ΑΕΠ της χώρας το 2015 ανήλθε στα 32,5 δις ευρώ, δηλαδή στο 18,5% του ΑΕΠ. Όσον αφορά στην απασχόληση, ο τουρισμός για το 2015 υποστήριξε 401.000 άμεσες θέσεις εργασίας, ενώ η συνολική συνεισφορά του τουρισμού στην απασχόληση συμπεριλαμβανομένων και των θέσεων εργασίας που στηρίζονται έμμεσα από τον τουρισμό ανήλθε στο 23,1% της συνολικής απασχόλησης, ποσό που αντιστοιχεί σε 822.000 θέσεις εργασίας. Τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος αποδεικνύουν πως οι ταξιδιωτικές εισπράξεις ήταν αυξημένες κατά 6% σε σύγκριση με το 2014 χαρακτηρίζοντας

την συνεισφορά του τουρισμού στην ελληνική οικονομία ως ιδιαίτερα παραγωγική.

Στην Κύπρο, φαίνεται πως η οικονομία του νησιού είναι σχεδόν εξαρτημένη από την τουριστική βιομηχανία. Οι αφίξεις των τουριστών για το 2015 άγγιξαν τα 2,65 εκατομμύρια τουρίστες, σημειώνοντας αύξηση της τάξης του 7,9% από το 2014, με τα έσοδα από τον τουρισμό για το 2015 να υπολογίζονται σε €2,11 δισεκατομμύρια. Επιπλέον, εμπειρογνώμονες εκτιμούν ότι υπάρχει δυνατότητα αύξησης του τουρισμού στην Κύπρο με αφίξεις που θα αγγίξουν τα 6 εκατομμύρια τουρίστες το 2030 (ΚΥΠΕ). Οι προβλέψεις για τον κυπριακό τουρισμό είναι ότι μέχρι το 2030 θα συνεισφέρει μέχρι και 30% στο ΑΕΠ της Κύπρου εργοδοτώντας 69.668-77.520 επιπλέον άτομα (Μασούρας).

Η Ευρώπη αποτελεί, σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, ένα από τους σημαντικότερους τουριστικούς προορισμούς, με πέντε από τα μέλη κράτη να βρίσκονται στους δέκα κορυφαίους προορισμούς για τους διοργανωτές ταξιδιών (Eurostat Statistics). Ο τουρισμός στην Ευρώπη είναι ο τρίτος οικονομικός τομέας, με περίπου 10% συμβολή στο ΑΕΠ και 12% συμβολή στην απασχόληση. Η Ευρωπαϊκή Ένωση αναγνωρίζοντας την αναπτυξιακή συμβολή του τουρισμού εξέδωσε το 2006 έγγραφο στο οποίο καταγράφεται η πολιτική τουρισμού που πρέπει να ακολουθήσουν τα κράτη μέλη προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις επερχόμενες προκλήσεις. Ένα χρόνο μετά, τον Οκτώβριο του 2007 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκδίδει την «Ατζέντα για αειφόρο και ανταγωνιστικό τουρισμό», στην οποία προωθείται ο αειφόρος τουρισμός στην Ευρώπη, ενώ με την ανανεωμένη Συνθήκη της Λισαβόνας δίνει κατευθύνσεις στα ενδιαφερόμενα μέλη των ευρωπαϊκών κρατών στον τουρισμό.

Σε παγκόσμιο επίπεδο οι τουριστικές αφίξεις το 2015 παρουσίασαν αύξηση της τάξης του 4,6%, ποσοστό που μεταφράζεται σε 1,8 εκατομμύρια τουρίστες. Επίσης, κατά το 2015 ο διεθνής τουρισμός απέδωσε 1,5 τρισεκατομμύρια σε εξαγωγικά κέρδη. Τέλος, οι μακροπρόθεσμες προβλέψεις του UNWTO είναι ότι μέχρι το 2030 οι διεθνείς τουριστικές αφίξεις θα αγγίξουν τα 1,8 δισεκατομμύρια.

Σήμερα, ο όγκος των επιχειρήσεων του τουρισμού είναι ίσος ή ακόμα ξεπερνά τον όγκο των εξαγωγών προϊόντων, διατροφής ή και αυτοκινήτων. Ο τουρισμός θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους «παίκτες» στο διεθνές εμπόριο και αποτελεί μια από τις κύριες πηγές εισοδήματος για πολλές αναπτυσσόμενες χώρες (UNWTO). Ωστόσο, η συμβολή του στην οικονομική ευημερία εξαρτάται από την ποιότητα και τα έσοδα της τουριστικής προσφοράς.

Η αναπτυξιακή συμβολή του τουρισμού στην παγκόσμια οικονομία, έφερε στο προσκήνιο την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη που αποτελεί το κορυφαίο ζητούμενο για κρατικούς και διεθνείς φορείς.

3.3. Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη

Η αναπτυξιακή συμβολή του τουρισμού είναι αναμφίβολη, παρόλα αυτά η άναρχη, απρογραμμάτιστη, μεταπολεμική τουριστική ανάπτυξη επέφερε προβλήματα σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. Τα προβλήματα αυτά απασχολούν σοβαρά μέχρι σήμερα ορισμένους διεθνείς οργανισμούς, όπως για παράδειγμα τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (Π.Ο.Τ), την Ευρωπαϊκή Ένωση και τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Αναπτύξεως. Από τις σημαντικότερες επιδιώξεις των Οργανισμών αυτών είναι να ευαισθητοποιούν την κοινή γνώμη, με αποτέλεσμα αυτή να δείχνει ολοένα και μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τα προβλήματα αυτά (Ηγουμενάκης 2000,100). Ο σημαντικότερος όμως στόχος των υπερεθνικών φορέων και οργανισμών είναι η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

Για την ακρίβεια, οι αρνητικές επιπτώσεις της άναρχης τουριστικής ανάπτυξης στα οικοσυστήματα και στο δομημένο περιβάλλον προκάλεσαν αρχικά την αντίδραση της επιστημονικής κοινότητας, τροφοδοτώντας την παραγωγή μιας ευρείας διεπιστημονικής βιβλιογραφίας για τις αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού στη δεκαετία του 1970 μέχρι και το 1990. Ακολούθως, η συνειδητοποίηση από πλευράς των οργανισμών αυτών της ανάγκης για έλεγχο της τουριστικής ανάπτυξης αλλά και για προστασία των πολιτιστικών και

φυσικών πόρων οδήγησαν στη δεκαετία του 1980 στον καθορισμό οδηγιών και κόκκινων γραμμών στην τουριστική ανάπτυξη. Σταδιακά, επήλθε η ευαισθητοποίηση των τουριστών σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος, ενώ από το 1990 μέχρι και σήμερα οι εθνικές πολιτικές προσαρμοσμένες στα νέα δεδομένα προσανατολίζονται στην εφαρμογή των προτύπων της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.

Σύμφωνα με τον Κοκκώση και Τσάρτα (2001, 35) με τον όρο βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη περιγράφεται «ο τύπος της τουριστικής ανάπτυξης που δραστηριοποιείται ισόρροπα στην τοπική, κοινωνική, οικονομική πολιτισμική και περιβαλλοντική δομή της κάθε τουριστικής περιοχής, διαμορφώνοντας παράλληλα όρους όπως υπηρεσίες, υποδομές και τεχνογνωσία για τη συνεχή ανατροφοδότησή της». Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού το 2001 διατύπωσε τον εξής ορισμό για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη:

«Ανάπτυξη η οποία ικανοποιεί τις ανάγκες των τωρινών τουριστών και των περιοχών υποδοχής στο παρόν, ενώ παράλληλα προστατεύει και ενισχύει τις ευκαιρίες για το μέλλον. Θεωρείται ότι η ανάπτυξη οδηγεί στη διαχείριση όλων των πόρων με ένα τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορούν να επιτυγχάνονται οι οικονομικές, κοινωνικές και αισθητικές ανάγκες, ενώ διατηρεί την πολιτιστική ακεραιότητα, τις σημαντικές οικολογικές διαδικασίες, τη βιολογική ποικιλότητα και τα συστήματα υποστήριξης της ζωής. Τα προϊόντα του βιώσιμου τουρισμού λειτουργούν σε αρμονία με το τοπικό περιβάλλον, την κοινωνία και τους πολιτισμούς, έτσι ώστε να καρπώνονται όλα τα οφέλη και να μην αποτελούν θύματα της τουριστικής ανάπτυξης» (WTO 1998 στο Τσάρτας κ.α. 2010,75).

Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, ταυτόσημη με την αειφορία, παραπέμπει στο σχεδιασμό μιας ολόκληρης διαδικασίας, η οποία παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά: την προστασία του περιβάλλοντος, την ισόρροπη ανάπτυξη όλων των κλάδων της οικονομίας, τη συνεχή ανατροφοδότηση του παραγωγικού ιστού του τόπου, την αυτάρκεια και την αυτονομία της τοπικής οικονομίας, την ανάληψη καινοτόμων τοπικών πρωτοβουλιών, την ενθάρρυνση

της ενεργούς συμμετοχής και συνεργασίας των κατοίκων στις διαδικασίες ανάπτυξης (Τσάρτας 1996, στο Τσάρτας κ.α. 2010,72).

3.4.Τουριστικός σχεδιασμός και διαχείριση

Η σημασία του τουριστικού σχεδιασμού και της τουριστικής διαχείρισης προβάλλει επιτακτική. Συγκεκριμένα, ο Ανδριώτης (2005,167) αναφέρει πως η διαμόρφωση και η εκπλήρωση των στόχων για την ανάπτυξη μιας τουριστικής περιοχής είναι συνυφασμένη με την έννοια του σχεδιασμού. Ταυτόχρονα, οι Κοκκώσης και Τσάρτας (2001,91-97) επισημαίνουν τους λόγους για τους οποίους υπάρχει ανάγκη για σχεδιασμό, προγραμματισμό και συγκροτημένη διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης.

- Τα αποτελέσματα της απρογραμμάτιστης τουριστικής ανάπτυξης των πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών, επέφεραν μεν οικονομική ανάπτυξη συνοδεύτηκαν δε με υποβάθμιση στην ποιότητα ζωής, στο τοπικό φυσικό και δομημένο περιβάλλον.
- Η διεπιστημονική και συστηματική μελέτη και έρευνα των επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης απέδειξε την ανάγκη για σχεδιασμό.
- Η ιδιαίτερη σημασία που απέκτησε η τουριστική ανάπτυξη για ένα πολύ μεγάλο αριθμό περιοχών και χωρών του κόσμου, οδήγησε στη συνειδητοποίηση της ανάγκης για εξειδίκευση των σχεδίων ανάπτυξης προσανατολισμένων στις ιδιαιτερότητες της κάθε περιοχής και στις ανάγκες των τοπικών κοινοτήτων.
- Η αλλαγή της πολιτικής των tour operators σε θέματα σχετικά με την τουριστική ανάπτυξη, οι οποίοι διαλέγουν πια ταξιδιωτικούς προορισμούς με βασικό κριτήριο την ποιότητα.
- Τα νέα δεδομένα και τα χαρακτηριστικά στη ζήτηση των τουριστών. Παρατηρείται μια γενικευμένη τάση στη ζήτηση, η οποία αναζητά περιοχές με ήπια και ισόρροπα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά.
- Ο επιστημονικός σχεδιασμός και ανάλυση της πορείας ανάπτυξης του τουρισμού.

Ο τουριστικός σχεδιασμός ορίζεται ως μια «διατεταγμένη ακολουθία λειτουργιών» (Murphy 1985, στο Ανδριώτης 2005,168) σχεδιασμένη για την επίτευξη ισόρροπης τουριστικής ανάπτυξης. Συνδέεται με την πρόγνωση και το συντονισμό των αλλαγών σε ένα σύστημα προκειμένου να προαχθεί η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη. Θεωρείται εργαλείο για την ανάπτυξη ενός τουριστικού προορισμού αλλά και μέσο για την αξιολόγηση των αναγκών του.

Οι Κοκκώσης και Τσάρτας 2001,97-99 διακρίνουν πέντε βασικές φάσεις στη διαδικασία σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης (Παράρτημα Α8), έτσι όπως συνοψίζονται στον πιο κάτω πίνακα:

Σχεδιασμός τουριστικής ανάπτυξης

Φάση 1η: έρευνα και καταγραφή των βασικών παραμέτρων της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής

Προσδιορισμός πλεονεκτημάτων, βασικών αναγκών της περιοχής.

Φάση 2η: Προσδιορισμός των κύριων σκοπών του σχεδίου της τουριστικής ανάπτυξης.

Φάση 3η: Επιλογή βασικού πλαισίου του σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης

Παράλληλη επιλογή εναλλακτικών σεναρίων σχεδίων ανάπτυξης

Φάση 4η: Διαμόρφωση στρατηγικής

Φάση 5η: Εφαρμογή μεθόδων και πολιτικών εφαρμογής του σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης.

Πηγή: Κοκκώσης και Τσάρτας 2001,97-99

Παρά το γεγονός ότι έχουν προταθεί ποικίλες και γενικευμένες προσεγγίσεις για τον σχεδιασμό όπως για παράδειγμα η προώθηση, ο σχεδιασμός από τα κάτω προς τα πάνω και ο συμβατικός σχεδιασμός, ωστόσο σύμφωνα με τον Ανδριώτη (2005,167) πολύ λίγες μελέτες έχουν ασχοληθεί με τον τουριστικό σχεδιασμό, ενώ η ανάλυση και αξιολόγηση τουριστικών σχεδίων συνήθως εκπονείται από γραφεία συμβούλων με ηχόχρωμα μυστικοπάθειας «υπό το φόβο μην αποκαλυφθούν οι στρατηγικές τους» (ο.π.).

3.4.1. Συμμετοχικός σχεδιασμός στον τουρισμό

Αλληλεπιδρώμενος, συνεργατικός, συνεταιριστικός και συμμετοχικός σχεδιασμός αποτελούν εκφράσεις της ίδιας προσέγγισης σχεδιασμού. Πρόκειται για τη διαδικασία του τουριστικού σχεδιασμού που ενσωματώνει τις απόψεις και τις επιθυμίες της κοινότητας στην οποία εφαρμόζεται η στρατηγική τουρισμού. Τέτοιου είδους σχεδιασμός δεν παραγκωνίζει επιστημονικές προτάσεις και σχεδιασμούς, αντίθετα συνδυάζει την έρευνα των αρμοδίων και κυβερνώντων μαζί με τις ιδέες της κοινωνίας των πολιτών και την ενεργητική συμμετοχή των τοπικών ομάδων συμφερόντων. Ο συμμετοχικός τουριστικός σχεδιασμός στηρίζεται τόσο στην «από πάνω προς τα κάτω» όσο και στην «από κάτω προς τα πάνω» προσέγγιση για τουριστική ανάπτυξη. Η συμμετοχική διαδικασία στον τουριστικό σχεδιασμό αποδίδει προτάσεις – αποφάσεις κοινά αποδεκτές, γεγονός που τις καθιστά εφικτές, μακροπρόθεσμα εφαρμόσιμες, με πολλές πιθανότητες επιτυχίας (ό.π. 171). Παράλληλα, ο «εκ των κάτω» αναπτυξιακός τουριστικός σχεδιασμός είναι σύμφωνος με τις αρχές της αειφορίας και της βιωσιμότητας.

Σύμφωνα με τη Σαραντάκου (2010,44) οι τοπικοί φορείς διοίκησης και οι κοινωνικοεπαγγελματικές ομάδες παίζουν μεγάλο ρόλο στην αναπτυξιακή διαδικασία. Ειδικότερα στους ελληνικούς προορισμούς, που έχουν ενδογενή μορφή ανάπτυξης, ο ρόλος των τοπικών φορέων είναι καταλυτικός. Οι ομάδες τοπικών συμφερόντων διακρίνονται σε αυτούς που κατέχουν γη και χρήμα σε τοπικό επίπεδο, οι νέοι, οι φορείς της εξουσίας, οι τοπικοί αναπτυξιακοί και πολιτιστικοί φορείς (Τσάρτας 1996, στο Σαραντάκου 2010,44).

Ένα αξιολογικό παράδειγμα συμμετοχικού σχεδιασμού στον τουρισμό αποτελεί ο μικρός οικισμός Μηλιά στα Χανιά της Κρήτης (<http://www.milia.gr>). Πρόκειται για μικρό εγκαταλειμμένο μεσαιωνικό οικισμό με σημάδια έντονης περιβαλλοντικής υποβάθμισης, μέχρι που μια ομάδα οκτώ ατόμων που έτυχε να έχουν εκεί περιουσία ανέλαβαν δράση. Με συστηματικές καλλιέργειες, δενδροφύτευση και αναστήλωση των κτισμάτων από την ομάδα δράσης ο οικισμός Μηλιά μετατράπηκε σε πρότυπο εναλλακτικού προορισμού, μια οικοτουριστική

μονάδα που απέσπασε το 2013 βραβείο αριστείας Trip Advisor καθώς και αναφορά στο national geographic ως ένας από τους 50 εξέχοντες ορεινούς προορισμούς του 2008

(<http://adventure.nationalgeographic.com/2008/11/ecotourism/best-mountain-lodges-text>)

3.5. Τουριστική ζήτηση και τουριστική προσφορά

3.5.1 Προσεγγίσεις στην τουριστική ζήτηση

Σύμφωνα με τον Page (2006, 60) δεν υπάρχει ομοφωνία για τον τρόπο προσέγγισης της τουριστικής ζήτησης για ταξιδιωτικά προϊόντα και υπηρεσίες. Είναι ωστόσο πολύ σημαντικό να γίνει κατανοητό το κίνητρο που ωθεί τον τουρίστα να φύγει από τον τόπο διαμονής του και να ταξιδέψει σε άλλους τόπους, διότι σε τέτοια περίπτωση είναι δυνατόν να αναπτυχθούν προσεγγίσεις ιδιαίτερα βοηθητικές στη διαχείριση αυτών των επισκεπτών και στις επιπτώσεις τους. Είναι επίσης δυνατόν να σχεδιαστούν πιο ευχάριστες εμπειρίες στα τουριστικά μέρη αλλά και να «κωδικοποιηθούν» οι «επιτυχημένοι» τουριστικοί προορισμοί εξηγώντας το γιατί και το πώς αναπτύχθηκαν ως επιτυχημένοι προορισμοί. Το βέβαιο είναι πως η τουριστική ζήτηση καθορίζει την μεγέθυνση, την ανάπτυξη και τη μεταβολή στις τουριστικές επιχειρήσεις και τα τουριστικά κέντρα (ο.π.,61).

Μπορεί κανείς να συναντήσει αρκετούς ορισμούς της τουριστικής ζήτησης όπως: «η σχέση ανάμεσα στο κίνητρο των ανθρώπων να ταξιδέψουν και στην ικανότητά τους να το κάνουν» (Pearce 1995 στο Page 2006, 61). Ο Page (ο.π) διακρίνει τρία βασικά χαρακτηριστικά στην τουριστική ζήτηση:

1) την ενεργό ή πραγματική ζήτηση, η οποία υπολογίζεται από την τουριστική στατιστική και ταυτίζεται με το σύνολο των ατόμων που συμμετέχουν στον τουρισμό- των ταξιδιωτών.

2) τη συγκαλυμμένη ζήτηση ή αλλιώς τη δυνητική ζήτηση, (συναντάται και ως αναβληθείσα) αντιπροσωπεύει τον πληθυσμό που επιθυμεί αλλά δεν μπορεί να ταξιδέψει λόγω καταστάσεων, άρα πρόκειται για εν δυνάμει ενεργό ζήτηση.

3) τη μη ζήτηση, αντιπροσωπεύει τον πληθυσμό που αδυνατεί ή δεν επιθυμεί να ταξιδέψει καθόλου.

Όσον αφορά στα κίνητρα ενός τουρίστα υπάρχουν πολλές μελέτες, ήδη από τη δεκαετία του 1970, που προσπαθούν να τα κατηγοριοποιήσουν και να τα κατανοήσουν. Από τις πιο εμπεριστατωμένες είναι αυτή του Cohen 1972 (στο ο.π. 69) ο οποίος με βάση τους ρόλους, τα κίνητρα και την εμπειρία που επιδιώκει ένας τουρίστας κατέληξε στην εξής ταξινόμηση ταξιδιωτών:

A) τους **οργανωμένους μαζικούς τουρίστες**, οι οποίοι αναπτύσσουν περιορισμένη επικοινωνία με την τοπική φιλοξενούσα κοινωνία

B) τους **ατομικούς μαζικούς τουρίστες**, οι οποίοι χρησιμοποιούν παρόμοιες εγκαταστάσεις με τους οργανωμένους τουρίστες αλλά παράλληλα επιθυμεί να παρεκκλίνει τους μαζικούς προορισμούς και να επισκεφτεί αξιοθέατα που δεν περιλαμβάνονται στο οργανωμένο τουριστικό πακέτο

Γ) τους **αναζητητές ή εξερευνητές**, οι οποίοι ταξιδεύουν ανεξάρτητα επιθυμώντας να γνωρίσουν τον κοινωνικό και πολιτιστικό τρόπο ζωής της κοινότητας του προορισμού τους

Δ) τους **ανεξάρτητους – πλάνητες**, οι οποίοι δεν επιδιώκουν επικοινωνία με τα μαζικά τουριστικά ρεύματα αντίθετα επιθυμούν να ζήσουν και να γνωρίζουν τις συνήθειες της τοπικής κοινωνίας προορισμού τους

Γενική παραδοχή είναι το γεγονός ότι ο τουρίστας λειτουργεί πολύ-κινητριάκα, αφού ένας γενικός τουρίστας μπορεί να επιδοθεί σε δραστηριότητες ειδικού-εναλλακτικού τουρισμού ή αντίστροφα ένας ειδικός τουρίστας να επιδοθεί σε δραστηριότητες γενικού τουρισμού. Επιπλέον, οι εννοιολογικές οριοθετήσεις των διαφορετικών ειδικών-εναλλακτικών μορφών τουρισμού δεν είναι απόλυτες, αλλά άμεσα εξαρτώμενες από τις εξελίξεις της διεθνούς αγοράς και την έννοια που δίνεται κάθε φορά στον ελεύθερο χρόνο.

Ειδικότερα, όσον αφορά στον πολιτιστικό τουρισμό, υπάρχει η άποψη που υποστηρίζει ότι το μέγεθος της αγοράς του πολιτιστικού τουρισμού είναι τόσο ευρύ που φτάνει το 85% της συνολικής αγοράς (Lord 1999,10). Επιπρόσθετα, οι Hughes (2002, 169) και Σαραντάκου (2010, 59) με βάση το επίπεδο κινήτρου για πολιτιστική κατανάλωση προβαίνουν στην εξής διάκριση:

A) στον ειδικό πολιτιστικό τουρίστα, ο οποίος έχει ως βασικό κίνητρο για ταξίδι την επιθυμία να βιώσει μια ξεχωριστή πολιτιστική εμπειρία

B) στον γενικό πολιτιστικό τουρίστα, ο οποίος έχει ως δευτερεύον κίνητρο τον πολιτισμό

Η πιο πάνω διάκριση είναι κομβικής σημασίας, αφού δίνει ενδείξεις για τις στρατηγικές που πρέπει να ακολουθήσει ένας διαχειριστής πολιτιστικού τουρισμού. Από τη μια, για προσέλκυση του ειδικού πολιτιστικού τουρίστα οι ενέργειες προβολής και ενημέρωσης πρέπει να γίνουν στον τόπο προέλευσης του τουρίστα, συνάπτοντας συνεργασίες και δικτύωση μεταξύ των πολιτιστικών προϊόντων. Αντίθετα, για την προσέλκυση ενός γενικού πολιτιστικού τουρίστα οι ενέργειες προβολής και ενημέρωσης πρέπει να γίνουν στον τουριστικό προορισμό, ενώ οι συνεργασίες και η δικτύωση πρέπει να είναι μεταξύ των πολιτιστικών και μη πολιτιστικών προϊόντων.

3.5.2. Προσεγγίσεις στην τουριστική προσφορά

Η παροχή τουριστικών υπηρεσιών και προϊόντων που ικανοποιούν την τουριστική ζήτηση είναι γνωστή ως η τουριστική προσφορά. Περιλαμβάνει αγαθά και υπηρεσίες που προτείνονται στον καταναλωτή-τουρίστα προκειμένου να ικανοποιήσει τις ανάγκες του στα πλαίσια της τουριστικής του εμπειρίας. Στην πραγματικότητα, η έννοια της προσφοράς δίνει μια εικόνα του πώς οι τουριστικές επιχειρήσεις συνδέουν τον τουρίστα με τις υπηρεσίες, τις εμπειρίες και τα προϊόντα που αναζητά σε κάποιο προορισμό, συνιστώντας αυτό που συνολικά αποκαλείται τουριστική βιομηχανία. Πρόκειται για εξαιρετικά πολύπλοκη έννοια με εύρος υπηρεσιών και προϊόντων να περιλαμβάνονται σε αυτή.

Ο Sessa (1983 στο Ανδριώτης 2005, 89) ταξινομεί τα στοιχεία της τουριστικής προσφοράς σε πέντε ομάδες:

1. Στους τουριστικούς πόρους, που νοούνται ως οι φυσικοί και ανθρωπιστικοί πόροι μια περιοχής
2. Στη γενική και τουριστική υποδομή, που περιλαμβάνει τη μεταφορική και τηλεπικοινωνιακή πολιτική
3. Στις εγκαταστάσεις υποδοχής, που περιλαμβάνονται η διαμονή, μονάδες εστίασης καθώς και διαμερίσματα ή συγκροτήματα κατοικίας
4. Στις εγκαταστάσεις διασκέδασης και αθλητισμού, που προσελκύουν τουρίστες
5. Στις τουριστικές υπηρεσίες υποδοχής όπως είναι τα ταξιδιωτικά πρακτορεία, τουριστικά γραφεία, εταιρείες ενοικιάσεως αυτοκινήτων, ξεναγοί, ταξιδιωτικοί πράκτορες

Η Σαραντάκου (2010, 45) προσεγγίζει σε τρία επίπεδα την τουριστική προσφορά κατά την ολοκληρωμένη προσέγγιση που προτείνει ο Lew (1987 στο ο.π). Σε πρώτο επίπεδο η τουριστική προσφορά προσμετρείται ως τα στοιχεία τουριστικής έλξης που υποκινούν το ενδιαφέρον για ταξίδι σε έναν προορισμό και τα στοιχεία που παρέχουν την άνεση του τουρίστα σε αυτό. Σε δεύτερο επίπεδο αντιμετωπίζεται ως η μήτρα που διαμορφώνει το πλαίσιο της τουριστικής δραστηριότητας και παράλληλα διαμορφώνεται από την κυρίαρχη ζήτηση. Τέλος, λογαριάζεται ως παραγόμενο προϊόν που αξιολογείται στη βάση της οργανωτικής ολοκλήρωσης και της τουριστικής ελκυστικότητας. Η ολοκληρωμένη προσέγγιση περιλαμβάνει μια ιδεογραφική αντίληψη με καταγραφή των πόρων, μια οργανωτική αντίληψη δηλαδή την αξιολόγηση της τουριστικής τους αξιοποίησης και τέλος μια γνωστική αντίληψη αξιολογώντας την ελκυστικότητα του προϊόντος.

Οι νεότερες προσεγγίσεις για την ελκυστικότητα ενός προορισμού διακρίνουν δύο κατηγορίες: α) τους κεντρικούς πόρους και στοιχεία έλξης, που περιλαμβάνουν το τοπίο, το κλίμα, τον πολιτισμό, την ιστορία, τις δραστηριότητες, ειδικά γεγονότα και τουριστική υποδομή και β) τους

υποστηρικτικούς παράγοντες και πόρους που περιλαμβάνουν την γενική υποδομή, παράγοντες όπως η εθνική πολιτική τουρισμού που επηρεάζουν τη φιλοξενία ή την πρόσβαση (Σαραντάκου 2010,47). Παράλληλα, ο βαθμός τουριστικής ελκυστικότητας προσμετρείται με κριτήρια τη σημασία και μοναδικότητα ενός πόρου, έτσι όπως την κρίνουν ειδήμονες του τουρισμού και ανάλογα με την τουριστική δημοτικότητα, έτσι όπως προσεγγίζεται μέσα από μελέτες των τουριστικών αντιλήψεων, των ποσοστών συμμετοχής των τουριστών και της ανάλυσης τουριστικών οδηγών (ο.π., 5).

Συμπερασματικά, η τουριστική προσφορά καθώς και ο βαθμός τουριστικής ελκυστικότητας είναι πολύπλοκες έννοιες με σύνθετη προσέγγιση.

Κεφάλαιο 4

Πολιτισμός και τουρισμός σε κοινή κατεύθυνση

4.1. Ορισμός πολιτιστικού τουρισμού

Από τη μια η έννοια του τουρισμού με τις πολλαπλές της διαστάσεις και από την άλλη η έννοια του πολιτισμού που χαρακτηρίζεται σύνθετη, διευρυμένη και διαρκώς εξελισσόμενη, καθιστούν τον καθορισμό της έννοιας του «πολιτιστικού τουρισμού» δύσκολο (Σαραντάκου 2010,398). Αυτό αντικατοπτρίζεται και στην ποικιλία των ορισμών που δίνουν οι διάφοροι διεθνείς οργανισμοί.

Έτσι διαφορετικοί ορισμοί προκύπτουν από διεθνείς οργανισμούς όπως το ICOMOS¹(Διεθνές Συμβούλιο Χώρων και Μνημείων) και την ATLAS² (Οργάνωση για την Εκπαίδευση στον Τουρισμό και την Αναψυχή). Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού θεωρεί ότι πολιτιστικός τουρισμός είναι η μετακίνηση ατόμων κυρίως για πολιτιστικούς σκοπούς περιλαμβανομένων εκπαιδευτικών περιηγήσεων, επισκέψεων σε φεστιβάλ και άλλες πολιτιστικές εκδηλώσεις, επισκέψεων σε ιστορικούς χώρους και μνημεία, ταξιδιών για τη μελέτη της φύσης, της τέχνης και του λαϊκού πολιτισμού, καθώς και θρησκευτικά προσκυνήματα. Παράλληλα, ερευνητές του τουρισμού κάνουν λόγο για «τουρισμό κληρονομιάς», «πολιτισμό τεχνών», «ιστορικό τουρισμό» (Hughes 2002, 167-168), ενώ άλλοι ακαδημαϊκοί ορίζουν τον πολιτιστικό τουρισμό ως μιας ξεχωριστής κατηγορίας προϊόν που διαφοροποιείται από άλλες τουριστικές δραστηριότητες με την «κατανάλωση» προορισμών υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς (McKercher κ.α. 2003,48).

---

¹ ICOMOS: <http://www.icomos.org/en/>

² ATLAS: <http://www.atlas-euro.org/>

Οι McIntosh και Goeldner (1986 στο Πασχαλίδης κ.α. 2002,236) προτείνουν ένα ευρύ και συνάμα αντιπροσωπευτικό, επικαιροποιημένο ορισμό. Αναφέρουν πως ο πολιτιστικός τουρισμός συνίσταται στα ταξίδια που πραγματοποιούνται με στόχο να γνωρίσει κανείς την ιστορία, την κληρονομιά ή τους σύγχρονους τρόπους ζωής και σκέψης των ανθρώπων του προορισμού. Ως σημεία ενδιαφέροντος θεωρούνται αρχαιολογικοί χώροι, μνημεία, μουσεία, περιοχές με ιδιαίτερη αρχιτεκτονική, εκθεσιακοί χώροι, περιοχές φυσικού κάλλους, θρησκευτικοί χώροι, παραστάσεις παραδοσιακής, κλασικής ή σύγχρονης τέχνης, φεστιβάλ, τοπικά ήθη και έθιμα.

Οπωσδήποτε, όλοι οι πιο πάνω ορισμοί είναι περιγραφικοί και υπογραμμίζουν όλους τους «τύπους πολιτιστικών έλξεων» (Σαραντάκου 2010,395) έλξεις, που θα είναι πάντοτε υπό αλλαγή και εξέλιξη.

4.2. Πολιτιστικός τουρισμός και τοπική ανάπτυξη

Οι Παπαγεωργίου και Γκαντούνα (2012) αναφέρουν ως εργαλεία ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού τη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων όπως φεστιβάλ και εκθέσεις, τη χάραξη και υλοποίηση πολιτιστικών διαδρομών, την ανάδειξη και δημιουργία χώρων που αναπαράγουν πολιτισμό, όπως μουσεία ή πολιτιστικά- εκπαιδευτικά κέντρα και τέλος την ανάδειξη χώρων και μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς. Ο πολιτιστικός τουρισμός ως μέρος της τουριστικής βιομηχανίας επιφέρει τόσο θετικές όσο και αρνητικές επιπτώσεις στους τόπους προορισμού.

Εφόσον, πρόκειται για τομέα του τουρισμού, ο πολιτιστικός τουρισμός έχει θετικές οικονομικές διαστάσεις. Συνεπάγεται οικονομική ανάπτυξη, προσελκύει επενδύσεις, δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας. Επιπλέον, συμβάλλει στην ανάπτυξη υποβαθμισμένων περιοχών της υπαίθρου και της περιφέρειας. Όταν αναπτύσσεται σε ώριμους τουριστικούς προορισμούς, τότε βελτιώνει την ανταγωνιστικότητα του προορισμού, αφού ως προσθήκη εμπλουτίζει την τουριστική εμπειρία (Σαραντάκου 2010,350). Μάλιστα, ο πολιτιστικός τουρισμός συνδέεται με έννοιες όπως η αστική αναγέννηση ή αναβίωση, δηλαδή

στον μετασχηματισμό ενός τόπου που έχει επιδείξει συμπτώματα περιβαλλοντικής, κοινωνικής και οικονομικής πτώσης (Evans and Shaw 2004).

Η μετάβαση από τον γαλάζιο τουρισμό, γνωστό ως ηλιοτροπικό, στον γκρι ή αλλιώς πολιτιστικό και στον πράσινο-οικολογικό τουρισμό είχε ως επακόλουθο να αναδειχθούν νέοι προορισμοί με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά όπως είναι οι προορισμοί στην ενδοχώρα (Σαραντάκου 2010,70-71). Οι διάφορες πόλεις και περιοχές προκειμένου να γίνουν πιο ελκυστικές και ανταγωνιστικές ενσωματώνουν στις στρατηγικές τους τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους όπως την ιστορία, τα πολιτιστικά τους αποθέματα, τους ιδιαίτερους πολιτιστικούς και φυσικούς πόρους. Επομένως, η έμφαση στους νέους προορισμούς αναδεικνύει την σημασία της τοπικότητας, εφόσον οι τοπικοί πόροι (πολιτιστικοί και φυσικοί) γίνονται εξειδικευμένα τουριστικά προϊόντα, τα οποία με ειδικό σχεδιασμό και πολιτική προβολής δημιουργούν μια τοπική ταυτότητα προορισμού. Οι Μπεριάτος και Γοσποδίνη (2005), εξηγούν πώς από τη μια η αρχιτεκτονική κληρονομιά και από την άλλη ο καινοτόμος σχεδιασμός μετατρέπονται σε «ανταγωνιστικές αιχμές» και βασικά εργαλεία για το στρατηγικό σχεδιασμό περιοχών, την προώθηση της ταυτότητάς τους.

Ο πολιτιστικός τουρισμός, προϋποθέτει τη διατήρηση αλλά και την προώθηση του πολιτιστικού αποθέματος μιας περιοχής, δίνοντας έμφαση στο ιστορικό της παρελθόν, γεγονός που με τη σειρά του μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία νέων φορέων πολιτισμού. Όλες αυτές οι πολιτιστικές διεργασίες συμβάλλουν στη δημιουργία ταυτότητας της περιοχής, η οποία αναπόφευκτα προκαλεί αίσθημα περηφάνιας στους κατοίκους και οδηγεί στη σύσφιξη των σχέσεων ανάμεσα στα μέλη μιας κοινότητας. Η ευαισθητοποίηση και συμμετοχή των πολιτών για ένα κοινό σκοπό με επίκεντρο την πρόοδο του τόπου τους επιφέρει ευημερία και κοινωνική συνοχή.

Πέρα από τις θετικές επιπτώσεις ο πολιτιστικός τουρισμός, στην άναρχη και χωρίς σχεδιασμούς ανάπτυξή του, μπορεί να επιφέρει ζημιολύγες συνέπειες σε μια περιοχή. Αυτές μπορεί να είναι υποβάθμιση των τοπικών οικοσυστημάτων, αλλοίωση στην αρχιτεκτονική ή πολιτισμική φυσιογνωμία παραδοσιακών

οικισμών, εξασθένιση της τοπικής παράδοσης και αλλαγή στον τρόπο ζωής των ντόπιων αλλά και ανεπανόρθωτες φθορές σε μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς.

Προκειμένου να ελαχιστοποιηθούν ή και να αποφευχθούν οι αρνητικές επιπτώσεις του πολιτιστικού τουρισμού διεθνείς οργανισμοί συντάσσουν πολιτικές που συστήνουν στους ενδιαφερόμενους παράγοντες του τουρισμού.

4.3. Η Χάρτα του πολιτιστικού τουρισμού

Αντιλαμβανόμενοι τη δυναμική του πολιτιστικού τουρισμού, διεθνείς οργανισμοί τον εντάσσουν στα προγράμματά τους ως ένα από τα σημαντικότερα μέσα για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης (Σαραντάκου 2010,396). Το 1976, στο πλαίσιο του Διεθνούς Σεμιναρίου για το Σύγχρονο Τουρισμό και Ουμανισμό, υπογράφεται στις Βρυξέλλες «η Χάρτα του Πολιτιστικού τουρισμού». Στόχος ήταν να δώσει ένα πλαίσιο κανονισμών τόσο στους τουριστικούς παράγοντες όσο και στους επισκέπτες προκειμένου να ελαχιστοποιηθούν οι αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού στην πολιτιστική κληρονομιά και τα πολιτιστικά αγαθά. Η Χάρτα στοχεύει επίσης στην εξισορρόπηση των όποιων αντιπαραθέσεων μπορεί να προκύψουν μεταξύ παραγόντων τουρισμού και συντελεστών της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ουσιαστικά, υπαγορεύει ένα κώδικα συμπεριφοράς στους τουριστικούς παράγοντες και στους επισκέπτες απέναντι στην πολιτιστική κληρονομιά ενός τουριστικού προορισμού. Το ICOMOS (Διεθνής Οργάνωση Μνημείων και Τόπων) υιοθέτησε τη Χάρτα στην 7^η Γενική του Συνέλευση στο Ρόστοκ της Γερμανίας το 1985, ενώ το 1999 στο Μεξικό επικαιροποιείται η αναθεωρημένη Χάρτα του πολιτιστικού τουρισμού.

Η αναθεωρημένη Χάρτα του πολιτιστικού τουρισμού συνίσταται σε δύο μέρη: α) στις Γενικές Αρχές που θέτουν τα πλαίσια της διαχείρισης του τουρισμού σε περιοχές με σημαντική πολιτιστική κληρονομιά και β) στα έξι Άρθρα-Αρχές της.

Στις Γενικές Αρχές, αφού διασαφηνίζεται ο όρος πολιτιστική κληρονομιά επισημαίνεται η σημασία της ανάδειξης και κατανόησης των ιδιαίτερων των χαρακτηριστικών της, τόσο από τους ντόπιους όσο και από τους τουρίστες. Η προστασία, η διατήρηση, η ερμηνεία και η ανάδειξη της πολιτιστικής

κληρονομιάς και της πολιτιστικής ποικιλίας κάθε περιοχής, καθώς και η αλληλεπίδρασή της με τη δυναμική του τουρισμού διαπνέουν τις γενικές αρχές της Χάρτας.

Στο δεύτερο μέρος αναλύονται οι έξι βασικές αρχές της χάρτας (Παράρτημα Α9) ως εξής:

Συνοπτικά σημεία της Χάρτας Πολιτιστικού Τουρισμού

ΑΡΧΗ 1^η

Η διατήρηση του πολιτισμού ενός τόπου να παρέχει ευκαιρίες για γνωριμία στην τοπική κοινότητα και τους επισκέπτες.

ΑΡΧΗ 2^η

Η διαχείριση της σχέσης πολιτιστικών τόπων και τουρισμού να διασφαλίζει τη βιωσιμότητα των τόπων .

ΑΡΧΗ 3^η

Η διατήρηση και ο Τουριστικός Σχεδιασμός για Πολιτιστικούς Τόπους να διασφαλίζουν αξιόλογη και ευχάριστη εμπειρία στον επισκέπτη.

ΑΡΧΗ 4^η

Οι τοπικές κοινότητες και ο ντόπιος πληθυσμός να συμμετέχουν στο σχεδιασμό.

ΑΡΧΗ 5^η

Οι τουριστικές δραστηριότητες και η διατήρηση να οφελούν την τοπική κοινότητα.

ΑΡΧΗ 6^η

Η προβολή του τουρισμού να προστατεύει τη φυσική και της πολιτιστική κληρονομιά.

Σε όλο το περιεχόμενο της χάρτας του πολιτιστικού τουρισμού ξεχωρίζει η ανάγκη της άμεσης εμπλοκής των τοπικών αρχών και ντόπιων κατοίκων στην τουριστική διαχείριση και στην διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η έννοια του πολιτιστικού τουρισμού παραπέμπει στην έννοια της εκπαίδευσης

και για τους τουρίστες αλλά και για την τοπική κοινωνία. Ντόπιοι και τουρίστες είναι συνυπεύθυνοι για την έκβαση της συνάντησής τους και για την προστασία των μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς. Τονίζεται η τοπική διάσταση στο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης και ο κομβικός ρόλος των εμπλεκομένων (stakeholders). Τοπική αυτοδιοίκηση, τοπικοί φορείς, επαγγελματίες του τουρισμού, περιβαλλοντικοί φορείς, τοπική κοινωνία και γενικά όλες οι ομάδες συμφερόντων καλούνται σε δημιουργικό διάλογο και συνεργασία. Στόχος να επιτευχθεί ο τουριστικός αναπτυξιακός σχεδιασμός σύμφωνα με τις διεθνείς πρακτικές και πολιτικές.

4.4. Πολιτιστικός τουρισμός και κινηματογραφικός τουρισμός

Αν ο κινηματογράφος αποτελεί την έβδομη τέχνη, όπως συχνά αποκαλείται, πλάι στην γλυπτική, ζωγραφική, χορό, αρχιτεκτονική, μουσική και λογοτεχνία, τότε θα πρέπει να θεωρηθεί δεδομένο το γεγονός ότι ο κινηματογραφικός τουρισμός εμπίπτει στον πολιτιστικό τουρισμό. Δεδομένη είναι επίσης η παγκόσμια απήχηση και δύναμή του, αφού ως γνωστό ο κινηματογράφος δημιουργεί ινδάλματα, προωθεί καταναλωτικά πρότυπα, ενώ στο παρελθόν αποτέλεσε προπαγανδιστικό προϊόν. Τα τελευταία χρόνια έχει παρατηρηθεί η δύναμη του κινηματογράφου στην προώθηση τουριστικών προορισμών με τους ειδικούς να μελετούν την σημαντική επιρροή που ασκεί στις τουριστικές επιλογές των ατόμων και ως εκ τούτου να κάνουν λόγο για ένα «νεοπαγές φαινόμενο» και μια νέα μορφή τουρισμού τον κινηματογραφικό τουρισμό (Γιαννόπουλος 2015).

Σύμφωνα με το Tourism Competitive Intelligence (Γουργουλιανή 2016) το έτος 2012 περίπου 40 εκατομμύρια τουρίστες επέλεξαν τον προορισμό των διακοπών τους εξαιτίας της προβολής του σε κάποια κινηματογραφική ταινία. Παράλληλα, μεγάλες πόλεις στοχεύοντας στην αύξηση του αστικού τους τουρισμού συνυπολογίζουν στις στρατηγικές τουρισμού τους την νέα τάση και

πρόκληση, δημιουργώντας νέες εξειδικευμένες πολιτιστικές διαδρομές με θέματα από δημοφιλείς επιτυχημένες κινηματογραφικές παραγωγές. Έτσι, στο Λονδίνο μπορεί κανείς να συναντήσει διαδρομές με θέμα τον Χάρυ Πότερ και τον Τζακ τον Αντεροβγάλτη (Καραχάλης 2006).

Στην Ελλάδα αναγνωρίζεται ως πολύ σημαντική η συμβολή των κινηματογραφικών ταινιών στην προβολή τουριστικών προορισμών με ταινίες που άφησαν εποχή να δημιουργούν δημοφιλείς τουριστικούς προορισμούς. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι ταινίες «Ο Ζορμπάς» που γυρίστηκε στην Κρήτη, «Τα κανόνια του Ναβαρόνε» στη Ρόδο, «Το μαντολίνο του λοχαγού Κορέλι» στην Κεφαλονιά, το «Mamma Mia» στη Σκιάθο και Σκόπελο και η διεθνής ταινία «Πριν τα μεσάνυχτα» που γυρίστηκε στην Πύλο, την Καρδαμύλη και την Κορώνη (Κουσούνης 2013).

Στην Κύπρο δεν υπάρχει κινηματογραφική παράδοση, αφού η κινηματογραφική παραγωγή στο νησί ξεκίνησε καθυστερημένα με αργούς ρυθμούς ανάπτυξης από τα πρώτα της χρόνια (Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών). Η ιστορία του σινεμά στην Κύπρο ξεκινά με πρωτοβουλία της αποικιακής κυβέρνησης στα 1940, όταν άρχισε να εκπαιδεύει Κύπριους κινηματογραφιστές στην Αποικιακή Μονάδα Ταινιών. Από τότε η κινηματογραφική κυπριακή παραγωγή ήταν αποτέλεσμα ιδιωτικής και αυτόβουλης πρωτοβουλίας χωρίς οποιαδήποτε κρατική στήριξη, ενώ μόλις το 1994 με τη δημιουργία της Συμβουλευτικής Επιτροπής Κινηματογράφου φαίνεται να εμπλέκεται η κρατική αρωγή στην κινηματογραφική παραγωγή του νησιού. Στα 1970 μια χολιγουντιανή παραγωγή με συνεργείο και ηθοποιούς διεθνούς εμβέλειας, η ταινία «Πολυαγαπημένη» γυρίζεται στο μικρό χωριό της επαρχίας Κερύνειας Κάρμι, ωστόσο η τουρκική εισβολή ανακόπτει τις όποιες προοπτικές υπήρχαν τότε για την προώθηση της Κύπρου ως κινηματογραφικό προορισμό.

Σήμερα, η προώθηση της Κύπρου ως κινηματογραφικός προορισμός είναι στην ευθύνη του Υπουργείου Παιδείας που προβαίνει στη σύναψη διμερών συμφωνιών, ενώ σε συνεργασία με το Υπουργείο Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού μελετώνται πιθανά φορολογικά κίνητρα σε ομάδες παραγωγής. Όσον αφορά στις διεθνείς συμφωνίες η Κύπρος έχει υπογράψει την Ευρωπαϊκή

Σύμβαση Κινηματογραφικών Συμπααραγωγών και είναι μέλος των Eurimage, του Media Programme, του SEE Cinema Network, του EFAD (European Film Agency Directors) και τέλος του EFARN (European Film Agency Research Network).

Σε τοπικό επίπεδο αν και στην Κύπρο δεν έχει μελετηθεί ποτέ επισταμένα το φαινόμενο του κινηματογραφικού τουρισμού, έχει παρατηρηθεί η προσέλκυση εσωτερικού τουρισμού σε γνωστά «τηλεοπτικά χωριά» (Νομικός 2014). Ίσως η πιο γνωστή περίπτωση αποτελεί το χωριό Φικάρδου, ένα εγκαταλειμμένο χωριό στους πρόποδες του Τροόδους που χρησιμοποιήθηκε ως σκηνικό για τα γυρίσματα καθημερινής κωμικής κυπριακής σειράς, όπου μετά την προβολή της οι τουρίστες έφταναν κατά χιλιάδες (Heller 2010).

Η Γουργουλιανή (2016) καταγράφοντας μερικά από τα οφέλη του κινηματογραφικού τουρισμού αναφέρει:

- A) κατά τη διάρκεια της παραγωγής και των γυρισμάτων ενισχύεται σημαντικά η τοπική κοινωνία
- B) η προβολή μιας ταινίας σημαίνει ταυτόχρονα διεθνή προβολή του ελληνικού τοπίου
- Γ) μετά την προβολή η διαφημιστική προβολή μπορεί να συμβάλει στη διατήρηση και αύξηση του τουριστικού ρεύματος

Τα οικονομικά οφέλη που αποφέρουν τα γυρίσματα σε μια περιοχή είναι τόσο βραχυπρόθεσμα, όσο και μακροπρόθεσμα. Βραχυπρόθεσμα διότι όσο διαρκούν τα γυρίσματα τα έξοδα συντήρησης της παραγωγής αποτελούν κέρδη για την τοπική κοινότητα, και μακροπρόθεσμα, αφού με την προβολή μιας ταινίας και την ενδεχόμενη εισροή τουριστών τα οικονομικά οφέλη για την περιοχή παρατείνονται. Έπειτα, η προβολή ενός προορισμού μέσω μιας ταινίας ή τηλεοπτικής προβολής είναι σαν μια οργανωμένη τουριστική διαφημιστική εκστρατεία.

Κλείνοντας, ο Γιαννόπουλος (2015) αναφέρει πως στόχος κάθε περιοχής αλλά και τοπικής αρχής πρέπει να είναι η συνεργασία με τον Οργανισμό Τουρισμού, η προσέγγιση υπευθύνων παραγωγής ταινιών, η γνωστοποίηση του

ενδιαφέροντος της περιοχής και η δημιουργία φιλικού περιβάλλοντος δίνοντας παροχές και κίνητρα στους κινηματογραφιστές, ώστε να την προτιμήσουν για τα γυρίσματα της επόμενης ταινίας τους.

Κεφάλαιο 5

Τοπική ανάπτυξη, τουρισμός: και πολιτισμός: εφαρμογή στην Κύπρο

5.1. Τοπική αυτοδιοίκηση

Στην Κύπρο τα θέματα τοπικής ανάπτυξης εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Εσωτερικών και ειδικότερα της τοπικής αυτοδιοίκησης. Η τοπική αυτοδιοίκηση είναι στον χειρισμό των Δήμων και των Κοινοτήτων, όπου οι Δήμοι αποτελούν τη μορφή τοπικής διοίκησης σε αστικά και τουριστικά κέντρα καλύπτοντας ποσοστό 65% του πληθυσμού, ενώ οι Κοινότητες αποτελούν την τοπική διοικητική δομή σε αγροτικές περιοχές καλύπτοντας το 35% του πληθυσμού.

5.1.1. Κοινοτικό Συμβούλιο

Για κάθε κοινότητα, υπάρχει ένα Συμβούλιο αρμόδιο για την διοίκηση όλων των τοπικών υποθέσεων και την παροχή κοινοτικών υπηρεσιών έχοντας στη διάθεσή του περιορισμένους πόρους που προέρχονται κυρίως από κοινοτικούς φόρους και κρατικές χορηγίες. Σύμφωνα με το Νόμο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης του 1985 οι κύριες αρμοδιότητες των κοινοτήτων είναι η πολεοδομία, η προστασία του περιβάλλοντος, η ύδρευση, η αγροτική ανάπτυξη και τα οικιακά απορρίμματα.

5.1.2. Επαρχιακή Διοίκηση

Τα κοινοτικά συμβούλια υπάγονται στον Έπαρχο, το αρμόδιο Κρατικό Όργανο που μεριμνά για την εφαρμογή της Κυβερνητικής πολιτικής στην Επαρχία του. Ο Έπαρχος έχει συντονιστικό ρόλο στις κρατικές και ημικρατικές υπηρεσίες τόσο για υποβολή εισηγήσεων όσο και για επίλυση προβλημάτων της επαρχίας του που αφορούν την προώθηση διαφόρων έργων ανάπτυξης.

Σύμφωνα με τον περί Κοινοτήτων Νόμο του 1999, οι επαρχιακές διοικήσεις «συντονίζουν, καθοδηγούν και υλοποιούν έργα ανάπτυξης στις κοινότητες». Η δράση της επαρχιακής διοίκησης είναι ποικίλη και πολύπλευρη διαδραματίζοντας ουσιαστικό ρόλο στην εκπόνηση, αναθεώρηση και τροποποίηση των Τοπικών Σχεδίων συμβάλλοντας έτσι στην ανάπτυξη της υπαίθρου.

5.2. Πολιτιστική πολιτική

Στην Κύπρο το κεφάλαιο πολιτισμός είναι υπό την υψηλή καθοδήγηση και ευθύνη του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού. Το μοντέλο πολιτιστικής πολιτικής και διαχείρισης που εφαρμόζεται στην Κύπρο είναι το «top down» με το κράτος να λειτουργεί ως αρχιτέκτονας. Αυτό σημαίνει ότι το κράτος μέσω του Υπουργείου είναι ο βασικός χρηματοδότης του πολιτισμού.

Συγκεκριμένα, οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας έχουν στην αρμοδιότητά τους την ανάπτυξη των γραμμάτων και τεχνών στο νησί, την ενημέρωση και τη συμμετοχή του κοινού στο πολιτιστικό γίνεσθαι, την προβολή των επιτευγμάτων της πολιτιστικής δραστηριότητας στο εξωτερικό. Οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες προωθούν την τοπική πολιτιστική ανάπτυξη μέσω της θεσμοθέτησης του προγράμματος Πολιτιστικής Αποκέντρωσης που τέθηκε πιλοτικά από το 2016 σε διάφορες κοινότητες. Στόχος η γεωγραφική και θεματολογική ισόρροπη πολιτιστική ανάπτυξη της υπαίθρου. Δικαιούχοι είναι καλλιτέχνες, ομάδες καλλιτεχνών και κοινοτικά συμβούλια.

Πολιτιστική πολιτική ασκείται και σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης, αφού οι περισσότεροι δήμοι διαθέτουν πολιτιστικά τμήματα-υπηρεσίες που διοργανώνουν και συντονίζουν ποικίλες πολιτιστικές εκδηλώσεις και δρώμενα συμβάλλοντας στην αναβάθμιση της πολιτιστικής ζωής των πόλεων. Στις κοινότητες, αν και τα πολιτιστικά δεν είναι προτεραιότητα των κοινοτικών συμβουλίων, ωστόσο στηρίζουν τις περισσότερες φορές τις διάφορες πολιτιστικές πρωτοβουλίες, εκδηλώσεις και φεστιβάλ παραδοσιακού κυρίως χαρακτήρα.

5.3. Τουρισμός

5.3.1. Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού

Το θέμα τουρισμός στην Κύπρο είναι στην ευθύνη του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού, ημικρατικού οργανισμού. Ο ΚΟΤ είναι υπεύθυνος για τον προγραμματισμό, την έρευνα του τουρισμού, την ανάπτυξη και προώθηση του τουριστικού προϊόντος. Ιδρύθηκε και λειτουργεί από το 1969. Υπάγεται στο Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού. Σύμφωνα με τον Νόμο ιδρύσεως σκοπός του ΚΟΤ είναι η οργάνωση και προαγωγή του τουρισμού στη Δημοκρατία της Κύπρου, χρησιμοποιώντας όλα τα διαθέσιμα μέσα και πόρους.

Στο πλαίσιο αυτό η αποστολή του Οργανισμού είναι:

- Η χάραξη ορθολογικής και ξεκάθαρης πορείας (Στρατηγικής)
- Η καθοδήγηση, συντονισμός και στήριξη των προσπαθειών των εμπλεκόμενων φορέων
- Η ανάληψη πρωτοβουλιών για υλοποίηση της Στρατηγικής
- Η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της Στρατηγικής και η προώθηση της συλλογικότητας για το όφελος του συνόλου (<http://www.visitcyprus.biz>)

Σχετικά με τον πολιτιστικό τουρισμό στο νησί γίνεται αναφορά στην επικαιροποιημένη Στρατηγική Τουρισμού 2011-2015 του ΚΟΤ³. Ο πολιτιστικός τουρισμός εντάσσεται στην κατηγορία των εναλλακτικών μορφών τουρισμού και αναπτύσσεται ενιαία ως πολιτιστικός και θρησκευτικός τουρισμός (ΚΟΤ, 45). Αναφέρονται τρεις προτεινόμενες δράσεις για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού:

Α) η ανάπτυξη μηχανισμών διαχείρισης θεματικών διαδρομών με τη χρήση της τεχνολογίας

Β) τη στήριξη πολιτιστικών εκδηλώσεων με έμφαση ποιοτικές εκδηλώσεις μεγάλης εμβέλειας

Γ) τη χρήση της τεχνολογίας στην παρουσίαση, ερμηνεία και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους

5.3.2. Εταιρείες Τουριστικής Ανάπτυξης και Προβολής

Οι Εταιρείες Τουριστικής Ανάπτυξης και Προβολής δημιουργήθηκαν με απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου και του ΚΟΤ το 2008 σε μια προσπάθεια ενθάρρυνσης και προώθησης της συνεργασίας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα στα πρότυπα του τύπου συνεργασίας PPP (Private- Public Partnerships). Κύριος στόχος της δημιουργίας των ΕΤΑΠ είναι η αποκέντρωση της τουριστικής πολιτικής και η διάχυση της στρατηγικής τουρισμού, ανάπτυξης προϊόντος, προβολής και ποιότητας στις περιφέρειες.

Σήμερα λειτουργούν έξι εταιρείες που εκπροσωπούν τις περιφέρειες: Λευκωσίας, Λεμεσού, Λάρνακας, Πάφου, Αμμοχώστου και Τροόδους. Από την ίδρυσή τους αντλούν οικονομική στήριξη από το κράτος με την προοπτική μελλοντικά να αποκτήσουν οικονομική ανεξαρτησία. Εργοδοτούν ένα μόνο λειτουργό και βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στην εθελοντική εργασία των μελών του Διοικητικού του Συμβουλίου. Οι δραστηριότητες τους επικεντρώνονται κυρίως σε ενέργειες προώθησης και προβολής του τουριστικού προϊόντος, ενέργειες ανάπτυξης προϊόντος και διοργάνωσης εκδηλώσεων.

---

³ Επίκειται, η κατάθεση νέας Εθνικής Στρατηγικής Τουρισμού 2017-2030 (παράρτημα Α5)

5.4. Χρηματοδοτικά Εργαλεία

Η διεκδίκηση χρηματοδοτικών προγραμμάτων μπορεί να γίνει μέσω των πιο πάνω φορέων που είναι δικαιούχοι, είτε μέσω Ιδιωτικών Εταιρειών ανάπτυξης που εξειδικεύονται σε αυτό. Η σύναψη συμφωνιών ή η δήλωση ενδιαφέροντος σε τέτοιου είδους οργανισμούς καθιστά πιο πιθανή την διεκδίκηση ευρωπαϊκών χρηματοδοτικών εργαλείων, καθώς πρόκειται για εξαιρετικά ανταγωνιστικά προγράμματα.

Στην παρούσα φάση είναι ενεργοποιημένα τα εξής χρηματοδοτικά εργαλεία (Παράρτημα Α10) που αφορούν στον τουρισμό και πολιτισμό:

Ευρωπαϊκά Χρηματοδοτικά Εργαλεία
<ul style="list-style-type: none">
• LEADER
• COSME
• INTERREG MED/EUROPE
• HORIZON 2020
• Δημιουργική Ευρώπη
• Ευρώπη για τους πολίτες

Κεφάλαιο 6

Μελέτη περίπτωσης: Κοινότητα Πέρα Ορεινής

6.1. Παρουσίαση της περιοχής

Η μελέτη περίπτωσης αφορά μια μικρή κοινότητα της επαρχίας Λευκωσίας, της δυναμικής των 1253 κατοίκων (Απογραφή 2011). Πρόκειται για το χωριό Πέρα Ορεινής που βρίσκεται 19 χιλιόμετρα νότια της πρωτεύουσας, κτισμένο σε υψόμετρο 400 μέτρων στη δεξιά όχθη του ποταμού Πεδιαίου.

6.1.1. Μια ματιά στην ιστορία της κοινότητας Πέρα Ορεινής

Το όνομα του χωριού παραπέμπει στις αρχαίες ιστορικές καταβολές του. Το προσωνύμιο «Πέρα» είναι ένας γεωγραφικός προσδιορισμός που εξ αρχής υποδεικνυε τον οικισμό της αρχαίας πόλης της Ταμασσού που δημιουργήθηκε «πέρα» από τον μεγαλύτερο σε μήκος ποταμό του νησιού τον Πεδιαίο. Το αρχαίο βασίλειο της Ταμασσού ήταν το κατεξοχήν βιομηχανικό κέντρο της αρχαίας Κύπρου, που αν και δεν έφτασε ποτέ την αίγλη των παραλιακών πόλεων – βασιλείων, όπως για παράδειγμα της Σαλαμίνας και της Πάφου, απέκτησε μεγάλο πλούτο λόγω των πλούσιων κοιτασμάτων χαλκού. Ο πλούτος της αρχαίας Ταμασσού αντανακλάται στα αρχαιολογικά ευρήματα που έρχονται στην επιφάνεια κατά καιρούς.

Η πρώτη γραπτή ιστορική μαρτυρία για τα Πέρα απαντάται στον Βίο του πρώτου επισκόπου Ταμασσού Αγίου Ηρακλειδίου ήδη στον 1^ο μ.Χ. αιώνα, εισάγοντας το χωριό στο πρωτοχριστιανικό του παρελθόν (Καμηλάρης 2010,25). Με την τελική διάλυση της πόλης της Ταμασσού τον 10^ο αιώνα μ.Χ.,

δημιουργούνται ανεξάρτητες κοινότητες στην περιφέρεια της όπως το Πολιτικό, το Επισκοπείο, τα Πέρα και οι Εργάτες. Η βυζαντινή περίοδος κληροδοτεί στο χωριό μικρά ξωκλήσια με πολύτιμα εκκλησιαστικά κειμήλια.

Οι χρονικογράφοι της περιόδου της Φραγκοκρατίας Λεόντιος Μαχαιράς του 15^{ου} αιώνα και ο Φλώριος Βουστρώνιος του 16^{ου} αιώνα αναφέρουν ότι κατά τον 11^ο με 12^ο αιώνα μ.Χ. βρίσκουν καταφύγιο στα Πέρα κάποιοι από τους 300 αγίους Αλαμάνους, μετά την κατάληψη της Ιερουσαλήμ από τον σουλτάνο Σαλαδίνο. Αναφέρουν τους Αγίους Δημητριανό, μετέπειτα επίσκοπο Ταμασσού και τον Άγιο Βασίλειο, άγιοι που τιμώνται μέχρι σήμερα στο χωριό. Κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας, σύμφωνα με τον Βουστρώνιο τα Πέρα παραχωρούνται ως φέουδο στον Ιάκωβο ντε Νόρες (Καμηλάρης 2010,28).

Την περίοδο της Τουρκοκρατίας, το χωριό αποκτά τον χαρακτηρισμό «Ορεινής», από τη διοικητική διαίρεση που εφαρμόζουν στο νησί οι Οθωμανοί και σταδιακά καθίσταται κεφαλοχώρι της περιοχής. Η Τουρκοκρατία, αν και περίοδος μεγάλης φτώχειας και ανέχειας, στο χωριό λειτούργησε περιφερειακό δημοτικό σχολείο που εξυπηρετούσε τις γύρω κοινότητες. Μάλιστα, Περαιτίτες μετανάστες στην Αίγυπτο ευεργετούν την κοινότητα και με αδρές δαπάνες χορηγούν το κτίσιμο ενός σχολείου για αγόρια το Αρρεναγωγείο στα 1865 και ενός σχολείου για κορίτσια το ΠαρθENAγωγείο το 1885.

Κατά την Αγγλοκρατία, τα Πέρα συνεχίζουν να είναι κεφαλοχώρι και καθίστανται περιφερειακό αγροτικό, εμπορικό, οικονομικό αλλά και εκπαιδευτικό κέντρο. Το χωριό είναι ένα από τα 16 κεφαλοχώρια του νησιού, όπου λειτουργεί κωμοδικείο, δηλαδή μικρό δικαστήριο για μη σοβαρές υποθέσεις, λειτουργεί αστυνομικός σταθμός και είναι έδρα γιατρού. Την περίοδο αυτή λειτουργούν ταυτόχρονα δεκάδες καταστήματα, εργαστήρια, βιοτεχνίες και καφενεία, αλλά και τα λεγόμενα χάνια, δηλαδή πανδοχεία για τους ταξιδιώτες. Τα μεν πολυάριθμα καταστήματα εξυπηρετούσαν και τροφοδοτούσαν την περίοδο αυτή τα διάσπαρτα, μικρά χωριά που βρίσκονται στους πρόποδες του ορεινού όγκου του Τροόδους κάτω από το δάσος του Μαχαιρά. Τα δε χάνια εξυπηρετούσαν τους ταξιδιώτες που ταξίδευαν από τα

δυτικά διαμερίσματα της Μόρφου και Σολέας στην πόλη της Λάρνακας, τότε ανεπτυγμένη πόλη του νησιού, έδρα των προξενείων και μεγάλο λιμάνι. Τα Πέρα ως ο ενδιαμέσος σταθμός που μοίραζαν ακριβώς στη μέση την απόσταση Σολιάς- Λάρνακας, είχαν τις υποδομές για να εξυπηρετήσουν αρκετά μεγάλο αριθμό ταξιδιωτών. Το πλεόνασμα της αγροτικής παραγωγής και το κέρδος που αποφέρουν οι βιοτεχνίες στο χωριό, οδηγούν τους πρωτοπόρους κατοίκους στη σύσταση Συνεργατικού Ταμιευτηρίου στα 1905, από τα πρώτα δείγματα Συνεργατισμού στην Κύπρο (Καμηλάρης 2010, 400).

Το χωριό αρχίζει να παρακμάζει μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Σύμφωνα με τον Καμηλάρη (2013, 58) στο τέλος του περιφερειακού ρόλου των Περάτων συνέβαλε η ενδυνάμωση του ρόλου της πόλης και η ραγδαία εκβιομηχάνιση της οικονομίας. Όντως, μετά την ανεξαρτησία της Κύπρου η ανάπτυξη ήταν ραγδαία. Η εγκατάσταση ηλεκτρικού ρεύματος, τηλεφωνικής διασύνδεσης αλλά κυρίως η βελτίωση του οδικού δικτύου και η απόκτηση ιδιωτικού αυτοκινήτου σηματοδότησε το τέλος του οικονομικού ρόλου των Περάτων, αφού η απόσταση προς την πρωτεύουσα ήταν μικρή και η πρόσβαση στις υπηρεσίες πολύ εύκολη.

Με την εισβολή του 1974 εκατοντάδες πρόσφυγες-εκτοπισμένοι βρίσκουν καταφύγιο στα Πέρα με το χωριό να επεκτείνεται, όταν σε ύψωμα δημιουργείται ο συνοικισμός αυτοστέγασης προσφύγων.

Η παλιά δόξα του χωριού αντανακλάται σήμερα στον αξιόλογο ιστορικό πυρήνα με πλήθος διατηρητέων οικοδομών που προσφέρονται για συντήρηση, ανάδειξη και επανάχρηση.

6.2. Φυσικά και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά της κοινότητας

Το χωριό είναι χωροθετημένο δίπλα στον ποταμό Πεδιαίο σε υψόμετρο 400 μέτρων. Η διοικητική του έκταση φτάνει τις 16 970 σκάλες γης, καθιστώντας

το, το μεγαλύτερο σε έκταση χωριό της περιοχής Ορεινής. Η μεγάλη του έκταση, ο ημιορεινός χαρακτήρας της περιοχής και το γεγονός ότι είναι κτισμένο στα νοτιοδυτικά όρια της Μεσαορίας και στους πρόποδες του μεγάλου ορεινού όγκου του νησιού το Τρόδος, καθιστά το χωριό εξαιρετικά πλούσιο σε φυσικό περιβάλλον και βιοποικιλότητα.

Παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία εδαφών, πλήθος γεωμορφολογικών ιδιομορφιών όπως λόφους και υψώματα, μεγάλη καλλιεργήσιμη πεδιάδα, κοιλάδα γύρω από την κοίτη του Πεδιαίου και γκρεμούς φυσικής ομορφιάς (Καμηλάρης 2011,162). Το χωριό ήταν πάντοτε γεωργικό με πλούσια αγροτική παραγωγή και έντονη απασχόληση των κατοίκων με την καλλιέργεια των σιτηρών, της ελιάς και του αμπελιού. Στις περιοχές με γόνιμα αλλουβιακά εδάφη καλλιεργούνται σιτηρά, κυρίως σιτάρι και κριθάρι, ψυχανθή όπως κουκιά, λουβάνα, φακές, λουβιά και βίκος. Σύμφωνα με τον Καμηλάρη (2013,56), κατά την αρχαιότητα τα Πέρα αποτελούσαν τον σιτοβολώνα της αρχαίας πολιτείας της Ταμασσού. Στις αρδευόμενες εκτάσεις καλλιεργούνται επίσης περβόλια με λαχανικά, εσπεριδοειδή, συκιές, αμυγδαλιές και οπωροφόρα δέντρα. Στις περιοχές με τα ασβεστολιθικά εδάφη, που είναι λιγότερο γόνιμα καλλιεργούνταν μέχρι την δεκαετία του 1960 αμπέλια, κυρίως με ντόπιες ποικιλίες όπως το μαύρο και το άσπρο σταφύλι.

Η οικονομία του χωριού στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό και στην κτηνοτροφία. Παραδοσιακά στο χωριό εκτρέφονται πρόβατα και κατσίκες, στο παρόν στάδιο υπάρχει και μια μονάδα χοιροτροφίας.

Όσον αφορά στην απασχόληση, παρουσιάζεται σχετικό μηδαμινό επίπεδο ανεργίας σε σχέση με αστικές περιοχές, ενώ την πρωτοκαθεδρία στην απασχόληση των κατοίκων του χωριού την έχει ο τομέας των υπηρεσιών στην πρωτεύουσα (Ρυθμιστικό Σχέδιο 2012). Αυτό σημαίνει πως η πολύ κοντινή απόσταση του χωριού από τη Λευκωσία επιτρέπει στους κατοίκους την εύκολη μετακίνησή τους καθημερινά για λόγους εργασίας και απασχόλησης.

Στο παρόν στάδιο η τοπική οικονομία είναι σαφώς προσανατολισμένη στους παραδοσιακούς τομείς της γεωργοκτηνοτροφίας αλλά και στις υπηρεσίες που εξυπηρετούνται κυρίως στην πρωτεύουσα. Προσπάθειες γίνονται για να διαφοροποιηθεί η τοπική οικονομία προς την παροχή εμπορικών δραστηριοτήτων, δραστηριοτήτων αναψυχής και ψυχαγωγίας καθώς και παροχής τουριστικών υπηρεσιών.

Προς αυτή την κατεύθυνση, της διαφοροποίησης της τοπικής οικονομίας προς τον τουρισμό ακολουθεί η καταγραφή των φυσικών στοιχείων που μπορεί να αποτελέσουν τουριστικό προϊόν.

6.2.1. Τουρισμός και τουριστικοί πόροι

Στο παρελθόν είχαν γίνει προσπάθειες ανάπτυξης υποτυπώδους μορφής αγροτουριστικών καταλυμάτων στο χωριό, ωστόσο αυτές ναυάγησαν. Στην παρούσα φάση γίνονται προσπάθειες ανακαίνισης δύο παλαιών αρχοντικών για αγροτουριστικούς σκοπούς. Αναζητώντας σε διαδικτυακές τουριστικές πλατφόρμες κρατήσεων για καταλύματα στην περιοχή, εντοπίζονται δύο.

Πρόκειται για το αδειούχο από τον Κυπριακό Οργανισμό Τουρισμού αγροτουριστικό κατάλυμα «Aperanti Agrotourism» που λειτούργησε για πρώτη φορά στα Πέρα τον Αύγουστο του 2013. Στεγάζεται σε μια παραδοσιακή ανακαινισμένη πετρόκτιστη οικία κτισμένη στα 1915 στο κέντρο του χωριού. Με έξυπνη ονομασία που συνδυάζει το «πέρα» με τη φιλοσοφική λέξη απέραντος, φιλοδοξεί σύμφωνα με τους ιδιοκτήτες του να αποδώσει στους φιλοξενούμενους του μια εμπειρία «απέραντη» και «πέρα» από το γνωστό ηλιοτροπικό πρότυπο ξεχωριστές διακοπές. Προσφέρονται εξορμήσεις στη φύση με πεζοπορίες, ποδηλασία, πτηνοπαρατήρηση, ιππασία ή καγιάκ. Επίσης, οι φιλοξενούμενοι μπορούν να λάβουν μέρος σε διάφορες γεωργικές εργασίες όπως μάζεμα ελιών ή τυροκομία ανάλογα με το τι προσφέρεται κάθε εποχή. Διαθέτει τέσσερα δωμάτια και μπορεί να φιλοξενήσει ταυτόχρονα μέχρι και έντεκα άτομα.

Ο δεύτερος χρονικά ξενώνας ονομάζεται Γωνιά, κατάλυμα που είναι σε λειτουργία από τον Απρίλιο του 2014. Στεγάζεται σε παλιό αρχοντικό κοντά στην πλατεία του χωριού και έχει τη δυνατότητα να φιλοξενήσει μέχρι δύο άτομα. Ωστόσο, δεν διαθέτει ακόμα τις απαραίτητες άδειες από τον Κυπριακό Οργανισμό Τουρισμού, πρόκειται δηλαδή για μη αδειούχο τουριστικό κατάλυμα.

6.2.2. Χώροι εστίασης

Οι χώροι εστίασης, επίσης λιγοστοί στο χωριό, απευθύνονται τόσο στους ντόπιους όσο και στους ταξιδιώτες και τους επισκέπτες της, περιλαμβάνοντας εστιατόρια και καφεενία της κοινότητας.

Κάνοντας αρχή με τα καφεενία, ενώ άλλοτε στο χωριό λειτουργούσαν ταυτόχρονα τέσσερα διαφορετικά καφεενία, σήμερα στον παραδοσιακό πυρήνα υπάρχουν δύο παραδοσιακά καφεενία. Πρόκειται για δύο ιστορικά καφεενία στην λεγόμενη «πλατεία των καφενέδων». Το πρώτο γνωστό στους ντόπιους ως καφενείο του Ττοφή (Χριστοφή), ανήκει σε ένα ευρύτερο σύμπλεγμα που άλλοτε αποτελούσε χάνι δηλαδή ξενώνας για τους επισκέπτες. Διατηρεί ακόμα το αρχικό του πάτωμα, τα πρώτα πλακάκια που τοποθετήθηκαν ποτέ σε κτήριο στο χωριό χρονολογίας 1923 (Καμηλάρης 2011, 108), ενώ σε μια τελευταία πολιτιστική δράση του χωριού σχεδιάστηκε στην πρόσοψή του με την τεχνική του stencil/street art η προσωπογραφία του πρώτου του ιδιοκτήτη, του Ττοφή⁴.

Το δεύτερο καφενείο του χωριού, είναι γνωστό ως το καφενείο του Νικολή, πάλι από τον πρώτο του ιδιοκτήτη. Πρόκειται για άλλο ένα ιστορικό για το χωριό καφενείο, αφού εδώ λειτούργησε για πρώτη φορά δημόσιο τηλέφωνο στο χωριό (1947) καθώς και η πρώτη τηλεόραση ασπρόμαυρη τότε, για τη θέαση της οποίας έπρεπε οι χωριανοί να πληρώσουν μικρό εισιτήριο. Τα δύο αυτά

---

⁴ Πρόκειται για ένα έργο του καλλιτέχνη twenty three, γνωστού για την τέχνη του που φέρνει κοντά την τέχνη του δρόμου με την κυπριακή λαϊκή παράδοση. Στόχος της συγκεκριμένης δράσης ήταν ο επαναπροσδιορισμός του τοίχου στο χωριό. Τα street art έργα του -κυρίως stencil- συναντώνται εκτός από την Κύπρο στη Μαδρίτη, τη Λα Κορούνια και τη Ρώμη (https://www.facebook.com/twentythreeartist/?ref=page_internal).

καφενεία λειτουργούν εδώ και πολλά χρόνια στο χωριό και σε αυτό συχνάζουν κυρίως ηλικιωμένοι άντρες του χωριού.

Ένα τρίτο καφενείο με ονομασία «το καφενείο το Παραδοσιακό» στεγάζεται πάλι στον ιστορικό πυρήνα σε αναπαλαιωμένη αρχοντική οικία, λειτουργεί ενίοτε και ως ταβέρνα, προσελκύει όλες τις ηλικίες ντόπιων και επισκεπτών.

Ένα τέταρτο μικρό καφέ, βρίσκεται στην είσοδο του χωριού κοντά στο περιφερειακό Δημοτικό Σχολείο Ταμασσού, λειτουργεί ταυτόχρονα και ως περίπτερο.

Όσον αφορά στα εστιατόρια, το χωριό διαθέτει μία αίθουσα δεξιώσεων που λειτουργεί ως κέντρο εστίασης μεγάλων ομάδων και το μικρό καφενείο το «Παραδοσιακόν» που λειτουργεί ως μικρή ταβέρνα.

Κεφάλαιο 7

Καταγραφή και αξιολόγηση αξιοποιήσιμων πόρων και πολιτισμικού κεφαλαίου της κοινότητας

7.1. Στοιχεία φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος δυνάμει τουριστικά στοιχεία

Σε ένα οικισμό της ενδοχώρας, που βρίσκεται μακριά από τους μαζικούς ηλιοτροπικούς προορισμούς και προσανατολίζεται στον εναλλακτικό τουρισμό, τα στοιχεία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος μπορούν να αναδειχτούν σε τουριστικό προϊόν (Μπιτσάνη κ.α. 2013,6). Ιδιαίτερη αξία αποκτά το ίδιο το τοπίο, όπου «τοπίο ταυτίζεται με την περιοχή της οποίας ο χαρακτήρας είναι αποτέλεσμα της δράσης και αλληλεπίδρασης των γεωλογικών, γεωμορφολογικών και ανθρώπινων παραγόντων». Ο Υπουργός Γεωργίας Νίκος Κουγιάλης σε ομιλία του (2013) αναφέρει πως η αξία του τοπίου αναγνωρίζεται όχι απλώς ως το περιβάλλον, αλλά ως «ο χώρος που τον συνειδητοποιεί ο καθένας πνευματικά και φυσιογνωμικά». Συμπληρώνει πως το τοπίο χρωματίζεται από τον τρόπο με τον οποίο ο ντόπιος το αντιλαμβάνεται και σχετίζεται μαζί του.

Στα Πέρα Ορεινής στοιχεία φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν στη βάση ήπιας, βιώσιμης μορφής τουριστικής ανάπτυξης είναι τα εξής:

- **Πάνω και Κάτω «Βουνός»**

Χαρακτηριστικοί τραπεζοειδείς λόφοι (Παράρτημα A14) που δεσπόζουν του χωριού στα βορειοανατολικά. Ο μεγαλύτερος λόφος γνωστός ως «Βουνός του Λοή» ή «Πάνω Βουνός» φτάνει τα 360 μέτρα ύψος. Το 1985 δεντροφυτεύτηκε και σήμερα αποτελεί κοινοτικό δάσος. Οι δύο λόφοι σηματοδοτούν την είσοδο στο χωριό για τους ταξιδιώτες ερχόμενους από την Λευκωσία. Ο «Βουνός του Λοή» ο οποίος συνδέεται με τοπικό μύθο, προσφέρεται για πεζοπορία, ορειβασία, για θεάσεις της ευρύτερης περιοχής από τον κατεχόμενο Πενταδάκτυλο μέχρι την κορυφή των Κιονιών (1423 μέτρα) και το δάσος του Μαχαιρά. Αποτελεί επίσης εναλλακτικό σημείο για τους λάτρεις της φωτογραφίας, καθώς μπορούν να παρθούν πανοραμικές φωτογραφίες των χωριών της Ταμασσού και όψεις της Μεσσαορίας μέχρι και τον Πενταδάκτυλο.

- **Φράγμα Ταμασσού**

Σύμφωνα με τον Καμηλάρη (2011,176) η δημιουργία του φράγματος Ταμασσού το 2002 αποτελεί το μεγαλύτερο αναπτυξιακό έργο στην κοινότητα. Κατασκευασμένο στην κοίτη του Πεδιαίου ποταμού ο σκοπός του ήταν εμπλουτιστικός για τα υδροφόρα στρώματα της περιοχής, ωστόσο πλούτισε ακόμα περισσότερο τη βιοποικιλότητα της περιοχής. Συγκαταλέγεται ανάμεσα στα μικρά φράγματα της Κύπρου, χωρητικότητας 2, 8 εκατομμυρίων κυβικών μέτρων. Στο φράγμα Ταμασσού υπάρχουν ψάρια του γλυκού νερού, επομένως μετά από σχετική άδεια μπορεί κανείς να ψαρέψει. Η Ιδιωτική φάρμα Riverland που βρίσκεται σε πολύ κοντινή απόσταση από το φράγμα της Ταμασσού στο χωριό Καμπιά και προσφέρει την εναλλακτική πρόταση του farm holiday⁵, συχνά πραγματοποιεί στο φράγμα δραστηριότητες canoe kayak. Ένα φράγμα όντας μια τεχνητή λίμνη μπορεί να αξιοποιηθεί για τέτοιου είδους εναλλακτικές δραστηριότητες υπό προϋποθέσεις.

---

⁵ Η ιδέα του «farm holiday» αν και είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη στην Ευρώπη, στην Κύπρο είναι κάτι καινούργιο. Σε συνομιλία με τον ιδιοκτήτη της ιδιωτικής φάρμας Riverland Βασίλη Κυπριανού, διαπίστωση πως είναι τόσο καινούργια ιδέα που ο Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού δεν διαθέτει ανάλογη νομοθεσία που να καλύπτει τους τουρίστες που λαμβάνουν μέρος στις διακοπές φάρμας!

- **Μονοπάτι της Φύσης**

Κατά μήκος της κοίτης του ποταμού έχει δημιουργηθεί κυκλικό μονοπάτι μελέτης της φύσης που καλύπτει περίπου τριάμισι χιλιόμετρα. Συνδέει σημαντικά μνημεία του χωριού όπως είναι οι νερόμυλοι ή το αναστηλωμένο ξωκλήσι του Αγίου Γεωργίου, περνά μέσα από πυκνόφυτες τοποθεσίες με ελιές και φρουτόδεντρα, μέσα από ευκαλύπτους, την περιοχή Κουλιαδόγκρεμος, το φράγμα της Ταμασσού. Διασχίζοντας τον Πεδιαίο ποταμό ο περιπατητής φτάνει στο χωριό Πολιτικό διασχίζει την περιοχή Τρουλιά, όπου αμερικανική αποστολή πραγματοποιεί ανασκαφές, περνά έξω από το μοναστήρι του Αγίου Ηρακλειδίου καταλήγοντας στο σημείο εκκίνησης. Κατασκευάστηκε μεταξύ 1998- 2002 με πρωτοβουλία κατοίκων του χωριού και της τότε χωρητικής αρχής με δαπάνες που κατέβαλε η κυβέρνηση, ο Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού και η κοινότητα. Προσφέρεται για περιπάτους μελέτης της φύσης και της πλούσιας βιοποικιλότητας της περιοχής. Σημαντικό μειονέκτημα της παρούσας πρωτοβουλίας είναι η ελλιπής σήμανση που να καθοδηγεί στο μονοπάτι καθώς και η έλλειψη πινακίδων που να δίνουν επαρκείς πληροφορίες για τα είδη χλωρίδας που συναντά κανείς στο συγκεκριμένο μονοπάτι.

- **Αλυκός**

Η ευρύτερη περιοχή του Αλυκού ποταμού αποτελεί παραδοσιακά την γεωργοκτηνοτροφική και κυρίως την σιτοπαραγωγό περιοχή των Περάτων. Παίρνει το όνομά της από τον Αλυκό ποταμό που ρέει στην περιοχή και που εξαιτίας του υφάλμυρου νερού κάνει το έδαφος ιδιαίτερα λεπτόκοκκο. Χαρακτηρίζεται από τους βαθιά διαβρωμένους λόφους, που στα ενδιάμεσά τους δημιουργούνται μικρά τεμάχια καλλιεργήσιμης γης (Καμηλάρης 2011 175).

Η ευρύτερη περιοχή του Αλυκού στα όρια με την κοινότητα Τσερίου χρησιμοποιήθηκε στα γυρίσματα της Κυπριακής κινηματογραφικής ταινίας «Committed» παραγωγής 2014 (<http://www.committedmovie.com/>).

- **Υδραγωγείο «Νερό του Μηλιώτη»**

Ιστορική πηγή δύο χιλιόμετρα ανατολικά του χωριού στην γεωργοκτηνοτροφική περιοχή του Αλυκού. Για σχεδόν ένα ολόκληρο αιώνα

αποτελούσε την μοναδική πηγή πόσιμου νερού στην ευρύτερη γεωργική περιοχή για τους διψασμένους εργάτες των Περάτων. Κτίστηκε από τον προύχοντα του χωριού Χατζηχριστοδουλή Χατζηλοιζή Μηλιώτη, ο οποίος έφτασε στο χωριό στα 1824 από τη Μια Μηλιά της Μεσαορίας καταδιωκόμενος από Τούρκους γενίτσαρους. Πρωτοπόρος και δημιουργικός σαν ήταν στον τομέα της γεωργίας αξιοποίησε τις μικρές πηγές νερού και κατασκεύασε με τη βοήθεια των πέντε του κόρων το υδατικό έργο για ύδρευση ανθρώπων και ζώων. Η σημερινή πηγή φέρει επιγραφή με τη χρονολογία ολοκλήρωσης του έργου 1888, αλλά και χαραγμένα τα αρχικά Κ.Χ.Τ. , αρχικά που σύμφωνα με τον Καμηλάρη (2011,131) ίσως να αντιστοιχούν στον δημιουργό του έργου Κωνσταντίνο Χριστοδουλή Ταρίνο.

- **Νερόμυλος της εκκλησίας και «μυλαρούδι»**

Οι υδροκίνητοι αλευρόμυλοι συγκαταλέγονται ανάμεσα στα σημαντικότερα δείγματα προβιομηχανικής τεχνολογίας που σώζονται στην Κύπρο. Συγκεκριμένα, στην Κύπρο σώζονται περίπου 200 δείγματα νερόμυλων που χρονολογούνται από τον 18^ο μέχρι τον 20^ο αιώνα (Ηγουμενίδου 2005). Στα Πέρα διατηρούνται δύο νερόμυλοι στην κοίτη του ποταμού Πεδιαίου: ο μύλος της εκκλησίας και το «μυλαρούδι». Η κοντινή απόσταση των νερόμυλων με τον παραδοσιακό πυρήνα της κοινότητας, ενώ συνήθως οι νερόμυλοι εντοπίζονται σε απομακρυσμένες από τα χωριά κοίτες ποταμών, η πολύ καλή κατάσταση στην οποία σώζεται ο μύλος της εκκλησίας (διατηρούνται βασικά αρχιτεκτονικά του μέλη: νεραύλακο, υδατόπυργος, κτίσμα του μύλου και «κατωστέγιν» με μεταλλική φτερωτή) και το γεγονός ότι στον μύλο της εκκλησίας διατηρούνται άθικτες οι μυλόπετρες καθιστούν τους νερόμυλους του χωριού ιδιαίτερους. Συγκεκριμένα οι μυλόπετρες είναι ιδιαίτερης αξίας διότι προέρχονται από το φημισμένο για την εποχή εργοστάσιο της Γαλλίας στην περιοχή La Ferté-sous-Jouarre, γεγονός που επιβεβαιώνουν μοναδικές σφραγίδες. Ο νερόμυλος της εκκλησίας επιβάλλεται να αναστηλωθεί και να συντηρηθεί ως μνημείο ανεκτίμητης αξίας, το οποίο μπορεί να λειτουργήσει ως ανεξάρτητη, πολυδύναμη πολιτιστική βιομηχανία. Αναμφισβήτητα, μπορεί ταυτόχρονα να λειτουργήσει ως πολυχώρος, εκπαιδευτικό κέντρο, μουσειακός χώρος, κέντρο

παραγωγής παραδοσιακών αρτοποιημάτων ακόμη και ως παραδοσιακή ταβέρνα.

- **Πεδιαίος ποταμός**

Ο Πεδιαίος ποταμός γνωστός στην Κυπριακή διάλεκτο ως Πηθικιάς ή Πηδιάς είναι ο μεγαλύτερος χείμαρρος της Κύπρου με μήκος που φτάνει τα 98 χιλιόμετρα. Η παρουσία του καθόρισε την ύπαρξη όχι μόνο της κοινότητας Πέρα αλλά και άλλες κοινότητες της περιοχής Ταμασσού. Πηγάζει από την οροσειρά του Τρόοδους κοντά στο μοναστήρι της Παναγίας του Μαχαιρά, διασχίζει την Λευκωσία και ευρύτερα την πεδιάδα της Μεσαορίας, προχωρεί ανατολικά για να καταλήξει στον κόλπο της Αμμοχώστου κοντά στην αρχαία πόλη της Αμμοχώστου. Κατά την Λατινοκρατία ο Πεδιαίος διέσχισε την πρωτεύουσα κατά τα αναγεννησιακά πρότυπα με εντυπωσιακά γεφύρια να ενώνουν τα διάφορα σημεία της πόλης (Παταπίου 2014). Κατά τη Βενετοκρατία αποτελεί μέρος της οχυρωματικής αρχιτεκτονικής κατά τα πρότυπα της «citta ideale» (Μαραγκού και Κούττας 2009), με τα νερά του ποταμού να περιτριγυρίζουν τα ενετικά τείχη, αποτρέποντας τις εχθρικές επιθέσεις. Το 2002 οι δήμοι Λακατάμειας και Στροβόλου δημιούργησαν στις όχθες του ποταμού το Γραμμικό Πάρκο Πεδιαίου, πεζόδρομο που εκτείνεται κατά μήκος του Πεδιαίου μήκους 14 χιλιομέτρων. Ο συγκεκριμένος πεζόδρομος θα μπορούσε να επεκταθεί νότια της πρωτεύουσας προς τα χωριά της Ταμασσού συνδέοντάς τα. Ένας τέτοιος πεζόδρομος θα αποτελούσε εναλλακτική επιλογή πρόσβασης στην Λευκωσία, για αγωνιζόμενους δρομείς ή ποδηλάτες.

Στις πρόνοιες του Ρυθμιστικού σχεδίου (Παράρτημα Α3) υπήρχε η προοπτική δημιουργίας διαδρομής νερού, η οποία θα συνέδεε τα μνημεία νερού όπως τους νερόμυλους, το υδραγωγείο «νερό του Μηλιώτη» και το φράγμα Ταμασσού στα πλαίσια αξιοποίησής τους για εκπαιδευτικό και σχολικό τουρισμό. Αν και η πρόταση δεν υλοποιήθηκε μέχρι σήμερα πρέπει να τροχοδρομηθεί, αφού οι προοπτικές είναι εξαιρετικά ευοίωνες. Το χωριό μπορεί να καταστεί επιλογή για τις εκπαιδευτικές εκδρομές των σχολείων της Λευκωσίας, Λάρνακας ακόμα και Λεμεσού.

Παράλληλα, φυσικοί πόροι στην περιφέρεια της κοινότητας είναι δυνατόν να αποτελέσουν πόρους προσέλκυσης τουριστών (Παράρτημα Α15) :

- **Τα δάση Αδελφοί και Μαχαιρά**
- **Μεταλλεία Χαλκού**

7.2. Το πολιτισμικό κεφάλαιο της κοινότητας Πέρα Ορεινής

Το πολιτισμικό περιβάλλον της κοινότητας αποτελεί ταυτόχρονα και το πολιτισμικό της κεφάλαιο. Σε αυτό περιλαμβάνονται:

- τα αρχαιολογικά ευρήματα και μνημεία κατηγοριοποιημένα στο τριμερές χρονολογικό διαχωρισμό της αρχαίας, βυζαντινής και νεότερης περιόδου,
- ο παραδοσιακός πυρήνας του χωριού με πολλά από τα κτίρια να έχουν ανακηρυχθεί από το Τμήμα Αρχαιοτήτων ως διατηρητέα,
- οι άυλοι πολιτιστικοί πόροι του χωριού όπως μύθοι, έθιμα, πανηγύρια και φεστιβάλ,
- οι πολιτιστικοί φορείς που δραστηριοποιούνται στο χωριό και τέλος,
- οι πολιτιστικές υποδομές

7.2.1. Ιστορικοί πολιτιστικοί πόροι

Το γεγονός ότι τα Πέρα είναι ένα χωριό του οποίου η ιστορία του ξεκινά ήδη από την διαμόρφωση των αρχαίων βασιλείων και συνεχίζεται μέχρι σήμερα το καθιστά περιοχή με πλούσια αρχαιολογικά ευρήματα και μνημεία από διάφορες περιόδους της κυπριακής ιστορίας. Στην παρούσα φάση γίνεται αναφορά σε αυτά που μπορούν να αναδειχθούν και να αξιοποιηθούν.

Αρχαία περίοδος

Η άμεση σύνδεση του χωριού με την αρχαία πόλη της Ταμασσού μαρτυρείται από τους διάσπαρτους αρχαιολογικούς χώρους που βρίσκονται γύρω από τα Πέρα. Σε τοποθεσίες όπως ο Κουτρουλάς, Λιθαρκές, Ασπρόγια, και Άγιος

Βασίλης εντοπίζονται αρχαίοι τάφοι που χρονολογούνται από τον 6^ο αιώνα π.Χ. μέχρι και τα ρωμαϊκά χρόνια (Καμηλάρης 2013, 41).

- **«Απόλλωνας του Chatsworth»**

Μπρούντζινο άγαλμα του θεού Απόλλωνα του 5ου αιώνα π.Χ. που ανακαλύφθηκε τυχαία από ένα βοσκό γύρω στα 1836 στην δεξιά όχθη του ποταμού στην τοποθεσία Καμάρα. Σύμφωνα με την παράδοση το κολοσσιαίο άγαλμα μεταφέρθηκε από τους χωρικούς στην πλατεία του χωριού και κατακερματίστηκε στην προσπάθειά τους να εντοπίσουν θησαυρό. Από το άγαλμα σώθηκε το κεφάλι του Απόλλωνα, το οποίο σήμερα βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο και το χάλκινο πόδι του που σήμερα βρίσκεται στο Μουσείο του Λούβρου. Αντίγραφο της κεφαλής του Απόλλωνα Chatsworth βρίσκεται σήμερα στην είσοδο του Κυπριακού Μουσείου. Η κεφαλή του Απόλλωνα χρησιμοποιείται ως το λογότυπο του πολιτιστικού συνδέσμου «Ταμασσός».

Βυζαντινή περίοδος

Ο χριστιανισμός διαδόθηκε πολύ νωρίς στην πόλη της Ταμασσού. Ήδη κατά τη δεύτερη αποστολική περιοδεία το 49 μ.Χ. οι απόστολοι Βαρνάβας και Μάρκος χειροτόνησαν ως πρώτο επίσκοπο Ταμασσού τον Άγιο Ηρακλείδιο. Από τα πρωτοχριστιανικά μέχρι και τα υστεροβυζαντινά χρόνια τα αρχαιολογικά ευρήματα και μνημεία που έχει κληρονομήσει η κοινότητα είναι πολυάριθμα. Στη συγκεκριμένη ενότητα γίνεται χρονολογική αναφορά μόνο στα μνημεία που διασώζονται στην κοινότητα και τα οποία αφορούν στην πλειονότητά τους θρησκευτικά μνημεία. Όσον αφορά στα βυζαντινά αρχαιολογικά κινητά ευρήματα, αυτά περιλαμβάνουν κυρίως θρησκευτικά και λατρευτικά κινητά αντικείμενα, τα οποία έχουν περισυλλεχθεί στο εκκλησιαστικό μουσείο του Αρχαγγέλου Μιχαήλ.

- **Εκκλησιάκι του Αγίου Γεωργίου**

Το εξωκκλήσι του Αγίου Γεωργίου χρονολογημένο στον 14^ο ή 15^ο αιώνα και κτισμένο στην περιοχή του Αλισσού, ήταν γνωστό στους ντόπιους για πολλά χρόνια μέχρι που πάρθηκε η απόφαση να ανασκαφεί και να αναστηλωθεί πράγμα το οποίο πραγματοποιήθηκε μεταξύ του 2005-2006.

- **Ναός Αρχαγγέλου Μιχαήλ**

Σημαντικό μνημείο της περιόδου της Βενετοκρατίας τοποθετείται χρονολογικά στο δεύτερο μισό του 16^{ου} αιώνα. Βρίσκεται στον παραδοσιακό πυρήνα της κοινότητας και σήμερα λειτουργεί ως εκκλησιαστικό μουσείο Αρχαγγέλου Μιχαήλ. Αρχιτεκτονικά ανήκει στον τύπο του εγγεγραμμένου σταυροειδής ναού με τρούλο.

- **Ναός Παναγίας Οδηγήτριας**

Πρόκειται για τον ενοριακό ναό της κοινότητας αφιερωμένο στην Παναγία Οδηγήτρια και χρονολογημένο στον 17^ο αιώνα. Ξεχωρίζει το ξυλόγλυπτο και χρυσοποίκιλτο τέμπλο.

- **Άλλα διάσπαρτα μικρά ξωκλήσια**

Στην περιφέρεια του πυρήνα υπάρχουν συνολικά εννέα ξωκλήσια που σύμφωνα με τον Καμηλάρη (2010,78) δημιουργούν ένα νοητό τείχος το οποίο κατά την θρησκευτική αντίληψη των κατοίκων τους προστάτευε από θεομηνίες, αρρώστιες και άλλα κακά.

Τα βυζαντινά μνημεία του χωριού θα μπορούσαν να αναδειχθούν με την δημιουργία διαδρομής θρησκευτικού ενδιαφέροντος περιλαμβάνοντας το Εκκλησιαστικό Μουσείο του Αρχαγγέλου Μιχαήλ, στο οποίο μπορεί κανείς να μελετήσει δείγματα της βυζαντινής τέχνης.

Νεότερη Περίοδος

Από την νεότερη περίοδο υφίστανται κτήρια δημόσιας χρήσης και ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής που αντανακλούν κυρίως την ακμή που γνώρισε το χωριό στην περίοδο της Τουρκοκρατίας και Αγγλοκρατίας μέχρι και την Ανεξαρτησία του νησιού.

- **Αρρεναγωγείο**

Η εκπαίδευση στο χωριό ξεκινά πολύ νωρίς, ήδη από την εποχή της Τουρκοκρατίας. Το Αρρεναγωγείο κτίζεται στα 1863-64 με δωρεά του Περατίτη Χατζηθεόδουλου Ανδρεάδη μετανάστη στην Αίγυπτο και είχε περιφερειακό

χαρακτήρα (Καμηλάρης 2010, 126-131). Το αρρεναγωγείο κτισμένο εξολοκλήρου με υλικά της περιοχής, ξεχωρίζει για την επιβλητική του αρχιτεκτονική. Εξωτερικά, διακρίνονται οι λεγόμενες «τσακίλες»⁶, ενώ στις απολήξεις όπως γωνιές και περιθυρώματα χρησιμοποιείται η λεγόμενη «πουρόπετρα»⁷. Εσωτερικά, ξεχωρίζει η χαρακτηριστική καμάρα με λιθόγλυφα κοσμήματα στις απολήξεις της καθώς και η αφιερωματική ενεπίγραφη πλάκα αξιόλογα δείγματα της λαϊκής λιθογλυπτικής τέχνης. Λειτούργησε ως δημοτικό σχολείο αρρένων αδιάκοπα μέχρι το 1964, οπότε και λειτούργησαν νέα σχολικά κτήρια στην είσοδο του χωριού. Στα 1985 λειτούργησε στο ιστορικό κτήριο μουσείο λαϊκής τέχνης, ωστόσο για πολύ λίγο. Σήμερα αξιοποιείται για περιοδικές εκθέσεις.

- **Παρθεναγωγείο**

Κτίστηκε στα 1885 απέναντι από το Αρρεναγωγείο είναι μεγαλύτερων διαστάσεων με εξίσου επιβλητική αρχιτεκτονική (Καμηλάρης 2010, 132- 146). Όπως και το αρρεναγωγείο λειτούργησε από την ίδρυσή του μέχρι και το 1964. Σήμερα λειτουργεί ως πολιτιστικό κέντρο.

- **Παλιό Κωμοδικείο και Αναγνωστήριο**

Πρόκειται για δύο ιστορικά κτήρια κτισμένα το ένα πλάι στο άλλο στον κεντρικό πυρήνα του χωριού. Σώζονται όχι σε άριστη κατάσταση παρά την ιστορικότητα και σημαντικότητά τους. Το κωμοδικείο, ένα από τα δεκαέξι που εγκαθίδρυσαν οι Άγγλοι στα κεφαλοχώρια της Κύπρου, λειτούργησε ως μικρό περιφερειακό δικαστήριο για μη σοβαρά αδικήματα από το 1880 μέχρι το 1905 (Καμηλάρης 2011, 129). Το Αναγνωστήριο ιδρύθηκε μεταξύ του 1898-1903 και παρέμεινε ενεργό μέχρι το 1960 (Καμηλάρης 2010, 146- 163).

---

⁶ Έτσι ονομάζουν οι ντόπιοι τις μεγάλες πέτρες που προμηθεύονταν από τον παρακείμενο ποταμό για το κτίσιμο των παραδοσιακών κτηρίων. Πρόκειται για πυριγενή πετρώματα του Τροόδου (κυρίως γάβρος και διαβάσης) που κατεβαίνουν από τα βουνά με τη ροή του ποταμού, ενώ με την έντονη τριβή αποκτούν αποστρωγγυλεμένες επιφάνειες.

⁷ Πρόκειται για την χαρακτηριστική κίτρινη πέτρα της Λευκωσίας, ασβεστολιθικής σύστασης που αφθονεί στα λατομεία του Μάμμαρι και του Γερίου και εντοπίζεται στα δημόσια κτήρια της εποχής της Αγγλοκρατίας.

- **Ιερά Μονή της Θεοτόκου**

Πρόκειται για σύγχρονο γυναικείο μοναστήρι που εγκαινιάστηκε στα 1995 όταν Αρχιεπίσκοπος Κύπρου ήταν ο Χρυσόστομος Α. Εμπίπτει στα διοικητικά όρια των Περάτων, αν και η πρόσβαση σε αυτό γίνεται μέσω του χωριού Καμπιά. Η Μονή λειτουργεί με 23 μοναχές που ασχολούνται με διάφορα διακονήματα, όπως την ιερραφεία, την κεντητική, αιογραφία και άλλα εργαστήρια χειροτεχνίας.

Πέρα από τα μνημεία που βρίσκονται στα διοικητικά όρια του χωριού, υπάρχουν σπουδαία μνημεία στην περιφέρεια του χωριού (Αναλυτικά Παράρτημα Α16):

- **Αρχαιολογικός χώρος της αρχαίας πόλης της Ταμασσού**
Βασιλικοί τάφοι Ταμασσού
- **Μοναστήρι Αγίου Ηρακλειδίου**
- **Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή Παναγίας Μαχαιρά**
- **Ιερά Μονή Αρχαγγέλου Μιχαήλ**

7.2.2. Παραδοσιακός πυρήνας της κατοικημένης περιοχής των Περάτων

Το χωριό διατηρεί σε πολύ καλή κατάσταση τον παραδοσιακό πυρήνα της κατοικημένης περιοχής από τον οποίο τα περισσότερα κτήρια είναι δημόσιας, θρησκευτικής και εμπορικής χρήσης. Συγκεκριμένα, ο Καμηλάρης (2011,12) αριθμεί δεκαπέντε τέτοια κτήρια που βρίσκονται στον πυρήνα.

- 1) Εκκλησία Παναγίας Οδηγήτριας Πρόκειται για τον ενοριακό ναό της κοινότητας
- 2) Ελιόμυλος του Τσιακλή Πρόκειται για παραδοσιακό ελιόμυλο, που σήμερα δεν υφίσταται .
- 3) «Καμηλαρκό» Άλλοτε χάνι, σταθμός για καμήλες . Σήμερα δεν υφίσταται.
- 4) Παρθεναγωγείο Σήμερα λειτουργεί ως πολιτιστικό κέντρο
- 5) Αρρεναγωγείο Λειτουργεί ως θεατρικό εργαστήρι και για περιοδικές εκθέσεις

- 6) Εκκλησία Αρχαγγέλου Μιχαήλ Λειτουργεί περιστασιακά σε θρησκευτικές τελετές, στην πανήγυρη του Αρχαγγέλου Μιχαήλ και ως εκκλησιαστικό μουσείο
- 7) Κωμοδικείο Μετά την αρχική του χρήση λειτούργησε για ένα διάστημα ως καφενείο. Σήμερα το κτήριο δεν αξιοποιείται.
- 8) Αναγνωστήριο Το κτήριο υφίσταται αναξιοποίητο.
- 9) Αστυνομικός Σταθμός Το κτήριο εποχής αγγλοκρατίας δεν υφίσταται .
- 10) Ο ξενώνας του Αχιλλέα Το κτήριο δεν υφίσταται. Αποτελεί μεγάλο ατόπημα της τότε τοπικής αυτοδιοίκησης, όταν με απόφασή της το κτήριο μια ιστορική στοά, από τα ελάχιστα σωζόμενα δείγματα τόσο σε αστική όσο και λαϊκή αρχιτεκτονική της Κύπρου, κατεδαφίστηκε το 2000, αφού κρίθηκε ετοιμόρροπη.
- 11) Κεντρική Πλατεία του χωριού Θεωρείται η πλατεία των ιστορικών καφενείων με εξαιρετικά δείγματα αρχιτεκτονικής που απηχούν νεοκλασικά αστικά οικοδομήματα.
- 12) Ο ξενώνας και το χάνι του Ττοφή Υφίσταται το κτήριο με πολύ μεγάλες μετατροπές, άσχημης αισθητικής, αφού περιλαμβάνει μεταλλικές προσθήκες
- 13) Συνεργατική Πιστωτική Εταιρεία Πέρα Ορεινής Στεγάζεται σε κτήριο του 1985
- 14) Ο ελιόμυλος του Ανηωτού Υφίσταται το κτήριο σε κακή κατάσταση.
- 15) Συνεργατικό Παντοπωλείο

Πέρα από τα πιο πάνω κτήρια, πολλά από τα οποία έχουν ανακηρυχθεί από το Τμήμα Αρχαιοτήτων ως Αρχαία Μνημεία Β΄ Πίνακα, στον πυρήνα διασώζονται οι παραδοσιακές αρχοντικές κατοικίες, αρκετές από τις οποίες σήμερα είναι αναπαλαιωμένες και κατοικούνται. Οι παραδοσιακές οικίες αποτελούν εξαιρετα δείγματα λαϊκής αρχιτεκτονικής της πεδινής-ημιορεινής περιοχής και συχνά αποτελούν μελέτη περίπτωσης σε πανεπιστημιακές παραδόσεις στο μάθημα του νεότερου πολιτισμού⁸.

---

⁸ Κατά τη διάρκεια των φοιτητικών σπουδών της γράφουσας στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου, πραγματοποιήθηκαν τρεις εκπαιδευτικές επισκέψεις στο χωριό, στο πλαίσιο του μαθήματος Λαϊκή Τέχνη, με αντικείμενο έρευνας την λαϊκή αρχιτεκτονική των παραδοσιακών οικιών και τους νερόμυλους της περιοχής.

Η λαϊκή αρχιτεκτονική των Περάτων ξεχωρίζει για τα μεγάλα λεγόμενα «δίχωρα» ή αλλιώς παλάτια. Πρόκειται για τον κυρίως χώρο της οικίας που είχε διπλή χρήση ως χώρος υποδοχής και κρεβατοκάμαρα. Τα παλάτια χωρίζονταν σε δυο χώρους από καμάρα, με θαυμάσια λιθόγλυπτα στις απολήξεις. Η αρχιτεκτονική ξεχωρίζει επίσης, για την μοναδική τοιχοποιία, κτισμένη από υλικά της περιοχής και τα παραδοσιακά «ξωπόρτια» με τους ιδιαίτερους μηχανισμούς «γριτζέλια» και «μαγκάλια».

Επίσης, η εγγύτητα του χωριού με την πρωτεύουσα και η καλή κατάσταση του ιστορικού πυρήνα και των παραδοσιακών οικιών υπήρξαν ευνοϊκοί παράγοντες για την προσέλκυση τηλεοπτικών συνεργειών και την κινηματογράφηση σειρών εποχής.

Πιο κάτω γίνεται αναφορά σε μερικές από αυτές με χρονολογική σειρά:

- Η κυπριακή τηλεοπτική κωμική σειρά «Ιστορίες του Χωρκού» που προβλήθηκε στην κρατική τηλεόραση του ΡΙΚ από το 1996-2006
- Η τηλεοπτική σειρά «Τα ρόδα της οργής» που προβλήθηκε το 2009-2010 στο ΡΙΚ
- Η κωμική τηλεοπτική σειρά «Santa Γιολάντα» που προβλήθηκε το 2011 στην τηλεόραση του ANT1
- Η τηλεοπτική σειρά «Κυπριώτικα Σκέτς» που προβλήθηκε από το 2012-2015 στο ΡΙΚ
- Η καθημερινή κωμική τηλεοπτική σειρά «Καμώματα τζι Αρώματα» που προβάλλεται από τον Σεπτέμβριο του 2015 στην τηλεόραση του ΡΙΚ
- Τηλεοπτικά γυρίσματα για επεισόδιο της σειράς «Μπρούσκο» το 2015
- Η τηλεοπτική σειρά εποχής του ΑΛΦΑ Κύπρου «Τα μαύρα Μάθκια» 2016

Το γεγονός ότι το χωριό εδώ και πολλά χρόνια αποτελεί κινηματογραφικό προορισμό είναι κάτι που δεν μελετήθηκε ποτέ, δεν αποτέλεσε ποτέ μέσο προώθησης της εικόνας του χωριού, παρά το ότι σύμφωνα με τον Τορναρά (2014) «η δύναμη της φιλικής εικόνας αποτελεί το μέσο για την επίτευξη του σκοπού που λέγεται τουρισμός».

Προτείνεται, η διεξαγωγή ανοικτών κινηματογραφικών ημερών όπου ντόπιοι, ξένοι επισκέπτες και ηθοποιοί θα έχουν την ευκαιρία βρεθούν κατά τη διάρκεια των γυρισμάτων στο χωριό. Επιπλέον, προτείνεται η προώθηση της εικόνας του χωριού ως «κινηματογραφικός προορισμός» και η περαιτέρω διαφήμιση ως τέτοιου.

7.2.3. Άυλοι πολιτιστικοί πόροι

Στην κατηγορία των άυλων πολιτιστικών πόρων καταγράφονται οι διάφοροι μύθοι που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν, τα λαϊκά θρησκευτικά πανηγύρια, αλλά και τα σύγχρονα φεστιβάλ που θα μπορούσαν να προσελκύσουν ντόπιους, επισκέπτες και τουρίστες.

Ο πρώτος μύθος αφορά την ευρύτερη περιοχή της Ταμασσού και την συνδέει με την μακροχρόνια καλλιέργεια των χρυσόμηλων. Προέρχεται από την αρχαιοελληνική μυθολογία και είναι γνωστός ως: «Τα χρυσά μήλα» της Ταμασσού και η Αφροδίτη. Σύμφωνα, με τον μύθο η θεά Αφροδίτη διατηρούσε τους κήπους της στην Ταμασσό, όπου και καλλιεργείτο το φρούτο χρυσόμηλο (βερίκοκο). Ο μύθος, μας μεταφέρει στα βουνά της Αρκαδίας. Εκεί ζούσε η ταχύτερη στο τρέξιμο νύμφη Αταλάντη, η οποία είχε ορκιστεί αιώνια αγνότητα. Μετά από παράκληση του πατέρα της να παντρευτεί, έθεσε τον όρο της διεξαγωγής αγώνων δρόμου, όπου σε περίπτωση νίκης κάποιου αθλητή επρόκειτο να τον παντρευτεί, αλλιώς ο ηττημένος θα οδηγείτο σε θάνατο. Οι αγώνες διεξήχθησαν στην Τεγέα και οι πρώτοι διαγωνιζόμενοι απέτυχαν χάνοντας τη ζωή τους. Όταν επρόκειτο να διαγωνιστεί ο Ιππομένης, επενέβη η Αφροδίτη φέρνοντας μαζί της χρυσά μήλα της Ταμασσού και συμβουλευόντάς τον να ρίχνει μπροστά στην Αταλάντη κατά τη διάρκεια του αγώνα. Έτσι και έγινε, η Αταλάντη θαμπωμένη από τη λάμψη των φρούτων έσκυψε να τα πάρει, γεγονός που οδήγησε σε νίκη τον Ιππομένη. Ο μύθος αυτός απηχεί τη σύνδεση του αρχαίου βασιλείου της Ταμασσού με την αρχαία Ελλάδα, ενώ τα χρυσά μήλα της Αφροδίτης παραπέμπουν στη ιδιαίτερη ποικιλία χρυσόμηλων που καλλιεργούνται μέχρι σήμερα στην περιοχή τα λεγόμενα «καϊσιά».

Το ιδιαίτερο αυτό φρούτο ευδοκίμωσε πάντοτε στην περιοχή, ωστόσο δεν έγιναν ποτέ συντονισμένες προσπάθειες ώστε να προωθηθεί ως προϊόν που να ταυτίζεται με την περιοχή της Ταμασσού. Στα 2011 το Υπουργείο Γεωργίας, φυσικών πόρων και περιβάλλοντος κυκλοφόρησε τον Γαστρονομικό Χάρτη της Κύπρου, όπου καταγράφονται προϊόντα με «γεωγραφικές ενδείξεις» σε μια πρώτη προσπάθεια παρουσίασης γεωργικών προϊόντων και τροφίμων της Κύπρου που συνδέονται με μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή. Προτείνεται η συμπερίληψη των «καϊσιών» στο εν λόγω χάρτη και η διάδοση της φήμης τους ως γεωργικό προϊόν με γεωγραφική ένδειξη.

Άυλοι πολιτιστικοί πόροι θεωρούνται επίσης τα θρησκευτικά πανηγύρια. Στο χωριό πραγματοποιούνται παραδοσιακά δύο λαϊκά θρησκευτικά πανηγύρια, ένα αφιερωμένο στην Παναγία Οδηγήτρια στις 8 Σεπτεμβρίου και το δεύτερο αφιερωμένο στον Αρχάγγελο Μιχαήλ που εορτάζει στις 8 Νοεμβρίου. Τα δύο πανηγύρια παραδοσιακά φέρνουν κοντά τους ντόπιους και εσωτερικούς απόδημους, ωστόσο δεν προσελκύουν ξένους επισκέπτες, πρόκειται δηλαδή για μικρά πανηγύρια. Αυτό που παραδοσιακά θεωρείται μεγάλο πανηγύρι είναι αυτό του Αγίου Ηρακλειδίου που πραγματοποιείται στις 17 Σεπτεμβρίου, στο γειτονικό χωριό Πολιτικό και προσελκύει πολλούς προσκυνητές.

Τέλος, τα σύγχρονα φεστιβάλ συγκαταλέγονται στην κατηγορία των άυλων πολιτιστικών πόρων. Το παλαιότερο χρονικά είναι το περιφερειακό φεστιβάλ Ταμάσσια. Πρόκειται για μια πρωτοβουλία του πολιτιστικού Συνδέσμου Ταμασσού. Σε αυτό συμμετέχουν όλες οι κοινότητες της περιοχής και έχει παραδοσιακό χαρακτήρα, αφού προωθείται η λαϊκή κουλτούρα. Κάθε χρόνο η κεντρική εκδήλωση των Ταμασσίων πραγματοποιείται σε ένα από τα χωριά της Ταμασσού. Τα Ταμάσσια χρηματοδοτούνται κυρίως από χορηγούς τις διάφορες τοπικές επιχειρήσεις.

Τα τελευταία δύο χρόνια πραγματοποιείται στο χωριό φεστιβάλ που διοργανώνεται από ανοικτή ομάδα καλλιτεχνών της κοινότητας με τίτλο «Πέρα στην Πλατεία». Πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά στις 10/10/2015 και σε

αυτό συμμετείχαν μουσικοί, χορευτές, εικαστικοί, χειροτέχνες και άλλοι δημιουργικοί άνθρωποι που ζουν στην περιοχή Ταμασσού. Το συγκεκριμένο φεστιβάλ χρηματοδοτείται από τις πολιτιστικές υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας, στο πλαίσιο της δράσης του υπουργείου για πολιτιστική αποκέντρωση, καθώς και από το Κοινοτικό Συμβούλιο. Το φεστιβάλ «Πέρα στην πλατεία» προσείλκυσε άτομα μεγάλου ηλικιακού φάσματος με την νεολαία να πλειοψηφεί, έχει μεγάλες προοπτικές και φιλοδοξεί να καταστεί θεσμός.

Φέτος, στα πλαίσια των εορτασμών των Ταμασσιών πραγματοποιήθηκε στα Πέρα το πρώτο χορωδιακό φεστιβάλ με πρωτοβουλία της Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ. Ήταν η κεντρική εκδήλωση των πολιτιστικών εκδηλώσεων των Ταμασσιών 2016 που περιλάμβανε παράλληλες δράσεις στις αυλές παραδοσιακών σπιτιών όπως θεατρικό εργαστήρι, ζωγραφική, παρασκευή χαλουμιού, ραπτική, τυπώματα, εργαστήρι παραμυθιού, σμιλί, ξεναγήσεις στους χώρους και τα μνημεία της κοινότητας και έκθεση ζωγραφικής από τον ζωγράφο Κυριάκο Λύρα. Η εκδήλωση κορυφώθηκε με τη διεξαγωγή χορωδιακού φεστιβάλ στην πλατεία της κοινότητας με ακούσματα από την κυπριακή παράδοση. Στο χορωδιακό φεστιβάλ συμμετείχαν οκτώ χορωδίες από όλη την Κύπρο. Η συγκεκριμένη εκδήλωση αξιολογήθηκε ως μεγάλη επιτυχία για την κοινότητα και πρόκειται να επαναληφθεί τα επόμενα χρόνια.

7.2.4. Πολιτιστικοί φορείς, ομάδες καλλιτεχνών και μεμονωμένοι καλλιτέχνες

Στο χωριό λειτουργούν διάφορες οργανώσεις, φορείς και σύλλογοι που οργανώνουν τον ελεύθερο χρόνο των κατοίκων του χωριού. Οι οργανώσεις αυτές έχουν άλλοτε πολιτική κατεύθυνση, πολιτιστική, θρησκευτική ή και αθλητική. Στην παρούσα φάση γίνεται καταγραφή των οργανωμένων συνόλων των Περάτων ακολουθώντας χρονολογική σειρά ίδρυσης (Παράρτημα Α11).

- Αθλητικός και Πολιτιστικός Σύλλογος «Άρης»
- Το Αγροτοαθλητικό σωματείο «Ταμασσός»

- Το Συμβούλιο Κοινοτικής Ευημερίας (ΣΚΕ)
- Το 282 Σύστημα Προσκόπων Ταμασσού
- Ο Χριστιανικός Σύνδεσμος Γυναικών Παναγίας Οδηγήτρια
- Πολιτιστική Επιτροπή ΣΚΕ
- Κοινοτικές Χορωδίες και Μαντολινάτα Πέρα Ορεινής
- Θεατρική Ομάδα «ΠΕΡΑΣτικοί» υπό τον Αντώνη Κατσαρή

Τα τελευταία χρόνια έχουν δραστηριοποιηθεί στο χωριό ανεξάρτητα καλλιτεχνικά και πολιτιστικά σύνολα (Παράρτημα Α12):

- Θεατρικό Εργαστήρι για παιδιά και εφήβους Δρ. Νάντιας Τομασίδου.
- Drum and Movement Center Tamassos.
- Μουσικό Σχήμα «Drumble beats».
- Μουσικό συγκρότημα «Παραπέρα».

Τα Πέρα λόγω της κοντινής τους απόστασης από τη Λευκωσία καθώς και εξαιτίας της γραφικότητάς τους προσέλκυσαν αρκετούς καλλιτέχνες (Παράρτημα Α13) που επέλεξαν το χωριό για μόνιμη κατοικία τους.

- **Αντώνης Κατσαρής**, ηθοποιός.
- **Ευγενία Βασιλούδη**, χαράκτρια.
- **Καίτη Στεφανίδου** ζωγράφος
- **Τάσος Στεφανίδης** ζωγράφος
- **Πάνος Στεφανίδης**, ζωγράφος
- **Λοΐζος Κυριτσόπουλος**, ζωγράφος.
- **Καμέλια Χριστίνα Σπανού**, ζωγράφος – αγιογράφος.
- **Κώστας Ευαγγέλου**, μουσικός
- **Μαρία Ευαγγέλου**, μουσικός
- **Γιώργος Βλάμης**, μουσικός
- **Roger Heinrich**, μουσικός
- **Φρόσω Μεσίτη Κατελάρη**, δασκάλα χορού

7.2.5. Πολιτιστικές υποδομές

Οι πολιτιστικές υποδομές στο χωριό περιλαμβάνουν τα παλιά σχολεία: το Παρθεναγωγείο που λειτουργεί ως Πολιτιστικό κέντρο και το Αρρεναγωγείο που φιλοξενεί περιοδικές εκθέσεις. Επίσης, στην αίθουσα πολλαπλών χρήσεων του περιφερειακού δημοτικού σχολείου Ταμασσού πραγματοποιούνται εκδηλώσεις. Στις πολιτιστικές υποδομές εμπίπτει και το Εκκλησιαστικό μουσείο Αρχαγγέλου Μιχαήλ, παρά το γεγονός ότι πρόκειται για ένα εκκλησιαστικό κτίσμα. Τέλος, οι διάφορες οργανώσεις και οργανωμένα σύνολα διατηρούν ιδιόκτητα οικήματα.

7.3. Αξιολόγηση αξιοποιήσιμων πόρων- Σύνοψη-Προοπτικές

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρήθηκε γενική καταγραφή όλων των αξιοποιήσιμων πόρων της κοινότητας.

Τα στοιχεία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος μπορούν να αξιοποιηθούν τουριστικά, για αυτό και συνδυάζονται με προτάσεις ένταξης τους στο υπάρχον τουριστικό προϊόν της Κύπρου. Τα χαρακτηριστικά αυτά αποτελούν καταγραφή του μοναδικού τοπίου της περιοχής. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή σύμβαση για το Τοπίο (2000), το τοπίο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο δημοσίου συμφέροντος στο πολιτισμικό, οικολογικό, περιβαλλοντικό και κοινωνικό πεδίο. Αναγνωρίζεται, ως πόρος που ευνοεί την ανάπτυξη οικονομικής δραστηριότητας, καθώς η προστασία, η διαχείριση και ο σχεδιασμός του μπορούν να συμβάλουν στη δημιουργία θέσεων εργασίας. Επιπλέον, το τοπίο συμβάλλει στη διαμόρφωση των τοπικών παραδόσεων, αποτελεί βασικό συστατικό της Ευρωπαϊκής φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, συνεισφέρει στην ανθρώπινη ευημερία και στον καθορισμό της Ευρωπαϊκής ταυτότητας. Προς αυτή την κατεύθυνση οι τοπικοί φορείς πρέπει να κινηθούν προς την ευαισθητοποίηση της κοινωνίας των πολιτών για την αναγνώριση και την εκτίμησή του.

Καταγράφεται επίσης το πολιτισμικό κεφάλαιο της κοινότητας. Ως πολιτισμικό κεφάλαιο προσμετρήθηκαν οι ιστορικοί πολιτιστικοί πόροι, ο παραδοσιακός ιστορικός πυρήνας της κατοικημένης περιοχής των Περάτων, οι άυλοι πολιτιστικοί πόροι, οι πολιτιστικοί φορείς, οι ομάδες καλλιτεχνών και οι μεμονωμένοι καλλιτέχνες που κατοικούν στο χωριό. Αναφορά έγινε και στις υπάρχουσες πολιτιστικές υποδομές. Το πολιτιστικό κεφάλαιο της κοινότητας, είναι ιδιαίτερα πλούσιο με μεγάλη δυναμική και προοπτικές ανάπτυξης. Η ανάδειξη, οργάνωση και συντονισμός των πιο πάνω θα συμβάλουν στην ανάπτυξη και ενίσχυση του πολιτιστικού κεφαλαίου.

Προηγουμένως έγινε καταγραφή των τουριστικών πόρων περιλαμβανομένων των υπάρχοντων χώρων εστίασης στο χωριό, γεγονός που οδηγεί στην διαπίστωση, ότι πρόκειται για ένα προορισμό με ελάχιστες εξυπηρετήσεις. Σύμφωνα με τον κύκλο ζωής του τουριστικού προϊόντος του Butler (στο Σαραντάκου 2010, 36) υπάρχουν πέντε στάδια ανακάλυψης ενός προορισμού. Η ανακάλυψη της περιοχής, η συμμετοχή των ντόπιων στην τουριστική δραστηριότητα, η ανάπτυξη – μεγέθυνση του τουρισμού στην περιοχή, η σταθεροποίηση και τέλος η στασιμότητα. Τα Πέρα θα μπορούσαν με ασφάλεια να καταταχθούν στο πρώτο και δεύτερο στάδιο δηλαδή της εξερεύνησης και της συμμετοχής. Κατά το πρώτο στάδιο της ανακάλυψης λίγοι τουρίστες ως εξερευνητές επισκέπτονται περιοχές χωρίς εξυπηρετήσεις, ελκυσόμενοι από ιδιαίτερα τοπικά χαρακτηριστικά μιας περιοχής, ενώ κατά το δεύτερο στάδιο μερικοί ντόπιοι ανταποκρίνονται στα νέα δεδομένα και τότε αρχίζει να διαμορφώνεται μια καθορισμένη αγορά. Στο επόμενο στάδιο, της ανάπτυξης η περιοχή καθιερώνεται ως τουριστικός προορισμός και σε αυτό μεγάλο ρόλο διαδραματίζει η διαφήμιση. Προκειμένου, το χωριό να περάσει στο στάδιο της ανάπτυξης χρειάζεται να κινηθούν οι τοπικές αρχές με την παροχή διευκολύνσεων και κινήτρων για την βελτίωση και αναβάθμιση των υφιστάμενων χώρων εστίασης, καθώς και για τη δημιουργία νέων χώρων.

Η καταγραφή των φυσικών, κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών καθώς και του πολιτιστικού κεφαλαίου της κοινότητας κατέδειξε ότι το χωριό αποτελεί

δυνάμει τουριστικός προορισμός, αφού δεν διαθέτει ολοκληρωμένα πολιτιστικά ή τουριστικά προϊόντα. Ακολουθεί μια προσπάθεια δυναμικής αξιολόγησης του συνόλου των πόρων του χωριού κατά το πρότυπο της Σαραντάκου (2010, 293-315).

Στοιχεία φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος:

Πάνω και Κάτω Βουνός, Φράγμα Ταμασσού, Μονοπάτι της Φύσης, Αλυκός, Υδραγωγείο Νερό του Μηλιώτη, Νερόμυλος, Πεδιαίος Ποταμός

A. Σημασία

Τα πιο πάνω αποτελούν αναπόσπαστα στοιχεία φυσικού κάλλους για την κοινότητα και γενικά την περιοχή. Ο Πάνω και Κάτω Βουνός αποτελούν κοινοτικά δάση, το φράγμα Ταμασσού θεωρείται το μεγαλύτερο αναπτυξιακό έργο στην κοινότητα, το υδραγωγείο Νερό του Μηλιώτη υπήρξε η μοναδική πηγή νερού για τους αγρότες του χωριού, ο νερόμυλος είναι αξιόλογο δείγμα της προβιομηχανικής τεχνολογίας στην περιοχή Ταμασσού και τέλος ο Πεδιαίος ποταμός είναι ο μεγαλύτερος ποταμός στο νησί.

B. Ολοκλήρωση του τουριστικού προϊόντος

Προστασία- Διαχείριση

Δεν υπάρχει κάποια ιδιαίτερη προστασία. Η διαχείριση όλων των πιο πάνω είναι στην ευθύνη της τοπικής αυτοδιοίκησης, εκτός από το Φράγμα Ταμασσού που είναι στην διαχείριση του Τμήματος Αναπτύξεως Υδάτων και τον νερόμυλο που υπάγεται στην εκκλησιαστική επιτροπή (δόθηκε από τη Μονή Μαχαιρά στην οποία ανήκε κατά την Τουρκοκρατία).

Κατάσταση

Ο Πάνω και Κάτω Βουνός, το Φράγμα Ταμασσού, το Μονοπάτι της Φύσης, ο Αλυκός, είναι σε σχετικά καλή κατάσταση ωστόσο το Υδραγωγείο Νερό του Μηλιώτη και ο Νερόμυλος είναι σε κακή κατάσταση, χρειάζονται άμεσα συντήρηση. Το ίδιο ισχύει και για τον Πεδιαίο Ποταμό, αφού στην κοίτη του έχει δημιουργηθεί από τις προηγούμενες αρχές χώρος ρήψης σκυβάλων.

Προσβασιμότητα/επισκεψιμότητα

Η πρόσβαση στο χωριό μπορεί να γίνει με τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς χρησιμοποιώντας αστικά λεωφορεία από τη Λευκωσία. Στις επιμέρους τοποθεσίες μπορεί κανείς να μεταβεί με Ι.Χ. είτε με τα πόδια.

Αναγνωσιμότητα

Επαρκής σήμανση και επεξήγηση για τα πιο πάνω στοιχεία δεν υπάρχει παρά μόνο στο Φράγμα Ταμασσού και στο μονοπάτι της φύσης.

Γ. Τουριστική δημοτικότητα

Η επισκεψιμότητα μέχρι στιγμής περιορίζεται στους ντόπιους που γνωρίζουν τις τοποθεσίες αυτές. Σύμφωνα με τον Τάσο Σιαλή οι τουρίστες που επιλέγουν το χωριό προτιμούν να περπατήσουν στο μονοπάτι της φύσης, στο φράγμα και στην κοίτη του ποταμού. Τα πιο πάνω δεν εντάσσονται σε τουριστικές διαδρομές.

Ιστορικοί πολιτιστικοί πόροι και Παραδοσιακός Πυρήνας

Εκκλησιαστικά κτίσματα, Εκπαιδευτήρια (Αρρεναγωγείο, Παρθεναγωγείο)
Κωμοδικείο, Μοναστήρια

A. Σημασία

Πρόκειται για ιστορικά κτίσματα ιδιαίτερης θρησκευτικής και λαϊκής αρχιτεκτονικής αξίας.

B. Ολοκλήρωση του τουριστικού προϊόντος

Προστασία- Διαχείριση

Τόσο τα εκκλησιαστικά κτίσματα όσο και τα εκπαιδευτήρια καθώς και τα περισσότερα δημόσιας χρήσης κτίσματα είναι ανακηρυγμένα από το Τμήμα Αρχαιοτήτων ως Αρχαία Μνημεία Β' πίνακα, δηλαδή αρχαία μνημεία που βρίσκονται σε ιδιωτική γη. Διαχειριστική αρχή τις περισσότερες φορές είναι οι τοπικές αρχές και το Τμήμα Αρχαιοτήτων.

Κατάσταση

Όλα τα κτήρια δημόσιας χρήσης είναι σε πολύ καλή κατάσταση. Εξαιρούνται μερικά ιδιωτικά κτίσματα του παραδοσιακού πυρήνα, όπου παρουσιάζουν εικόνα εγκατάλειψης.

Προσβασιμότητα/επισκεψιμότητα

Οι ιστορικοί πόροι και ο παραδοσιακός πυρήνας είναι εύκολα προσβάσιμοι και προσπελάσιμοι. Τα περισσότερα δημόσια κτήρια είναι προσβάσιμα σε ΑΜΕΑ. Είναι επίσης επισκέψιμοι χωρίς κάποιο εισιτήριο εισόδου κατόπιν συνεννοήσεως με αρμόδιο του κοινοτικού συμβουλίου.

Αναγνωσιμότητα

Υπάρχει σήμανση για πρόσβαση στον παραδοσιακό πυρήνα, αλλά λείπουν οι επεξηγηματικές πληροφορίες για το κάθε κτήριο ξεχωριστά.

Γ. Τουριστική δημοτικότητα

Ο κάθε επισκέπτης που έρχεται στο χωριό για τουριστικούς λόγους περνά από τον παραδοσιακό πυρήνα .

Συνολική Αξιολόγηση

Το χωριό δεν αποτελεί τουριστικό προορισμό, ούτε διαθέτει ολοκληρωμένο τουριστικό προϊόν. Παρόλα αυτά, ανεξάρτητοι τουρίστες κυρίως Άγγλοι και Γερμανοί το επιλέγουν για τη διαμονή τους. Επιπλέον, στην περιφέρεια του χωριού υπάρχουν τουριστικοί πόροι, όπως είναι τα μοναστήρια και ο αρχαιολογικός χώρος Ταμασσού που αποτελούν ολοκληρωμένο τουριστικό προϊόν και ελκύουν καθημερινά οργανωμένες ομάδες τουριστών κυρίως Ρώσων με ενδιαφέρον τον θρησκευτικό τουρισμό.

Η καταγραφή όλων των αξιοποιήσιμων πόρων της κοινότητας καταδεικνύει τη δυνατότητα ανάπτυξής της σε τουριστικό προορισμό. Εξάλλου, σύμφωνα με τον Dann (1996 στο Σαραντάκου 2010, 47) με κάποια δημιουργικότητα όλα μπορεί να μετασχηματιστούν σε ένα τουριστικό αξιοθέατο. Ο σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης της κοινότητας μπορεί να γίνει ακολουθώντας τις φάσεις σχεδιασμού που προτείνουν οι Κοκκώσης και Τσάρτας 2001,97-99 (Παράρτημα Α8):

ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΙΜΟΙ ΠΟΡΟΙ	
Στοιχεία φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος	Ιστορικοί πολιτιστικοί πόροι Παραδοσιακός Πυρήνας
Στα όρια της κοινότητας	
Πάνω και Κάτω Βουνός Φράγμα Ταμασσού Μονοπάτι της Φύσης Αλυκός Υδραγωγείο Νερό του Μηλιώτη Νερόμυλος της Εκκλησίας Πεδιαίος Ποταμός	Εκκλησιαστικά κτίσματα Παναγία Οδηγήτρια, Αρχάγγελος Μιχαήλ, Εξωκκλήσια Εκπαιδευτήρια (Αρρεναγωγείο, Παρθεναγωγείο) Κωμοδικείο
Στην περιφέρεια της κοινότητας	
Μονοπάτια της φύσης περιοχής Μαχαιρά Δάση Αδελφοί και Μαχαιρά Μεταλλεία Χαλκού	Μοναστήρι Αγίου Ηρακλειδίου Ιερά μονή Παναγίας Μαχαιρά Ιερά Μονή Αρχαγγέλου Μιχαήλ Αρχαιολογικός χώρος Βασιλικοί Τάφοι Ταμασσού

Κεφάλαιο 8

Το Συμβούλιο Κοινοτικής Ευημερίας και ο ρόλος της κοινωνίας των πολιτών

8.1. Ιστορική αναδρομή στον θεσμό του ΣΚΕ

Όπως μας πληροφορεί ο Καμηλάρης (2010, 456) ο θεσμός ΣΚΕ «υιοθετήθηκε σε πολλά χωριά και αποτελεί σημαντικό όργανο για την προώθηση, σε τοπικό επίπεδο, της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής ανάπτυξης». Υπήρξε μια ανάγκη που προέκυψε μετά την τουρκική εισβολή και την προσφυγοποίηση χιλιάδων εκτοπισμένων, με τις τότε κοινοτικές αρχές να αντιμετωπίζουν μεγάλες προκλήσεις και δυσκολίες στο να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα. Τα ΣΚΕ λειτούργησαν ως ενισχυτικά στο έργο των κοινοτικών αρχών για την αντιμετώπιση των προβλημάτων στην στέγαση, εκκλησιασμό, εκπαίδευση και ύδρευση των νεοεισερχομένων κατοίκων.

Στα Πέρα το ΣΚΕ συστάθηκε στις 29 Αυγούστου 1977 επί προεδρίας του Χαράλαμπου Αγκοκηπιώτη και με τη βοήθεια του Τμήματος Ευημερίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Το έργο που έχει επιδείξει από τότε είναι πολλαπλό με κύριους στόχους να αποτελούν:

- Τον εντοπισμό, επισήμανση, προώθηση και αντιμετώπιση των προβλημάτων της κοινότητας σε όλους τους τομείς της ζωής
- Στην προώθηση της αίσθησης της πολιτότητας ανάμεσα στους κατοίκους και την ενθάρρυνση στην ενεργό συμμετοχή στα τεκταινόμενα της κοινότητας για αναβάθμιση της ποιότητας ζωής και την ανάπτυξη του χωριού.

- Στην άσκηση ενισχυτικού και συμβουλευτικού ρόλου στο εκάστοτε εκλεγμένο κοινοτικό συμβούλιο, για επιτυχή αντιμετώπιση των προκλήσεων που προκύπτουν.

Προκειμένου να επιτύχει τους στόχους του το ΣΚΕ αναθέτει σε εξειδικευμένες ομάδες έρευνας την εξέταση διαφόρων προβλημάτων που προκύπτουν, προβαίνει στη συλλογή χρημάτων για την επίσπευση έργων στην κοινότητα και διοργανώνει εκδηλώσεις ψυχαγωγικού, εκπαιδευτικού και πολιτιστικού χαρακτήρα.

Το ΣΚΕ απαρτίζεται από εκπροσώπους όλων των οργανωμένων συνόλων της κοινότητας και από άτομα με ενεργό συμμετοχή στα κοινά. Πολιτικές ομάδες είτε ομάδες προώθησης ιδιωτικών κερδοσκοπικών συμφερόντων δεν γίνονται δεκτές. Το ΣΚΕ διοικείται από επιτροπή διετούς θητείας, στην οποία συμμετέχει ένας εκπρόσωπος από κάθε οργανωμένο φορέα της κοινότητας.

Από την ίδρυση του μέχρι και σήμερα από τις πιο σημαντικές δράσεις του ΣΚΕ θεωρούνται: η ανέγερση δημόσιου νηπιαγωγείου στα 1980-81, η αναμόρφωση της πλατείας της εκκλησίας, η αναπαλαίωση των παλαιών σχολείων (Αρρεναγωγείο και Παρθenaγωγείο) στα 1985-86 όπου τότε λειτούργησαν το μεν ως μουσείο λαϊκής Τέχνης (σήμερα το μουσείο δεν υφίσταται) το δε ως πολιτιστικό κέντρο (ισχύει μέχρι σήμερα). Επίσης, η δεντροφύτευση του Πάνω και Κάτω Βουνού στα 1984-85, η συνεργασία με τα ΣΚΕ των γειτονικών κοινοτήτων που είχε ως αποτέλεσμα τη διοργάνωση του περιφερειακού πολιτιστικού φεστιβάλ τα Ταμάσσια, τη δημιουργία τοπικής τράπεζας αίματος, τη συλλογή χρημάτων για κοινωφελείς και φιλανθρωπικούς σκοπούς και τέλος ετήσιες εκστρατείες καθαριότητας (Καμηλάρης 2011, 458).

8.1.1. Πολιτιστική Επιτροπή ΣΚΕ

Το 2011 προέκυψε μέσα από το ΣΚΕ μια ομάδα εθελοντών με ζωηρό ενδιαφέρον στα πολιτιστικά, η πολιτιστική επιτροπή ΣΚΕ. Πρόκειται για μια ομάδα

πρωτοβουλίας, η οποία προέβη σε δράσεις που άλλαξαν την πολιτιστική ζωή στο χωριό.

Ως προς τη δομή και το καθεστώς λειτουργίας της η επιτροπή απαρτίζεται από δεκαμελή ομάδα κυρίως εκπαιδευτικών με ενδιαφέρον στα πολιτιστικά. Δεν διαθέτει κάποιο καταστατικό λειτουργίας, αφού πρόκειται για αυθόρμητη επιτροπή. Οι χρηματοδοτικοί πόροι της ομάδας αντλούνται από το Κοινοτικό Συμβούλιο. Για τις επιμέρους οργανώσεις-εκδηλώσεις έσοδα υπάρχουν και από ιδιώτες χορηγούς, ενώ για τα απαραίτητα έξοδα σε επιμέρους δράσεις (π.χ. θερινό σχολείο ή βραδιές quiz) τίθεται ένα μικρό τέλος συμμετοχής, έτσι ώστε οι εκδηλώσεις αυτές να είναι αυτοχρηματοδοτούμενες. Η Πολιτιστική Επιτροπή ΣΚΕ δεν διαθέτει ανεξάρτητη διαδικτυακή παρουσία. Η προβολή, διαφήμιση και προώθηση των εκδηλώσεων γίνεται μέσα από την ιστοσελίδα του Κοινοτικού Συμβουλίου Πέρα Ορεινής, αφού λογίζονται ως πολιτιστικές δράσεις του συνόλου της κοινότητας. Το Κοινοτικό Συμβούλιο κοινοποιεί τις δράσεις της επιτροπής στην ιστοσελίδα του και στο μέσο κοινωνικής δικτύωσης Facebook. Ενημέρωση γίνεται και μέσω της τηλεπικοινωνίας με την αποστολή μηνυμάτων sms. Η φήμη της Πολιτιστικής Επιτροπής είναι εξαιρετικά θετική και αφορά στο σύνολό της την κοινότητα, παρά την ίδια την Επιτροπή. Το πλούσιο έργο της Πολιτιστικής Επιτροπής προσμετρείται ως επίτευγμα του συνόλου της κοινότητας.

Ακολουθεί αναφορά με επιλεγμένες δράσεις της Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ που πραγματοποιήθηκαν από το 2011 μέχρι και σήμερα, μετά από αποδελτίωση ηλεκτρονικού τοπικού τύπου (Παράρτημα Α16):

- **19/05/2011** Εικαστική έκθεση «Οι δημιουργοί στα Πέρα Ορεινής», όπου κάτοικοι και απόδημοι εξέθεσαν τις δημιουργίες τους στη ζωγραφική, χαρακτική, κεραμική, αγιογραφία, ξυλογλυπτική και φωτογραφία.
- **20/11/2011** Εγκαίνια του Κοινοτικού Πολιτιστικού Κέντρου με την ευκαιρία ανακαίνισης του κτηρίου του Παρθεναγωγείου.

- **2-3-4/11/2012** «Ένα τριήμερο από τα Πέρα, για τα Πέρα». Παρουσίαση του βιβλίου «Τα Πέρα μέσα από εικόνες». Ακολούθησε διήμερο με τρεις ξεναγήσεις εντός και πέριξ του χωριού.
- **26-31/08/2013** Συνεργασία της Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ με το Επιμελητήριο Καλών Τεχνών Κύπρου και διεξαγωγή πλενέρ- μικρού συμποσίου αφιερωμένου στην μνήμη Καίτης και Τάσου Στεφανίδη.
- **18/04/2013** Με πρωτοβουλία της Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ και σε συνεργασία της κοινότητας, Τμήματος Αρχαιοτήτων Κύπρου και το ICOMOS-Κύπρου στα πλαίσια του εορτασμού της Διεθνούς Ημέρας Μνημείων και χώρων πραγματοποιήθηκε εκδήλωση για τον εορτασμό της ημέρας.
- **25/05/2013** Εκδήλωση «Τέχνης Βήματα». Έναρξη κύκλου εκδηλώσεων με φιλοξενία καλλιτεχνών, οι οποίοι θα παρουσίαζαν το έργο τους στους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής της Ταμασσού.
- **30/9/2013** Εξαγγελία δημιουργίας ομάδων πολιτισμού στα Πέρα που απευθύνονται σε όλες τις ηλικίες. Στόχος η δημιουργία παιδικής και νεανικής χορωδίας καθώς και θεατρικής ομάδας στο χωριό.
- **5-6/04/2014** Φιλοξενία του Χαμπί του Χαράκτη στα Πέρα με πραγματοποίηση εργαστηρίων χαρακτηριστικής.
- **22/03/2014** Ημερίδα παραδοσιακής γαστρονομίας στην πλατεία της Κοινότητας σε συνεργασία με το Μουσείο Κυπριακών Τροφίμων και Διατροφής.
- **26/ 06/2014** Εκδήλωση προς τιμήν των κατοίκων που ασχολούνται με τον αθλητισμό και έχουν επιτύχει διακρίσεις.
- **19/10/2014** Συνεργασία Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ με την Εταιρεία Κύπριοι Χαράκτες.
- **23/11/2014** Βραδιά ποίησης και τέχνης στο κοινοτικό πολιτιστικό κέντρο του χωριού, το Παρθεναγωγείο, αφιερωμένη στον Κύπριο ποιητή Κώστα Μόντη σε συνεργασία με τον Ραδιοφωνικό Σταθμό του Πανεπιστημίου Κύπρου και τη συμμετοχή του ακαδημαϊκού και δημοσιογράφου Κώστα Χαραλαμπίδη.

- **22/04/2015** Ανακοίνωση σύστασης κοινοτικής Μαντολινάτας Πέρα Ορεινής
- **21/11/2015** Έκθεση κεντημάτων και υφαντών, με τη συμμετοχή των έργων γυναικών της κοινότητας.

Παράλληλα, κάθε καλοκαίρι από το 2013 μέχρι και σήμερα διοργανώνονται τα «Θερινά σχολεία Πολιτισμού», ανοικτά σε ενδιαφερόμενους κάθε ηλικίας. Τα θερινά σχολεία περιλαμβάνουν ποικιλία εργαστήριων όπως γελοιογραφία, θέατρο για ενήλικες και παιδιά, κεραμική, ξιφασκία, ραπτική, σκοποβολή, κολλάζ, μαγειρική, ηλεκτρονικούς υπολογιστές, φωτογραφία, χορό, γκράφιτι, ψηφιδωτό, χαρακτηριστική. Στα εργαστήρια διδάσκουν έμπειροι δάσκαλοι – εμπυχωτές που παραδίδουν αφιλοκεδώς τα μαθήματα. Επίσης, διοργανώνονται συστηματικά βραδιές ερωτοαπαντήσεων «Quiz nights» με τη συμμετοχή ντόπιων και ξένων διαγωνιζομένων από τη Λευκωσία και τα γύρω χωριά.

Η πιο πάνω ιστορική αναδρομή στη δράση της Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ έγινε μετά από έρευνα στις ανακοινώσεις που αναρτώνται κατά καιρούς στην ιστοσελίδα της κοινότητας, καθότι δεν υπάρχει κάποιο άλλο επίσημο αρχείο. Μπορεί ωστόσο κανείς να διακρίνει πώς σταδιακά με το πέρασμα του χρόνου οι εκδηλώσεις της Πολιτιστικής Επιτροπής οργάνωσαν την κοινωνία των πολιτών και ενίσχυσαν το κοινωνικό και πολιτιστικό κεφάλαιο της κοινότητας. Προκαλεί εντύπωση το γεγονός πως μια ομάδα χωρίς ιδιαίτερη επιστημονική κατάρτιση σε θέματα πολιτιστικής διαχείρισης αυθόρμητα ανέλαβε πρωτοβουλία και οργάνωσε την πολιτιστική ζωή μιας μικρής κοινότητας, με ανέλπιστα αλλεπάλληλες θετικές επιπτώσεις. Σε αυτή την κατεύθυνση η ομάδα είχε πάντοτε στήριγμα τις τοπικές αρχές, με το Κοινοτικό Συμβούλιο να ενισχύει κάθε προσπάθεια.

Σε μια προσπάθεια για ολικό απολογισμό των μέχρι τώρα πέντε ετών εμπειρίας διαφαίνεται μια κλιμάκωση στη δραστηριότητα της Πολιτιστικής Επιτροπής

ΣΚΕ και στην απήχηση του κοινού. Ως αρχή αυτής της κλίμακας, παρότι πρωτοβουλία ιδιώτη ερευνητή, αναμφισβήτητα θεωρείται η έκδοση των δύο βιβλίων για την ιστορία της κοινότητας. Η μικροιστορία του χωριού, ενταγμένη σε ένα ευρύτερο πλαίσιο της κυπριακής ιστορίας αποκάλυψε στους κατοίκους τη δυναμική του παρελθόντος στην οποία είχε φτάσει το χωριό, δημιουργώντας το αίσθημα περηφάνιας στους νεότερους και νοσταλγίας στους παλαιότερους για το ονομαστό παρελθόν των Περάτων. Η εκδήλωση «Οι δημιουργοί στα Πέρα» οδήγησε στην επικοινωνία της όποιας καλλιτεχνικής έφεσης διαθέτουν οι κάτοικοι του χωριού με τους συγχωριανούς τους. Τα εγκαίνια του Πολιτιστικού Κέντρου (Παρθεναγωγείου) με την ευκαιρία ανακαίνισης του, δημιούργησαν ένα νέο σημείο αναφοράς τέχνης και πολιτισμού. Οι ξεναγήσεις που ακολούθησαν «αποκάλυψαν» στους κατοίκους του χωριού τα κατάλοιπα του παρελθόντος συμβάλλοντας στην αναγνώριση και εκτίμηση μνημείων, τοπίου και παραδοσιακής αρχιτεκτονικής που άλλοτε λογίζονταν ως δεδομένα αδιάφορα ή άνευ σημασίας. Η συνεργασία με σημαντικούς Οργανισμούς, υπηρεσίες και αναγνωρισμένους φορείς όπως το ΕΚΑΤΕ, Τμήμα Αρχαιοτήτων, ICOMOS, Μουσείο Κυπριακών Τροφίμων και Διατροφής, Πανεπιστήμιο Κύπρου καθώς και καταξιωμένους καλλιτέχνες προσέδωσε κύρος και αξιοπιστία στην επιτροπή και κατά συνέπεια στο χωριό ολόκληρο.

Η εμπλοκή σε όλη αυτή τη διαδικασία του τοπικού καλλιτεχνικού δυναμικού οδήγησε στην δημιουργία ομάδων πολιτισμού όπως είναι η σύσταση δύο χορωδιών νέων και ενηλίκων, η σύσταση κοινοτικής μαντολινάτας, η δημιουργία θεατρικής ομάδας, η συγκρότηση τοπικών μουσικών σχημάτων. Επίσης, οι δράσεις της Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ με τη διοργάνωση μικρών συμποσίων-πλενέρ καλλιτεχνών κληροδότησαν στην κοινότητα μια σειρά από έργα αξιόλογων και αναγνωρισμένων Κυπρίων καλλιτεχνών με αποτέλεσμα σήμερα να γίνεται λόγος για τη δημιουργία κοινοτικής πινακοθήκης.

Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός, της «επανανακάλυψης» του παραδοσιακού πυρήνα του χωριού. Στα χρόνια της ακμής του χωριού, ο πυρήνας αποτελούσε σημείο συνάντησης κατοίκων της περιοχής για λόγους

θηρσκευτικούς, εμπορικούς και οικονομικούς, αφού επρόκειτο για το κέντρο του χωριού με πολυάριθμα συμπλέγματα εργαστηρίων και καφενείων. Για πολλά χρόνια ο πυρήνας παρέμεινε σε παρακμή με μοναδικά σημεία αναφοράς τις δύο εκκλησίες. Πολλές από τις παραδοσιακές αρχοντικές οικίες πωλήθηκαν σε ξένους, ενώ άλλες κινδύνευσαν με κατάρρευση. Η έντονη πολιτιστική δραστηριότητα που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια είχε ως αποτέλεσμα την «επανανακάλυψη» της πολιτιστικής κληρονομιάς και την εκτίμηση της σε βαθμό που να απαιτείται από τους ίδιους τους κατοίκους η συντήρηση και ανάδειξη της.

Τέλος, οι εκλογές της τοπικής αυτοδιοίκησης στις 18/12/2016 ανέδειξαν νέα πρόεδρο της κοινότητας την κ. Σούλλα Μάου-Παρτασή, πρόεδρο της Πολιτιστικής επιτροπής από το 2011-2016, γεγονός που μπορεί να ερμηνευθεί ως αναγνώριση του έργου της στα πολιτιστικά δρώμενα της κοινότητας.

Η πολιτιστική επιτροπή ΣΚΕ ενεργεί πάντοτε με την στήριξη του Κοινοτικού Συμβουλίου και οι δραστηριότητές της προσμετρούνται ως δράσεις του συνόλου της κοινότητας. Τα Συμβούλια Κοινοτικής Ευημερίας δημιουργήθηκαν σε δήμους και κοινότητες σε μια κρίσιμη ιστορική στιγμή για το νησί, λίγο μετά την Τουρκική εισβολή και την προσφυγοποίηση μεγάλου μέρους του πληθυσμού. Αντιμετώπισαν πολύ μεγάλες προκλήσεις, ωστόσο φαίνεται πως χρόνια μετά την μεγάλη τραγωδία οι ανάγκες των κατοίκων έχουν διαφοροποιηθεί. Η πολιτιστική ανάπτυξη στο χωριό επήλθε αυθόρμητα και ανέλπιστα, μετά από μεγάλη προσπάθεια εθελοντών με αυθεντικό ενδιαφέρον στον πολιτισμό. Η προσπάθεια αυτή επιβάλλεται να κεφαλαιοποιηθεί και να συνδεθεί με την τουριστική ανάπτυξη.

Κεφάλαιο 9

Η αντίληψη των κρατικών φορέων ως προς την τοπική ανάπτυξη, τον τουρισμό και τον πολιτισμό.

9.1 Επαρχιακή Διοίκηση

Η επαρχιακή διοίκηση προωθεί καθαρά υποδομές δημόσιας και κοινής ωφελείας. Ασκεί έλεγχο και εποπτεία των κοινοτήτων, μέσα από την έγκριση του προϋπολογισμού που ορίζεται από κάθε κοινότητα, ούτως ώστε ότι πράττουν τα κοινοτικά συμβούλια να είναι στο πλαίσιο της νομιμότητας. Έργα ανάπτυξης θεωρούνται οι δρόμοι, η συντήρηση των δρόμων, η εγγραφή των δρόμων, τα αποχετευτικά, υδρευτικά και αντιπλημμυρικά έργα που περιέχονται στον προϋπολογισμό ανάπτυξης των κοινοτήτων.

Ως προς το κεφάλαιο του πολιτισμού η επαρχιακή διοίκηση δεν διαθέτει κονδύλια για πολιτιστική ανάπτυξη, ωστόσο εγκρίνει τον προϋπολογισμό κοινοτήτων στον οποίο περιέχονται πολιτιστικές εκδηλώσεις και έργα ανάπλασης κτηρίων πολιτισμού. Επαφίεται στα κοινοτικά συμβούλια ως προς το ποια έργα θα προωθήσουν για υλοποίηση, ενώ υπάρχει συνεργασία με φορείς πολιτισμού όπως το Τμήμα Αρχαιοτήτων στην έκδοση αδειών για υλοποίηση έργων.

Δεν διαδραματίζει κάποιο ρόλο στην τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής, ωστόσο όσο αφορά σε τουριστικά καταλύματα που βρίσκονται σε ιστορικούς πυρήνες δείχνει ιδιαίτερη ευαισθησία και φροντίζει να παρέχονται όλες οι

απαραίτητες διευκολύνσεις και να εξασφαλίζονται οι σχετικές άδειες για τη διαμόρφωση των τοπικών σχεδίων σε συνεννόηση με το Τμήμα Αρχαιοτήτων και τον κλάδο διατήρησης της Πολεοδομίας.

Η επαρχιακή διοίκηση δεν διαθέτει μηχανισμούς που να ενθαρρύνουν πρωτοβουλίες τοπικής ανάπτυξης. Παρόλα αυτά σε περίπτωση που το κοινοτικό συμβούλιο φαίνεται μέσα από τον ετήσιο προϋπολογισμό του να προωθεί τέτοιου είδους πρωτοβουλίες, η επαρχιακή διοίκηση είναι δίπλα αρωγός, νοουμένου ότι το ταμείο μιας κοινότητας μπορεί να το αντέξει.

9.2. Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού

Ως προς την έννοια της ανάπτυξης ο ΚΟΤ προωθεί την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, την ανάπτυξη τουριστικού προϊόντος και την προσφορά ελκυστικού και αναβαθμισμένου φάσματος τουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών. Μεγάλα αναπτυξιακά έργα θεωρούνται μαρίνες, χώροι ελλιμενισμού σκαφών αναψυχής, καταφύγια, γήπεδα γκολφ, διεθνή συνεδριακά κέντρα, το μέγαρο Πολιτισμού, το νέο Αρχαιολογικό Μουσείο, κέντρα ιατρικού τουρισμού και θαλάσσια πάρκα. Η βιώσιμη ανάπτυξη επιτυγχάνεται θέτοντας ποιοτικούς στόχους στη στρατηγική τουρισμού συμβατούς με τους τρεις πυλώνες αειφορίας (οικονομία, κοινωνία, περιβάλλον).

Σχετικά με την τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής, ακολουθούνται οριζόντιες παρεμβάσεις στον οργανισμό, δεν ενθαρρύνονται κάθετες επεμβάσεις. Όσον αφορά στην τοπική τουριστική ανάπτυξη ο ΚΟΤ με πρωτοβουλία του έχει δημιουργήσει τις Εταιρείες Τουριστικής Ανάπτυξης και Προβολής στις περιφέρειες της Λευκωσίας, Λάρνακας, Πάφου, Αμμοχώστου και Τροόδους στο πλαίσιο της ενθάρρυνσης και προώθησης της συνεργασίας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα σε τοπικό επίπεδο.

Ο πολιτισμός θεωρείται εμπλουτιστικό στοιχείο του τουρισμού με τεράστια σημασία, αφού σύμφωνα με έρευνες αρκετοί τουρίστες έρχονται στην Κύπρο με κριτήριο την πολιτιστική κληρονομιά. Επιπλέον, επιχορηγούνται πολιτιστικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις τουριστικού ενδιαφέροντος που διοργανώνονται

στην Κύπρο, είτε μεγάλης εμβέλειας, είτε μικρότερης μέσω του Προγράμματος Ενίσχυσης Ήσσονος Σημασίας (de minimis). Υπάρχει συνεργασία με όλους τους απαραίτητους φορείς Δημοσίου και Ιδιωτικού Φορέα πολιτιστικούς φορείς, όπως το Τμήμα Αρχαιοτήτων, την Εθνική Επιτροπή ΟΥΝΕΣΚΟ και τοπικές αρχές για υλοποίηση εκδηλώσεων με τουριστικό ενδιαφέρον.

Η τουριστική ανάπτυξη αγροτικών περιοχών ενθαρρύνεται μέσω του τουρισμού της υπαίθρου. Οι δράσεις που κάνει για ανάπτυξη του τουρισμού της υπαίθρου είναι οριζόντιες προβάλλοντας την ύπαιθρο, τα αγροτικά προϊόντα, τη γαστρονομία και τα αγροτουριστικά καταλύματα μέσω της Κυπριακής Εταιρείας Αγροτουρισμού.

Η προβολή και προώθηση της τοπικότητας μπορεί να γίνει μέσω της Εταιρείας Τουριστικής Ανάπτυξης και Προβολής Λευκωσίας. Παράλληλα, ειδικά προϊόντα του Οργανισμού που μπορούν να προωθήσουν την τοπικότητα είναι το Περιπατητικό Φεστιβάλ (Παράρτημα Α6), οι Μικρές Αποδράσεις- Μεγάλες Εμπειρίες (Παράρτημα Α7) ή Ακουστική ξενάγηση αρχαιολογικών χώρων. Ο ΚΟΤ προωθεί τις συνέργειες και το clustering με την παροχή της τεχνογνωσίας και της τεχνικής στήριξης, δίνοντας υποδείξεις για «πακετοποίηση ενός τουριστικού προϊόντος». Είναι δικαιούχος στα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης LEADER, αν και στην παρούσα φάση λόγω περιορισμένου προϋπολογισμού δεν υλοποιούνται έργα στην πράξη.

9.3. Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης και Προβολής Λευκωσίας

Η ΕΤΑΠ Λευκωσίας προσπαθεί να ενισχύσει το τουριστικό προϊόν της Λευκωσίας, να το προωθήσει και να το προβάλλει μέσα από διάφορες ενέργειες κυρίως εκδηλώσεις και ενέργειες μάρκετινγκ.

Λειτουργώντας σαν παρακλάδι του ΚΟΤ στην περιφέρεια της Λευκωσίας, ο ρόλος της στην βιώσιμη ανάπτυξη έχει πολιτιστική χροιά. Καθώς η Λευκωσία

δεν έχει το πλεονέκτημα της θάλασσας που έχουν οι άλλες πόλεις προσπαθεί να επικεντρωθεί σε αυτό το πολιτιστικό κομμάτι της Κύπρου προβάλλοντας όλα τα αξιοθέατα, τα μνημεία και τα μουσεία. Ο πολιτισμός αντιμετωπίζεται ως σημαντικός πυλώνας της βιώσιμης ανάπτυξης, αφού εμπλέκει τους νέους, ανοίγει συνεχώς θέσεις εργασίας, σε μια διαφορετική ομάδα, δημιουργεί δεσμούς, βοηθά τους νέους να αποκτήσουν επιπλέον προσόντα για το βιογραφικό τους καθιστώντας τους πιο δημοφιλείς στην αγορά εργασίας. Επιπλέον, ενισχύει τον πολιτιστικό τουρισμό, προσελκύει περισσότερους τουρίστες και αυξάνει το εισόδημα.

Η ΕΤΑΠ εντάσσει στις δράσεις της πολλά χωριά και κωμοπόλεις της περιφέρειας διοργανώνοντας σε αυτά τις εκδηλώσεις της. Για παράδειγμα κατά το μεσαιωνικό φεστιβάλ το 2016 πραγματοποιήθηκε εκδρομή και ξενάγηση στο χωριό Φικάρδου καθώς και ποδηλατική ξενάγηση διαδρομή μέχρι τον Μαχαιρά. Φέτος πραγματοποιείται ξενάγηση σε μικρό χωριό της ορεινής Λευκωσίας, την Άλωνα. Επιπλέον, μέλος της ΕΤΑΠ είναι η Κυπριακή εταιρεία Αγροτουρισμού. Στο πλαίσιο της συνεργασία της με bloggers και δημοσιογράφους προτείνει εκδρομές σε χωριά της περιφέρειας.

Η συνεργασία της ΕΤΑΠ με πολιτιστικούς φορείς είναι σε διάφορα επίπεδα. Για παράδειγμα έχει υποβληθεί αίτηση στο Ίδρυμα Προώθησης Έρευνας για έξυπνο τουρισμό αίτηση στην οποία συμμετέχουν δέκα φορείς (πανεπιστήμια, Τμήμα Αρχαιοτήτων, Πολιτιστικό Ίδρυμα Τράπεζας Κύπρου και άλλες εταιρείες). Επιπλέον, η συνεργασία με το Τμήμα Αρχαιοτήτων είναι σε επίπεδο ξεναγήσεων και άλλων εκδηλώσεων, ενώ συνεργασία υπάρχει με όλα τα μουσεία της πόλης όπως το Βυζαντινό, το Λεβέντειο, το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και το Κέντρο Εικαστικών Τεχνών και Έρευνας Σεβέρη. Στις εκδηλώσεις της ΕΤΑΠ εντάσσονται διάφοροι πολιτιστικοί φορείς, αφού μόνο με συνέργειες μπορεί να προβληθεί περισσότερο η ίδια η Λευκωσία. Βασικός στόχος αυτή τη στιγμή είναι η ΕΤΑΠ να αποτελέσει ομπρέλα για προώθηση όλων των μουσείων του κέντρου και της περιφέρειας της Λευκωσίας, με την προώθηση μιας κοινής καμπάνιας για όλα τα μουσεία της περιοχής για καλύτερη προβολή τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό.

Οι πρωτοβουλίες των τοπικών κοινοτήτων προβάλλονται όσον το δυνατό περισσότερο. Κυρίως προβάλλονται εκδηλώσεις που έχουν τουριστικό ενδιαφέρον μέσω των μέσων κοινωνικών δικτύων, μέσω της ιστοσελίδας της ΕΤΑΠ, στα έντυπα που εκδίδονται για τις εκδηλώσεις κάθε τρίμηνο και διανέμονται στα ξενοδοχεία της Λευκωσίας και στα αεροδρόμια. Διατηρείται επίσης μεγάλη βάση δεδομένων emails στην οποία προωθούνται. Η προώθηση τέτοιου είδους εκδηλώσεων γίνεται πρωτίστως στα μέλη της ΕΤΑΠ. Οι κοινότητες μπορούν να γίνουν μέλη με μία μικρή συνδρομή. Ως αντάλλαγμα έχουν την προώθηση και προβολή των εκδηλώσεων με όλα τα μέσα που διαθέτει η ΕΤΑΠ, μέσω των info kiosks που βρίσκονται σε διάφορα σημεία μέσα στην πόλη και κυρίως τη διοργάνωση εκδηλώσεων μέσα στον χώρο τους για να προβάλλονται εστιατόρια ή καταστήματα της κοινότητας. Τέλος, η ΕΤΑΠ μπορεί να εντάξει στον προϋπολογισμό της τις ανάγκες μιας κοινότητας-μέλους της, όπως για παράδειγμα παγκάκια ή καλάθους ή μπορεί να ασκήσει πίεση σε φορείς παρουσιάζοντας τις ανάγκες που έχει μια περιοχή.

Όσον αφορά στις Ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις η ΕΤΑΠ συμμετέχει σε προγράμματα ως δικαιούχος και μέχρι στιγμής έχουν υποβληθεί 7 αιτήσεις. Πρόκειται για μια συνεχόμενη προσπάθεια και πολύ ανταγωνιστικά προγράμματα.

Όπως διαφαίνεται από την έρευνα πεδίου (Πίνακες 1-4) οι τρεις μεγάλοι θεματικοί άξονες τοπικής ανάπτυξης, πολιτισμού και τουρισμού δεν συναντώνται σε μια ενιαία αρχή στην Κύπρο, αντίθετα ο κάθε φορέας δρα ανεξάρτητα. Όλοι οι φορείς συμφωνούν στην έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης, ωστόσο ο καθένας δίνει διαφορετικό περιεχόμενο στην έννοια. Για την επαρχιακή διοίκηση ανάπτυξη μεταφράζεται ως τα απαραίτητα λειτουργικά έργα, για τον ΚΟΤ έργα μεγάλης εμβέλειας, για την ΕΤΑΠ έργα προβολής του τουριστικού προϊόντος. Το θέμα του πολιτισμού δεν αφορά την επαρχιακή διοίκηση, θεωρείται ως εμπλουτιστικός παράγοντας μεγάλης σημασίας από τον ΚΟΤ και απαραίτητο στοιχείο της βιώσιμης ανάπτυξης από την ΕΤΑΠ. Η τοπική τουριστική ανάπτυξη δεν άπτεται της αρμοδιότητας της Επαρχιακής Διοίκησης

πλην όμως ενθαρρύνεται. Ο ΚΟΤ δεν επεμβαίνει σε αγροτικές περιοχές, εφαρμόζει οριζόντιες πολιτικές, ενθαρρύνει ωστόσο την τοπική ανάπτυξη μέσω του τουρισμού της υπαίθρου.

Η επαρχιακή διοίκηση δεν έχει μηχανισμούς να στηρίζει πρωτοβουλίες τοπικών κοινοτήτων. Ο ΚΟΤ από την άλλη μπορεί να τις ενισχύσει παρέχοντας τεχνογνωσία για οργάνωση του προϊόντος, ενώ η τοπικότητα μπορεί να ενισχυθεί μέσω των ειδικών προϊόντων του οργανισμού. Οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες στηρίζουν τις τοπικές πολιτιστικές πρωτοβουλίες μέσω του Προγράμματος πολιτιστικής αποκέντρωσης και τέλος, η ΕΤΑΠ προωθεί την τοπικότητα εντάσσοντας στις εκδηλώσεις της τα μέλη της.

Κεφάλαιο 10

Ο ρόλος των γραφείων τουρισμού στην ανάδειξη νέων τουριστικών προορισμών

10.1. Μεγάλοι διοργανωτές ταξιδιών

Οι διοργανωτές ταξιδιών (tour operators) έχουν την δύναμη να διαμορφώσουν την εικόνα μιας περιοχής καθορίζοντας τη ζήτηση για ένα τουριστικό προορισμό. Ουσιαστικά μπορούν να αναδείξουν μια περιοχή ή ανάλογα και να την «εξαφανίσουν», αφού εξυπηρετούν κυρίως μαζικό τουρισμό. Κύριος στόχος τους είναι να διασφαλίσουν την ασφάλεια και την ικανοποίηση των πελατών τους, αλλά και τα οικονομικά τους συμφέροντα.

Για την παρούσα εργασία ρωτήθηκαν εκπρόσωποι τεσσάρων μεγάλων πρακτορείων του ΜΑΝΤΟΒΑΝΙ, ΤΗΟΜΑΣ ΚΟΟΚ και ΒΙΒΛΙΟΓΛΟΒΟΥΣ (ΠΙΝΑΚΑΣ 5). Ο σκοπός των συνεντεύξεων ήταν κυρίως να ανιχνευτούν τα ενδιαφέροντα των πελατών τους, οι προτιμώμενες εκδρομές, τα δημοφιλή αξιοθέατα, τα προτιμώμενα από τους τουρίστες φεστιβάλ και τέλος, κατά πόσο είναι γνωστή η περιοχή της Ταμασσού για πιθανή περίληψή της στις οργανωμένες τουριστικές εκδρομές.

Το γραφείο ΜΑΝΤΟΒΑΝΙ εξυπηρετεί κυρίως μεσήλικες και νεαρούς, Άγγλους και Γερμανούς τουρίστες. Πέρα από τον ήλιο και τη θάλασσα, οι τουρίστες του γραφείου ενδιαφέρονται επίσης για περιπατητικό τουρισμό και τουρισμό της υπαίθρου. Οι εκδρομές του γραφείου πραγματοποιούνται παγκύπρια, ωστόσο

αγαπημένοι προορισμοί είναι ο Σταυρός της Ψώκας, τα ορεινά χωριά Γαλάτα, Όμοδος, Πλάτρες, Κακοπετριά αλλά και Πόλη Χρυσοχούς, Ακάμας και Λουτρά Αφροδίτης. Τα μονοπάτια της φύσης, εργαστήρια λουκουμιών και παραδοσιακά εργαστήρια αγροτικών ασχολιών όπως παρασκευή χαλουμιών περιλαμβάνονται στα πακέτα εκδρομών που πωλούνται περισσότερο. Τα δε φεστιβάλ που επίσης πωλούνται περισσότερο στους τουρίστες είναι τα μεγάλα και γνωστά όπως το φεστιβάλ κρασιού στη Λεμεσό και Όπερας στην Πάφο. Η περιοχή της Ταμασσού είναι παντελώς άγνωστη στο συγκεκριμένο γραφείο, αφού δεν περιλαμβάνεται καθόλου στις εκδρομές τους, ενώ είναι στην αποκλειστική ευθύνη της κοινότητας η όποια διαφήμιση, προβολή και ανάδειξη της περιοχής για συμπερίληψή της σε τουριστικές εκδρομές.

Το THOMAS COOK εξυπηρετεί κυρίως Άγγλους, Γερμανούς, Γαλλόφωνους Βέλγους και Ολλανδούς όλων των ηλικιών. Μεγάλο ποσοστό των τουριστών του συγκεκριμένου γραφείου προτιμά το πακέτο «all inclusive» και άλλοι είναι επαναλαμβανόμενοι τουρίστες. Προτιμούν τις τουριστικές παράλιες περιοχές. Οι εκδρομές που πωλούνται στους τουρίστες του γραφείου για την Λευκωσία περιλαμβάνουν μόνο την πόλη και όχι χωριά της υπαίθρου. Στις εκδρομές τους περιλαμβάνονται επίσης και κατεχόμενες περιοχές κυρίως Αμμόχωστο και Κερύνεια. Στην Λευκωσία οι τουρίστες επισκέπτονται το Κυπριακό Αρχαιολογικό Μουσείο, την πλατεία Αρχιεπισκοπής με το Βυζαντινό Μουσείο και την περιοχή της Λαϊκής Γειτονιάς. Σχετικά με τα φεστιβάλ το γραφείο προωθεί και πωλεί σε εκδρομή το φεστιβάλ κρασιού, Όπερας και Αρχαίου Ελληνικού Δράματος. Η ευρύτερη περιοχή Ταμασσού είναι και σε αυτό το γραφείο άγνωστη, ενώ πιθανές προοπτικές συνεργασίας είναι στην πρωτοβουλία της κοινότητας και των επιχειρηματιών της περιοχής. Θεωρείται επίσης ευθύνη του ΚΟΤ να προτρέψει τους τουριστικούς πράκτορες για ανάδειξη νέων προορισμών.

Η εταιρεία BIBLIOGLOBUS εξυπηρετεί αποκλειστικά Ρώσους, όλων των ηλικιών. Το Ρωσικό τουριστικό κοινό ενδιαφέρεται κυρίως για θρησκευτικό τουρισμό σε συνδυασμό με τον οινικό, τα θεματικά πάρκα, τις ασχολίες υπαίθρου, τις αγορές παραδοσιακών προϊόντων και τη γαστρονομία. Πωλούνται εκδρομές παγκύπρια

με τις πιο δημοφιλείς αυτή τη στιγμή να είναι στα χωριά Πλάτρες, Μονάγρι, Όμοδος, Λεύκαρα, Λάρνακα, Λυθροδόνα και Μένουκο. Τα κύρια σημεία ενδιαφέροντος που περιλαμβάνονται στις εκδρομές της Biblioglobus είναι τα μεγάλα μοναστήρια όπως του Μαχαιρά, Κύκκου, Χρυσorroγιάτισσας, Αγίου Νεοφύτου, τα θεματικά πάρκα (πάρκο γαϊδουριών), τα οινοποιεία, παραδοσιακά ελαιοτριβεία και σαπωνοποιεία. Όλα τα μεγάλα και γνωστά φεστιβάλ πωλούνται στους πελάτες της Biblioglobus κυρίως το φεστιβάλ του κρασιού και της Όπερας, ενώ απήχηση έχουν και τα παραδοσιακά, αγροτικά φεστιβάλ που εξ αφορμής τους οργανώνονται ειδικές εκδρομές. Οι εκδρομές της εταιρείας περνούν από την περιοχή της Ταμασσού. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνονται τα μοναστήρια του Αγίου Ηρακλειδίου στο Πολιτικό, η Ιερά Μονή Παναγίας του Μαχαιρά, η εκκλησία της Χρυσοσπηλιώτισσας στο χωριό Δευτερά και προσφάτως το χωριό Λυθροδόνας, εξαιτίας της σύναψης συνεργασίας με ένα ελαιοτριβείο. Πιθανές μελλοντικές συνεργασίες, επαφίενται στις κοινότητες και στους επιχειρηματίες που πρέπει να προσεγγίσουν και να προσάψουν καλές συμφωνίες με το γραφείο.

10.2. Γραφεία Τουριστικής Ενημέρωσης Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού

Ο ΚΟΤ διαθέτει δεκατέσσερα γραφεία τουριστικών πληροφοριών σε όλη την επικράτεια της ελεύθερης Κύπρου – Λευκωσία, Λεμεσό, Λάρνακα, Αγία Νάπα, Πρωταρά, Πάφο, Κάτω Πάφο, Αεροδρόμιο Λάρνακας, Αεροδρόμιο Πάφου, Λιμάνι Λεμεσού, Γερμασόγεια, Πλάτρες και Πόλη Χρυσοχούς. Τα γραφεία αυτά λειτουργούν υποβοηθητικά στον τομέα προώθησης και προβολής του κυπριακού τουριστικού προϊόντος. Παρέχουν τουριστικές πληροφορίες και τροφοδοτούν με έντυπο υλικό όπως οδηγούς και χάρτες τους τουρίστες. Κατευθύνουν και καθοδηγούν τουρίστες αλλά και ντόπιους με έγκυρες πληροφορίες για την ιστορία της Κύπρου, τα αξιοθέατα, τις ειδικές μορφές τουρισμού και τα ειδικά προγράμματα του οργανισμού.

Στα γραφεία Πληροφοριών του ΚΟΤ εξυπηρετούνται τόσο τουρίστες που φτάνουν με οργανωμένα πακέτα διακοπών, όσο και ανεξάρτητοι ταξιδιώτες και τουρίστες με ειδικά ενδιαφέροντα. Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας τέθηκαν στους υπαλλήλους των γραφείων οι εξής ερωτήσεις: κατά πόσο η περιοχή Ταμασσού είναι γνωστή στους τουρίστες που επισκέπτονται τα γραφεία, εάν θα πρότειναν οι ίδιοι την περιοχή για εκδρομή, εναλλακτικά ποιά παραδοσιακό χωριό θα πρότειναν, ποιά είναι τα θετικά και ποιά τα αρνητικά της περιοχής και ποιά σημεία ενδιαφέροντος ξεχωρίζουν οι ίδιοι από την περιοχή (ΠΙΝΑΚΑΣ 6).

Στην Λευκωσία υπάρχει ένα γραφείο πληροφοριών στη Λαϊκή γειτονιά, το οποίο εξυπηρέτησε 20,703 τουρίστες για το 2016. Για τους επισκέπτες της Λευκωσίας η περιοχή της Ταμασσού είναι γνωστή κυρίως σε Γάλλους, Γερμανούς και Ρώσους μεμονωμένους ανεξάρτητους εξερευνητές και συχνά προτείνεται από το γραφείο Πληροφοριών της Λευκωσίας για μονοήμερη εκδρομή. Εναλλακτικά προτείνονται τα χωριά της ορεινής Λευκωσίας και του Τροόδους όπως είναι η Κακοπετριά. Το σημαντικότερο πρόβλημα που εντοπίζεται για την περιοχή είναι η πρόσβαση, αφού για να φτάσει ένας τουρίστας απαιτείται η αλλαγή δύο λεωφορείων από το κέντρο της Λευκωσίας ή η οδήγηση οχήματος Ιδιωτικής Χρήσης. Τα προτεινόμενα σημεία ενδιαφέροντος της περιοχής είναι τα μοναστήρια, ξεχωρίζουν επίσης η λαϊκή παραδοσιακή αρχιτεκτονική.

Στην πόλη της Λεμεσού υπάρχουν τρία γραφεία πληροφοριών που εξυπηρέτησαν συνολικά 72, 344 τουρίστες το 2016. Οι τουρίστες της Λεμεσού που επισκέπτονται τα γραφεία δεν έχουν καθόλου γνώση της περιοχής Ταμασσού. Ούτε οι ίδιοι οι υπάλληλοι του γραφείου θα πρότειναν περιοχή για την εκδρομή, καθώς η περιοχή είναι δύσκολα προσβάσιμη από την Λεμεσό με λεωφορείο. Για τους τουρίστες που οδηγούν αυτοκίνητο εναλλακτικά θα προτεινόταν το παραδοσιακό χωριό Φικάρδου που βρίσκεται στην ορεινή Λευκωσία ή άλλα χωριά του Τροόδους.

Στην πόλη της Λάρνακας υπάρχουν δύο γραφεία πληροφοριών, ένα στο αεροδρόμιο και ένα στην πόλη της Λάρνακας, που εξυπηρέτησαν 22,703

τουρίστες το 2016. Οι τουρίστες της Λάρνακας αγνοούν εντελώς την περιοχή Ταμασσού, ενώ τα γραφεία δεν θα πρότειναν την περιοχή για εκδρομή. Εναλλακτικά προτείνονται χωριά της ορεινής Λάρνακας όπως τα Λεύκαρα και ο Κάτω Δρυς καθώς και χωριά της ορεινής Λεμεσού, αφού η διαδρομή προς αυτά είναι όμορφη με πράσινο.

Τέλος, στην πόλη της Πάφου υπάρχουν τρία γραφεία πληροφοριών περιλαμβανομένου και του αεροδρομίου, τα οποία εξυπηρέτησαν 99,060 τουρίστες το 2016. Η περιοχή Ταμασσού είναι άγνωστη στους τουρίστες της Πάφου, ωστόσο είναι γνωστή στους ντόπιους Παφίτες λόγω της νέας μεγάλης ρώσικης εκκλησίας που έχει κτιστεί πρόσφατα στη νεοσύστατη μητρόπολη Ταμασσού.

Κεφάλαιο 11

Κεφαλαιοποίηση προσπάθειας Ανάλυση pest- Ανάλυση swot

11.1. Ανάλυση μακροπεριβάλλοντος - PEST

Όσον αφορά στο πολιτικό σκηνικό στο νησί επικρατεί σταθερότητα στο πολιτικό σύστημα στην Κύπρο και στην κυβέρνηση της χώρας. Η τοπική αυτοδιοίκηση υπάγεται στο Υπουργείο Εσωτερικών με τα Κοινοτικά Συμβούλια να χειρίζονται τοπικά ζητήματα. Η πολιτιστική πολιτική άπτεται του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού που είναι και ο βασικός χρηματοδότης του πολιτισμού στην Κύπρο.

Η τρέχουσα κατάσταση στα οικονομικά της Κύπρου, δεν είναι η καλύτερη, καθότι η παγκόσμια οικονομική κρίση δεν άφησε ανεπηρέαστο το νησί. Σύμφωνα, με τις εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2016) παρά το ότι 2015 η οικονομία της Κύπρου έφτασε σε σημείο καμψής με το πραγματικό ΑΕΠ να αυξάνεται κατά 1,6%, υπάρχουν σήμερα υπερβολικές ανισοροπίες με το ιδιωτικό, δημόσιο και εξωτερικό χρέος να βρίσκονται σε ψηλό επίπεδο αποθαρρύνοντας τους επενδυτές. Η αγορά εργασίας παρόλο που άρχισε να ανακάμπτει η ανεργία των νέων και η μακροχρόνια ανεργία παραμένουν ψηλές: βρίσκονται στο 33% του νεανικού εργατικού δυναμικού και στο 7% του συνολικού εργατικού δυναμικού. Παρατηρείται σταθερότητα στο φορολογικό σύστημα. Σχετικά με την εργατική νομοθεσία ο κατώτατος μισθός πρόσληψης ανέρχεται στα €740.

Το κοινωνικοπολιτιστικό περιβάλλον στο νησί χαρακτηρίζεται από ένα ψηλό μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων, με ισχυρή την πολιτισμική τάση υπέρ της γενικής και μέσης εκπαίδευσης και ακολούθως της ανώτερης εκπαίδευσης.

Κυριαρχεί χαλαρό κλίμα σε επίπεδο ελευθερίας της έκφρασης σε βαθμό που δεν πλήττεται το θρήσκευμα των Κυπρίων, αφού θεωρούνται ευαίσθητοι σε θρησκευτικά ζητήματα. Πολιτιστικά η Κύπρος τα τελευταία χρόνια έχει δρομολογημένη μια συγκροτημένη πολιτιστική ζωή, ενώ τα τελευταία χρόνια παρατηρείται δραστηριοποίηση τόσο των πολιτιστικών όσο και εθελοντικών οργανώσεων.

Σε τεχνολογικό επίπεδο η Κύπρος δεν υστερεί από τα Ευρωπαϊκά επίπεδα και δεδομένα. Συμμετέχει στις νέες τεχνολογίες τόσο προβολής όσο και συντήρησης αρχαιοτήτων. Η κοινωνία της Πληροφορίας είναι στην πολιτική ευθύνη του Υπουργείου Συγκοινωνιών και Έργων με εκτελεστικό βραχίονα το Τμήμα Ηλεκτρονικών Επικοινωνιών, το οποίο διαμορφώνει και εφαρμόζει την εθνική στρατηγική της Πληροφορίας. Σύμφωνα με την ψηφιακή στρατηγική μέχρι το 2020 όλη η Κύπρος θα συνδεθεί με δίκτυα υψηλών ταχυτήτων, ώστε όλοι οι πολίτες να έχουν τη δυνατότητα πρόσβασης σε ευρυζωνικές υποδομές. Επίσης, στους στόχους της ψηφιακής στρατηγικής είναι η εκπαίδευση και επιμόρφωση όλων των πολιτών, ώστε να χρησιμοποιούν τις Τεχνολογίες των Πληροφοριών και των Επικοινωνιών και τα ψηφιακά μέσα για σκοπούς εργασίας και για διεκπεραίωση καθημερινών συναλλαγών. Σε κάθε περίπτωση, στην παρούσα φάση η χρήση του διαδικτύου για έρευνες, για προβολή και επικοινωνία είναι διευρυμένη στο μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού όπως και η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

11.1.1. Σχηματική Ανάλυση PEST

<p style="text-align: center;"><u>Πολιτικό περιβάλλον</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Σταθερό πολιτικό σύστημα • Οι Δήμοι και κοινότητες χειρίζονται θέματα τοπικής αυτοδιοίκησης • Κοινοτικά Συμβούλια χειρίζονται τοπικές υποθέσεις, όπου τα πολιτιστικά δεν είναι πάντα προτεραιότητα • Μοντέλο πολιτιστικής πολιτικής «top down» • Το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού μέσω των πολιτιστικών υπηρεσιών είναι υπεύθυνο για την πολιτιστική ανάπτυξη	<p style="text-align: center;"><u>Οικονομικό περιβάλλον</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Οικονομική καμπή μετά την κρίση • Αύξηση ΑΕΠ κατά 1,6% • Οικονομικές ανισοροπίες • Ιδιωτικό, δημόσιο και εξωτερικό χρέος σε ψηλό επίπεδο • Αποθάρρυνση επενδυτών • Η ανεργία των νέων και η μακροχρόνια ανεργία παραμένουν ψηλές: βρίσκονται στο 33% του νεανικού εργατικού δυναμικού και στο 7% του συνολικού εργατικού δυναμικού. • Σταθερό φορολογικό σύστημα • Κατώτατος μισθός πρόσληψης στα €740.
<p style="text-align: center;"><u>Κοινωνικοπολιτιστικό Περιβάλλον</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ψηλό μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων • Ισχυρή πολιτισμική τάση υπέρ της γενικής και μέσης εκπαίδευσης και ακολούθως της ανώτερης εκπαίδευσης. • Υπάρχει ελευθερία της έκφρασης • Ευαισθησία σε θρησκευτικά ζητήματα • Δραστήρια πολιτιστική ζωή στο νησί • Έντονη δραστηριοποίηση πολιτιστικών και εθελοντικών οργανώσεων	<p style="text-align: center;"><u>Τεχνολογικό περιβάλλον</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Διατηρούνται ευρωπαϊκά επίπεδα τεχνολογίας • Συμμετοχή στις νέες τεχνολογίες προβολής και συντήρησης αρχαιοτήτων. • Η κοινωνία της Πληροφορίας είναι στην πολιτική ευθύνη του Υπουργείου Συγκοινωνιών και Έργων • Τμήμα Ηλεκτρονικών Επικοινωνιών διαμορφώνει και εφαρμόζει την εθνική στρατηγική της Πληροφορίας • Σύνδεση της Κύπρου με δίκτυα υψηλών ταχυτήτων, ώστε όλοι οι πολίτες να έχουν

	<p>τη δυνατότητα πρόσβασης στο σε ευρυζωνικές υποδομές</p> <ul style="list-style-type: none"> • Δυνατότητα των πολιτών για εκπαίδευση και επιμόρφωση, ώστε να χρησιμοποιούν τις Τεχνολογίες των Πληροφοριών και των Επικοινωνιών και τα ψηφιακά μέσα • Διευρυμένη χρήση του διαδικτύου για έρευνες, προβολή και επικοινωνία στο μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού • Εκτεταμένη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.
--	--

11.2. Ανάλυση swot

Μέσα από την ανάλυση swot διερευνάται η δυνατότητα της κοινότητας να αναπτυχθεί πολιτιστικά και τουριστικά. Αναλύονται τα δυνατά σημεία που διανοίγουν μεγάλες ευκαιρίες ανάπτυξης , τα αδύνατα σημεία που εντοπίζονται καθώς και οι απειλές.

Δυνατά σημεία/ Πλεονεκτήματα περιοχής

Από τα σημαντικά πλεονεκτήματα που παρουσιάζει η περιοχή, τα οποία μπορούν να συμβάλουν στην τουριστική της ανάπτυξη είναι καταρχήν η πλούσια ιστορία της. Η μικροιστορία της περιοχής Ταμασσού καλύπτει το σύνολο της ιστορίας του νησιού από τη Χαλκολιθική περίοδο μέχρι και τη σύγχρονη εποχή και είναι δυνατό να μελετηθεί μέσα από τα πλούσια αρχαιολογικά κατάλοιπα που σώζονται μέχρι σήμερα. Το πλούσιο πολιτιστικό κεφάλαιο της κοινότητας που περιλαμβάνει τους ιστορικούς πόρους, τις ομάδες καλλιτεχνών και τους πολιτιστικούς φορείς αποτελεί δυνατό σημείο που μπορεί να αξιοποιηθεί πολιτιστικά και τουριστικά. Η πλούσια δράση της πολιτιστικής

επιτροπής ΣΚΕ που ενεργοποίησε την κοινωνία των πολιτών αποτελεί επίσης μεγάλο πλεονέκτημα. Ο πολύ καλά διατηρημένος παραδοσιακός πυρήνας της κοινότητας που χρησιμοποιείται για κινηματογραφήσεις σειρών εποχής και επιτόπια μαθήματα λαϊκής αρχιτεκτονικής συγκαταλέγεται επίσης στα δυνατά σημεία. Η κεντρική θέση της κοινότητας στο νησί και παράλληλα η πολύ κοντινή απόσταση από την πρωτεύουσα, αποτελεί πλεονέκτημα για κάποιο που επιθυμεί μονοήμερη εξόρμηση στην ύπαιθρο. Εξάλλου, τα ιδιαίτερα στοιχεία φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος δύναται να αποτελέσουν σημαντικό πόλο έλξης. Στην περιφέρεια της κοινότητας υπάρχουν ολοκληρωμένοι τουριστικοί πόροι που προσελκύουν ρωσσόφωνους τουρίστες, όπως σημαντικά και μεγάλα μοναστήρια. Τέλος, η σύμπνοια των τοπικών κοινοτικών αρχών για πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη της κοινότητας αποτελεί σημαντικό πλεονέκτημα. Σε αυτό συνέβαλε η ήπια τουριστική ανάπτυξη που παρατηρείται στο χωριό με τη δημιουργία αγροτουριστικών καταλυμάτων.

Αδύνατα σημεία/ Μειονεκτήματα

Μια σειρά από μειονεκτήματα δυσχεραίνουν τη διαδικασία τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής. Καταρχήν, είναι πολύ δύσκολο να «χτιστεί» τουρισμός υπαίθρου με δύο μόνο αγροτουριστικά καταλύματα. Έπειτα, η μετάβαση στο χωριό από το κέντρο της Λευκωσίας με δύο λεωφορεία είναι πολλές φορές αποτρεπτικός παράγοντας για τους ανεξάρτητους τουρίστες που δεν οδηγούν να φτάσουν στο χωριό. Παράλληλα, η απειρία των τοπικών φορέων σε θέματα τουριστικού σχεδιασμού σε συνδυασμό με την έλλειψη ενδιαφέροντος των ντόπιων για τουριστική ανάπτυξη συγκαταλέγονται επίσης στις αδυναμίες. Χαρακτηριστική, είναι η μαρτυρία του Ευαγόρα Βανέζη ξεναγού, η οποία αναφέρει πως το 2004 το χωριό περιλαμβανόταν σε μονοήμερες εκδρομές μεγάλου τουριστικού πράκτορα, ωστόσο η τοπική κοινωνία δεν ανταποκρίθηκε. Πάρα ταύτα, παρατηρείται άγνοια του τουριστικού κόσμου και της πλειονότητας των τουριστικών γραφείων για την περιοχή Ταμασσού, γεγονός στο οποίο συμβάλλει η έλλειψη προβολής της περιοχής. Η προσήλωση των κρατικών φορέων στις ήδη ανεπτυγμένες τουριστικά περιοχές θεωρείται μεγάλη αδυναμία. Τέλος, το ανεπίσημο καθεστώς της πολιτιστικής επιτροπής

ΣΚΕ και η απουσία εκδηλώσεων τουριστικού ενδιαφέροντος δυσχεραίνουν τη διαδικασία τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής.

Ευκαιρίες για ανάπτυξη

Οι προβλέψεις για μεγάλη αύξηση στην άφιξη τουριστών στο νησί τα επόμενα χρόνια είναι πέρα για πέρα ευοίωνες διανοίγοντας έτσι πολύ μεγάλες ευκαιρίες ανάπτυξης για τις διάφορες κοινότητες που μπορεί να κινηθούν προς την κατεύθυνση της τουριστικής ανάπτυξης. Εξάλλου, η διεκδίκηση των χρηματοδοτικών εργαλείων της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι από τις μεγαλύτερες ευκαιρίες που μπορεί να έχει μια μικρή κοινότητα. Τα ειδικά προϊόντα του ΚΟΤ όπως το περιπατητικό φεστιβάλ και οι «μικρές αποδράσεις», είναι πολύ καλές ευκαιρίες για να προωθήσει η κοινότητα το μονοπάτι της φύσης που διαθέτει, αλλά και για να αναδειχθούν τα μονοπάτια που βρίσκονται στην περιφέρεια της κοινότητας και συγκεκριμένα στο δάσος Αδελφοί και Μαχαιρά. Επίσης, το πρόγραμμα «Ενίσχυσης εκδηλώσεων Ήσσονος Σημασίας» (de minimis) του ΚΟΤ είναι πολύ καλή ευκαιρία για προώθηση των τοπικών φεστιβάλ, είτε των τοπικών εκδηλώσεων δεδομένου ότι οι διοργανωτές θα κινηθούν προς την προσέλκυση τουριστών. Παράλληλα, η πολιτική του Υπουργείου Πολιτισμού για πολιτιστική αποκέντρωση ενθαρρύνει την κοινότητα για περαιτέρω πολιτιστική ανάπτυξη. Η συνεργασία με την Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης και Προβολής, η δήλωση ενδιαφέροντος για τα ανταγωνιστικά προγράμματα σε ιδιωτικές αναπτυξιακές εταιρείες και οι επαφές για σύναψη συμφωνιών με μεγάλα τουριστικά γραφεία διανοίγουν σίγουρα ευκαιρίες για τουριστική και πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής. Τέλος, η νεοσύστατη μητρόπολη Ταμασσού στο γειτονικό χωριό Επισκοπειό καθώς και νεόδμητη ρώσικη εκκλησία στην αυλή της μητρόπολης

Απειλές

Οι μεγαλύτερες απειλές που εντοπίζονται για πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη της κοινότητας είναι η παγκόσμια οικονομική κρίση που πλήττει και την Κύπρο αλλά και η αντίληψη περί ανάπτυξης που επικρατεί στο ευρύ κοινό και στους φορείς και συνδέεται με την κάθετη επέμβαση και την οικοδόμηση

μεγάλων έργων εμβέλειας, παρά το πρότυπο της τοπικής ενδογενούς ανάπτυξης.

11.2.1 Σχηματική παρουσίαση ανάλυσης SWOT

Εσωτερικό περιβάλλον	
Δυνατά σημεία	Αδύνατα σημεία
<ul style="list-style-type: none"> • Πλούσια ιστορία της περιοχής που καλύπτει το σύνολο της ιστορίας του νησιού • Τα ιδιαίτερα στοιχεία φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος • Αξιόλογοι ιστορικοί πόροι • Πολύ καλά διατηρημένος παραδοσιακός πυρήνας • Πλούσιο πολιτιστικό κεφάλαιο της κοινότητας • Πλούσια δράση της πολιτιστικής επιτροπής ΣΚΕ • Οι κινηματογραφήσεις στον πυρήνα και το φυσικό περιβάλλον του χωριού • Η κεντρική θέση της κοινότητας • Η ύπαρξη δυνατών ολοκληρωμένων τουριστικών προϊόντων στην περιφέρεια της κοινότητας • Ενεργή κοινωνία των πολιτών • Σύμπνοια των κοινοτικών αρχών με τον πολιτιστικό και τουριστικό κόσμο. • Η ήπια τουριστική ανάπτυξη με τη δημιουργία αγροτουριστικών καταλυμάτων 	<ul style="list-style-type: none"> • Περιορισμένος αριθμός αγροτουριστικών καταλυμάτων • Δυσκολία πρόσβασης στο χωριό με Μέσα Μαζικής Μεταφοράς (χρειάζονται 2 λεωφορεία από το κέντρο της Λευκωσίας) • Άγνοια του τουριστικού κόσμου για την περιοχή Ταμασσού • Απειρία των τοπικών φορέων σε θέματα τουριστικού σχεδιασμού • Έλλειψη ενδιαφέροντος των ντόπιων για τουριστική ανάπτυξη • Προσήλωση των κρατικών φορέων στις ήδη ανεπτυγμένες τουριστικά περιοχές • Ανεπίσημο καθεστώς της πολιτιστικής επιτροπής ΣΚΕ • Απουσία εκδηλώσεων τουριστικού ενδιαφέροντος • Έλλειψη προβολής/ προώθησης
Εξωτερικό περιβάλλον	
Ευκαιρίες για ανάπτυξη	Απειλές
<ul style="list-style-type: none"> • Ευόωνες προβλέψεις για κατακόρυφη αύξηση στην άφιξη τουριστών στο νησί τα επόμενα χρόνια • Τα ειδικά προϊόντα του ΚΟΤ όπως το περπατητικό φεστιβάλ και οι «μικρές αποδράσεις». • Το πρόγραμμα «Ενίσχυσης εκδηλώσεων Ήσσονος Σημασίας» (de minimis) του ΚΟΤ • Πολιτική του Υπουργείου Πολιτισμού για πολιτιστική αποκέντρωση • Χρηματοδοτικά Εργαλεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης • Συνεργασία με ΕΤΑΠ • Συνεργασία με ιδιωτικές Αναπτυξιακές εταιρείες • Συνεργασία με μεγάλα τουριστικά γραφεία • Η νεοσύστατη μητρόπολη Ταμασσού/ νεόδμητη ρώσικη εκκλησία στην αυλή της μητρόπολης 	<ul style="list-style-type: none"> • Οικονομική κρίση/ περιορισμός κονδυλίων • Η αντίληψη για την έννοια της ανάπτυξης

Κεφάλαιο 12

Στρατηγικός Σχεδιασμός

12.1. Σκοπός - Όραμα

Το όραμα της κοινότητας έχει διατυπωθεί στο Ρυθμιστικό Σχέδιο (2012) ως εξής:

*Ανάδειξη της Κοινότητας σε **πολιτιστικό κέντρο** της περιοχής Ταμασσού (δίπολο με Κοινότητα Πολιτικού λόγω πλούσιας αρχαιολογικής κληρονομιάς) και **πόλος έλξης τουριστών & επισκεπτών** μέσα από την **ολοκληρωμένη αναβάθμιση του παραδοσιακού πυρήνα** (παροχή κινήτρων για την αναπαλαίωση όλων των παλαιών κτισμάτων/ επανάχρησή τους για υποστηρικτικές υποδομές εξυπηρέτησης). Παράλληλα, αφενός **παροχή τεχνικών και κοινωνικών υποδομών**, ιδιαιτέρως για τη νεολαία, ώστε να προαχθεί η μετεγκατάσταση νέων οικογενειών και οι αξιοβίωτες συνθήκες για τον ντόπιο πληθυσμό, και αφετέρου **διαφοροποίηση της τοπικής οικονομίας** με στοχευμένη προώθηση εμπορικών δραστηριοτήτων, δραστηριοτήτων αναψυχής και ψυχαγωγίας, υπηρεσιών προς τουρίστες.*

Το Ρυθμιστικό Σχέδιο (παράρτημα Α) αποτελεί μια μελέτη ανάπτυξης της κοινότητας που πραγματοποιήθηκε από ιδιωτικό αθηναϊκό οίκο στα 2012. Πρόκειται για μεγάλοπνοο σχέδιο που προβλέπει μεγάλα έργα όπως δημιουργία γεωλογικού μουσείου στην περιοχή Αλυκού, αναστήλωση των νερόμυλων, δημιουργία κέντρου τουριστικής πληροφόρησης στην κοινότητα. Το Ρυθμιστικό Σχέδιο (Ρ.Σ.) υλοποιείται με αργούς ρυθμούς, ανάλογα με τις οικονομικές δυνατότητες του εκάστοτε κοινοτικού συμβουλίου και την καθοδήγηση της Επαρχιακής Διοίκησης, αφού είναι η αρμόδια αρχή που εγκρίνει τον ετήσιο οικονομικό προϋπολογισμό. Όπως διαφαίνεται το Ρ.Σ. θέτει έναν μακροχρόνιο

στόχο αυτό της βιώσιμης πολιτιστικής και τουριστικής ανάπτυξης της κοινότητας. Είναι κατά μέρος σύμφωνο με την έννοια της βιώσιμης ενδογενούς ανάπτυξης, αφού από τη μια προνοεί την ανάδειξη των φυσικών και ιστορικών πόρων της κοινότητας, από την άλλη όμως παραβλέπει το μεγάλο ανθρώπινο δυναμικό της κοινότητας και κυρίως την εκ των κάτω δυναμική της ανάπτυξης. Πρόκειται για ένα σχέδιο το οποίο προέκυψε μέσα από έρευνα κοινού, ωστόσο παραμένει αμφίβολο το γεγονός αν οι κάτοικοι του χωριού το γνωρίζουν ή το ενστερνίζονται. Σε αυτό συμφωνούν τυπικά όλοι οι τοπικοί εμπλεκόμενοι όπως τοπικές αρχές, τουριστικός και πολιτιστικός κόσμος, ωστόσο η υλοποίησή του ουσιαστικά δεν εξαρτάται άμεσα από αυτούς αλλά και από εξωγενείς παράγοντες όπως η πολιτική που ακολουθείται από τους κρατικούς φορείς και η τουριστική ζήτηση.

Η παρούσα εργασία με βάση την έρευνα σε δευτερογενείς και πρωτογενείς πηγές, την αξιολόγηση των τοπικών πόρων εκτιμά ότι καταρχήν πρέπει να τεθεί ένας βραχυπρόθεσμος στόχος, αυτός της δημιουργίας ενός τόπου για μονοήμερη εκδρομή. Αποτελεί μια πρόταση-σχέδιο κατευθύνσεων στη βάση αξιοποίησης των ήδη διαθέσιμων πόρων, στο πρότυπο της ενδογενούς ανάπτυξης, έτσι όπως προκύπτει από τις πιο πάνω αναλύσεις. Ο στόχος αυτός είναι βραχυπρόθεσμος, εφαρμόσιμος και ρεαλιστικός με βάση τα πιο πάνω δεδομένα.

12.2. Διαχειριστικό σχέδιο- Καθορισμός στόχων- Άξονες Στρατηγικής

Το προτεινόμενο διαχειριστικό σχέδιο έχει να κάνει με τις ευκαιρίες τουριστικής και πολιτιστικής ανάπτυξης που διανοίγονται για την περιοχή Ταμασσού και για το πώς μπορούν να ξεπεραστούν οι αδυναμίες που παρουσιάζονται. Για να είναι επιτυχημένος ο στρατηγικός προγραμματισμός πρέπει να μην είναι αναβλητικός αλλά ταυτόχρονα προσαρμοστικός και ρεαλιστικός (Τσουρβάκας, 2013, 146).

Άμεσος στόχος είναι η δημιουργία ενός τόπου μονοήμερης εκδρομής.

Το διαχειριστικό σχέδιο εξυπηρετείται μέσα από τρεις βασικούς άξονες:

ΑΞΟΝΑΣ 1 - ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Τουριστικός σχεδιασμός στη βάση της Χάρτας του πολιτιστικού τουρισμού (κεφάλαιο 4.4.) με τη συνεργασία όλων των εμπλεκομένων, οργάνωση πόρων και μετατροπή τους σε τουριστικά προϊόντα. Διευκόλυνση προσβασιμότητας.

ΑΞΟΝΑΣ 2- ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Ενίσχυση Ομάδων Πολιτισμού, ενίσχυση του ρόλου της Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ, ενθάρρυνση δημιουργικών βιομηχανιών.

ΑΞΟΝΑΣ 3- ΠΡΟΒΟΛΗ

Σύναψη συνεργασιών για προβολή και προώθηση της κοινότητας

12.3. Προτεινόμενες Δράσεις

Προκειμένου να επιτευχθούν οι πιο πάνω στόχοι προτείνονται οι εξής δράσεις που θα εξυπηρετούν τους άξονες στρατηγικής και οι οποίες συνίσταται να πραγματοποιηθούν σε διάστημα ενός με δύο έτη:

ΑΞΟΝΑΣ 1 - ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Τουριστικός σχεδιασμός στη βάση της Χάρτας του πολιτιστικού τουρισμού (κεφάλαιο 4.4.) με τη συνεργασία όλων των εμπλεκομένων, οργάνωση πόρων και μετατροπή τους σε τουριστικά προϊόντα. Διευκόλυνση προσβασιμότητας.

- Καταγραφή των πολιτιστικών και φυσικών πόρων, συντήρηση, προστασία και ερμηνεία τους
- Εξασφάλιση εύκολης προσβασιμότητας σε αυτά
- Δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών και έκδοση φυλλαδίου διαδρομών στη φύση, στον πυρήνα του χωριού και στα μνημεία στην περιφέρεια.
- Ανάδειξη και σηματοδότηση του μονοπατιού της φύσης που διατηρεί η κοινότητα. Πρόταση στον ΚΟΤ για περίληψή του στο έντυπο «Nature trails».

- Περαιτέρω ανάδειξη του Αρχαιολογικού χώρου της Ταμασσού, περιλαμβάνοντας τον χώρο στο φυλλάδιο διαδρομών. Πρόταση στο Τμήμα Αρχαιοτήτων για περαιτέρω ερμηνεία του χώρου, αφού οι επεξηγηματικές πινακίδες στο παρόν στάδιο είναι ελλιπείς. Πρόταση στον Κυπριακό Οργανισμό Τουρισμού για περίληψή του στα audioguides των αρχαιολογικών χώρων. Δημιουργία μουσειοεκπαιδευτικού προγράμματος που να απευθύνεται στα σχολεία της επαρχίας.
- Επαφές με Οργανισμό Συγκοινωνιών Επαρχίας Λευκωσίας για δυνατότητα πρόσβασης στην κοινότητα με ένα μόνο λεωφορείο.
- Επαφές με Υπουργείο Γεωργίας, Αγροτικής Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος για συμπερίληψη των χρυσόμηλων στον Γαστρονομικό Χάρτη Κύπρου. Περεταίρω ανάδειξη του συγκεκριμένου φρούτου, με την παρασκευή προϊόντων από μέλη της κοινότητας. Σύνδεση του χρυσόμηλου με τον μύθο της Αταλάντης.

ΑΞΟΝΑΣ 2- ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Ενίσχυση Ομάδων Πολιτισμού, ενίσχυση του ρόλου της Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ, ενθάρρυνση πολιτιστικών βιομηχανιών

Σχετικά με την Ενίσχυση Ομάδων Πολιτισμού και την ενθάρρυνση πολιτιστικών βιομηχανιών

- Αξιοποίηση των τοπικών μύθων και σύνδεσή τους με πολιτιστικές βιομηχανίες. Οι τοπικοί μύθοι μπορούν να αποτελέσουν αφορμή – θέμα για το θεατρικό εργαστήρι στο χωριό ή για τις μουσικές ομάδες του χωριού.
- Διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων που να απευθύνονται και σε τουρίστες.
- Ενίσχυση και προβολή των δύο φεστιβάλ που πραγματοποιούνται στο χωριό «Πέρα στην πλατεία» και «Χορωδιακό Φεστιβάλ».
- Αξιοποίηση του ετήσιου θερινού σχολείου, θέτοντας ως θεματική τους μύθους της περιοχής και ανάδειξή τους.
- Ανάδειξη του τοπικού εκκλησιαστικού μουσείου Αρχαγγέλου Μιχαήλ, με δημιουργία μουσειοεκπαιδευτικού προγράμματος για τη βυζαντινή τέχνη.

- Πρόσκληση των ομάδων πολιτισμού για δραστηριοποίηση στον παραδοσιακό πυρήνα.

Σχετικά με την Πολιτιστική Επιτροπή ΣΚΕ

- Άμεσος καταρτισμός καταστατικού που θα καθορίζει τη λειτουργία της Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ.
- Μετεξέλιξη της Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ σε μη κερδοσκοπικό οργανισμό - ομάδα ή εργαστήριο που θα εντάσσεται στον επίτροπο εθελοντισμού, γεγονός που θα προσδώσει κύρος στο έργο της, ενώ παράλληλα θα μπορεί να προβληθεί στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης πιο δυναμικά, και θα καταστήσει δυνατή τη διεκδίκηση ευρωπαϊκών κονδυλίων.
- Πρόσκληση εγγραφής νέων μελών, πιθανός καθορισμός μικρού τέλους συνδρομής.
- Με συνέλευση των μελών προτείνεται ψήφιση για πιθανή αντικατάσταση του ονόματος της επιτροπής σε κάτι πιο καθολικό, πέρα από το στενό κοινοτικό πλαίσιο.
- Διεκδίκηση των ευρωπαϊκών κονδυλίων για τον πολιτισμό και τον εθελοντισμό που θα ενισχύσουν οικονομικά την Πολιτιστική Επιτροπή ΣΚΕ.
- Συνεργασία με άλλες ομάδες πολιτισμού για ανταλλαγή χρήσιμων πληροφοριών και ιδεών, όπως για παράδειγμα το πολιτιστικό εργαστήριο Αγίων Ομολογητών ή το πολιτιστικό εργαστήριο Αλμυράς.
- Εφαρμογή του πολιτιστικού μάρκετινγκ στην Πολιτιστική Επιτροπή ΣΚΕ. Σύμφωνα με τον Τσουρβάκα (2013, 280) «το πολιτιστικό μάρκετινγκ και το μάρκετινγκ μη κερδοσκοπικών οργανισμών έχουν ως κύριο στόχο την κοινοποίηση των ιδεών των οργανισμών αυτών και δευτερευόντως τη δημιουργία ζήτησης, η οποία δεν περιορίζεται μόνο στο κοινό αλλά επεκτείνεται και στην προσέλκυση εθελοντών και χορηγών. Επίσης, το κοινωνικό μάρκετινγκ επεκτείνεται και σε κοινωνικά αποτελέσματα, αφού συντελεί στην αλλαγή συμπεριφοράς του κοινού»(ο.π. 2013, 281).

ΑΞΟΝΑΣ 3- ΠΡΟΒΟΛΗ

Σύναψη συνεργασιών για προβολή και προώθηση της κοινότητας.

Προώθηση εικόνας της περιοχής και προβολή

- Προώθηση της πολιτιστικής επικοινωνίας και βελτίωση της πολιτιστικής εικόνας της περιοχής Ταμασσού με τη δημιουργία διαδικτυακού προφίλ, μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ή κάποιου μπλοκ.
- Πρόσκληση τουριστικών πρακτόρων και γραφείων πληροφοριών τουρισμού για γνωριμία με την κοινότητα.
- Συνεργασία με τους φορείς τουρισμού και κυρίως με τουριστικούς πράκτορες, έτσι ώστε να περιληφθεί το χωριό και η ευρύτερη περιοχή Ταμασσού στις τουριστικές εκδρομές.
- Συνεργασία με τις κινηματογραφικές παραγωγές που δραστηριοποιούνται στο χωριό και διοργάνωση κινηματογραφικών ημερών.
- Δήλωση ενδιαφέροντος για συμμετοχή σε προγράμματα της Αναπτυξιακής Εταιρείας Λευκωσίας.
- Επαφές με μεγάλους αναπτυξιακούς οίκους/ εταιρείες όπως η εταιρεία PYRAMIND και Αναπτυξιακός Οργανισμός ΤΑΛΩΣ και δήλωση ενδιαφέροντος στα προγράμματά τους
- Εγγραφή στην Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης και Προβολής Λευκωσίας για περαιτέρω συνεργασία, δήλωση ενδιαφέροντος για συμμετοχή στις εκδηλώσεις και τις εκδρομές της ΕΤΑΠ.
- Δήλωση ενδιαφέροντος για συμμετοχή στα ειδικά προγράμματα του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού, όπως το Περιπατητικό Φεστιβάλ και τις Μικρές Αποδράσεις. Συμπερίληψη των εκδηλώσεων της κοινότητας στα μηνιαία έντυπα εκδηλώσεων του οργανισμού.
- Προβολή και περίληψη της κοινότητας στην ανανεωμένη ιστοσελίδα του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού στο λήμμα: Ανακαλύψτε την Κύπρο-χωριά-Λευκωσία. Μέχρι στιγμής τα χωριά της Λευκωσίας που προβάλλονται στην ιστοσελίδα του οργανισμού είναι η Άλωνα, Ευρύχου, Φικάρδου, Γούρρι, Κάτω Πύργος, Κατύδατα, Κοράκου και Λυθροδόντας.

Επίλογος

Συχνά στην Κύπρο γίνεται λόγος για δημιουργία μεγαλεπήβολων έργων. Η μεγαλειώδης και επιβλητική αρχιτεκτονική ταυτίζεται με την ανάπτυξη, την πρόοδο και έξοδο από την οικονομική κρίση. Πολιτικοί εξαγγέλλουν έργα ανάπτυξης όπως μαρίνες, πολυτελή ξενοδοχεία, ουρανοξύστες και τεχνητά νησιά, όλα χωροθετημένα σε πόλεις ή παραλιακές περιοχές, άλλοτε με υποστηρικτές να τους εκθειάζουν και άλλοτε με επικριτές να διαμαρτύρονται για καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος και αλλοίωση του πολιτισμικού χαρακτήρα του νησιού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η μαρίνα Λεμεσού που αποκαλείται από μερικούς στολίδι και κόσμημα της Κύπρου και από άλλους χαρακτηρίζεται ως «αρχιτεκτονικός κιτς αχταρμάς και αποθέωση του τσιμέντου» (Στυλιανού). Επιπλέον, αγροτικές περιοχές στην ύπαιθρο που στηρίζουν την οικονομία τους σε πρωτογενείς τομείς στερούνται ευκαιριών για ανάπτυξη.

Μέσα από την εννοιολογική εξέλιξη του όρου ανάπτυξη διαφαίνεται η ψευδαίσθηση της μονοδιάστατης οικονομοκεντρικής θεώρησης της ανάπτυξης και η ανάγκη για περιβαλλοντική και ανθρωποκεντρική θεώρηση της έννοιας. Η στρατηγική επιλογή της τοπικής ενδογενούς ανάπτυξης που στηρίζεται στην κοινωνία των πολιτών, στους ενδογενείς πόρους και τις εσωτερικές δυνατότητες προβάλλει ως ένα πρότυπο δημοκρατικό και ευρέως αποδεκτό. Χωρίς να αποκλείει τον κρατικό ρόλο και στραμμένη στις εθνικές και υπερεθνικές δομές όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, η τοπική ενδογενής ανάπτυξη δίνει έμφαση στις δημιουργικές δυνάμεις της κοινωνίας με μια εξωστρεφή διάθεση για την αντιμετώπιση των προκλήσεων.

Ο πολιτισμός και ο τουρισμός μπορούν να αποτελέσουν βασικούς πυλώνες της τοπικής ανάπτυξης, αφού πολιτισμός, τουρισμός και τοπική ανάπτυξη είναι έννοιες άμεσα συνδεδεμένες. Τα φυσικά και κοινωνικά στοιχεία μιας περιοχής καθώς και οι πολιτιστικοί πόροι με την ανάδειξη και αξιοποίηση τους μπορούν να ενταχθούν σε τουριστικό σχεδιασμό και με την κατάλληλη τουριστική προβολή μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό εργαλείο ανάπτυξης.

Ο πολιτισμός ταυτόσημος με την κουλτούρα είναι έννοια δυναμική σε συνεχή εξέλιξη. Αποφορτισμένος από τον ελιτίστικο χαρακτήρα, που προηγουμένως είχε, ο πολιτισμός εννοείται σήμερα ως «το καθετί που δίνει νόημα, αξία και σκοπό στη ζωή μας» (Πασχαλίδης κ.α. 2002,227), ως το καθετί που μας επιτρέπει να αναπτύξουμε αυτεπίγνωση, φαντασία, ιστορική συνείδηση, καινοτομία και δημιουργικότητα. Σταδιακά και με σαφή τη συμβολή των Πολιτισμικών Σπουδών αναγνωρίζεται η αναπτυξιακή διάσταση του πολιτισμού και της κουλτούρας. Οι πολιτιστικές ή δημιουργικές βιομηχανίες και γενικότερα η δημιουργική οικονομία αναδεικνύεται ως ισχυρή κινητήρια δύναμη μιας ισόρροπης βιώσιμης ανάπτυξης που μπορεί να συνδεθεί με τομείς όπως ο τουρισμός, η απασχόληση, αναγέννηση πόλεων και τοπική ανάπτυξη. Προς αυτή την κατεύθυνση είναι ανάγκη να κινηθεί η πολιτιστική πολιτική που εφαρμόζει ο κάθε εθνικός, κρατικός και τοπικός φορέας. Στον πυρήνα της πολιτιστικής πολιτικής βρίσκεται η πολιτιστική διαχείριση ή πολιτιστική διοίκηση, η οποία αξιοποιεί τις τεχνικές του σύγχρονου μάρκετινγκ και μάνατζμεντ. Ως σύγχρονος επιστημονικός κλάδος εφαρμόζει προγραμματισμό, οργάνωση, διεύθυνση και έλεγχο ανθρώπινων υλικών και άυλων πόρων στον τομέα του πολιτισμού.

Όσον αφορά στην αναπτυξιακή συμβολή του τουρισμού, αυτή είναι δεδομένη. Ωστόσο, το φαινόμενο του τουρισμού είναι πολύπλοκο και πολυδιάστατο, γεγονός που καθιστά αναγκαία την προσέγγισή του μέσα από ανάλυση των επιπτώσεων και των χαρακτηριστικών του. Το ζητούμενο είναι η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, έτσι όπως έχει καθοριστεί από διεθνείς οργανισμούς μέσω ενός κατάλληλου τουριστικού σχεδιασμού που θα ρυθμίζει την τουριστική ζήτηση και προσφορά στα μέτρα της αειφορίας.

Η έννοια της αειφορίας συναντάται στον πολιτιστικό τουρισμό, μία ήπια μορφή ανάπτυξης που συγχωνεύει το δίπολο πολιτισμού και τουρισμού. Ο πολιτιστικός τουρισμός θεωρείται το πρώτο και μακροβιότερο είδος τουρισμού και από τους πιο δυναμικά αναπτυσσόμενους κλάδους της τουριστικής βιομηχανίας. Παράλληλα, αποτελεί ιδανικό πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης διότι σέβεται τόσο τους τόπους προορισμού όσο και τον ίδιο τον τουρίστα, προσφέροντάς του ποιότητα, αυθεντικότητα και πραγματική γνωριμία με τον τόπο υποδοχής.

Η αμφίδρομη σχέση πολιτισμού – τουρισμού έχει τόσο θετικές όσο και αρνητικές πλευρές με τον τουρισμό να παρουσιάζεται πολλές φορές ως Ιανός: από την μια απειλή και από την άλλη προστάτης του πολιτισμού. Προκειμένου να ελαχιστοποιηθούν οι όποιες αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού στην πολιτιστική κληρονομιά, διεθνείς οργανισμοί θέτουν ένα πλαίσιο κανονισμών που συνοψίζεται στην «Χάρτα του Πολιτιστικού Τουρισμού». Πρόκειται για ένα έγγραφο που κάθε αρχή που επενδύει στον πολιτιστικό τουρισμό πρέπει να έχει υπόψη της. Τονίζει την ανάγκη της άμεσης εμπλοκής της τοπικής κοινωνίας στην τουριστική διαχείριση και στην διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και την τοπική διάσταση στον τουριστικό σχεδιασμό.

Οι πιο πάνω θεωρητικές διατυπώσεις βρίσκουν αντίκρισμα στο ερευνητικό μέρος της παρούσας διατριβής. Μελέτη περίπτωσης ήταν κοινότητα της ενδοχώρας, τα Πέρα Ορεινής. Αφορμή υπήρξε ο «πολιτιστικός αναβρασμός» που επικρατεί τα τελευταία χρόνια στο χωριό, εξαιτίας της δραστηριοποίησης μιας ομάδας εθελοντών, της Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ. Η παρουσίαση των αντιπροσωπευτικών κρατικών φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης, του τουρισμού και του πολιτισμού στην Κύπρο, η καταγραφή των φυσικών και κοινωνικοοικονομικών πόρων της κοινότητας, η καταγραφή και αξιολόγηση των αξιοποιήσιμων πόρων και του πολιτισμικού κεφαλαίου της κοινότητας, η διερεύνηση του ρόλου της Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ , η ανίχνευση της κρατικής πολιτικής στην τοπική ανάπτυξη, τον πολιτισμό και τουρισμό και τέλος, η διερεύνηση του ρόλου των μεγάλων διοργανωτών ταξιδιών στο νησί, οδήγησαν σε προτάσεις κεφαλαιοποίησης της προσπάθειας για πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη στην κοινότητα.

Μέσα από την πιο πάνω πορεία, διαφαίνεται η δυναμική της κοινωνίας των πολιτών που ενστικτωδώς κινείται προς την πολιτιστική ανάπτυξη παρά το δυσοίωνα της εποχής της λεγόμενης εποχής της οικονομικής κρίσης. Η έρευνα και καταγραφή των υφιστάμενων πόρων κατέδειξε την υπάρχουσα δυναμική ενός χωριού στην ύπαιθρο της Κύπρου. Η ανάδειξη και αξιοποίηση αυτής της δυναμικής, ενώ παλαιότερα αποτελούσε υπόθεση μιας κεντρικής αρχής, τώρα προβάλλει περισσότερο ως επιτακτική ανάγκη που προκύπτει από την

απαίτηση των ίδιων των κατοίκων. Ανάγκη επίσης αποτελεί η πολιτιστική ανάπτυξη της υπαίθρου, γεγονός που μπορεί να αποτελέσει τουριστική έλξη, εφόσον ενταχθεί με τους κατάλληλους χειρισμούς στο τουριστικό προϊόν. Η πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη των χωριών της υπαίθρου συμβάλλει στη δημιουργία μιας συνολικής «τοπικής πολιτιστικής εμπειρίας» (Ερμογένους), ικανής να αναβαθμίσει την ποιότητα του κυπριακού τουρισμού που προβλέπει μέχρι το 2027 να προσελκύσει μέχρι και 4, 7 εκατομμύρια τουρίστες (Λάντου 2017).

Αν και η αντίληψη για την έννοια της ανάπτυξης σε επίπεδο θεσμικό αλλά και κοινής γνώμης παραμένει ταυτισμένη με το περιτύλιγμα της μεγαλειώδους επιβλητικής αρχιτεκτονικής και της οικονομικής μεγέθυνσης, η παρούσα εργασία επιμένει πως ο πλούτος της Κύπρου είναι ο τόπος, οι άνθρωποί του και η ιστορία τους. Αυτά είναι που ψάχνει ο σύγχρονος τουρίστας στο νησί.

Βιβλιογραφία

- **Ανδριώτης Κ.** (2005) *Τουριστική ανάπτυξη και σχεδιασμός*. Αθήνα. Εκδόσεις Σταμούλη
- **Αρταβάνη Μ.Α.** (1998). *Τα νέα μέσα της περιφερειακής πολιτικής και η συμβολή τους στην τοπική ανάπτυξη στην Ελλάδα*. Διδακτορική διατριβή. Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- **Αυδίκος Β.** (2014) *Οι Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο.
- **Βαρβαρέσος Σ.** (2013) *Οικονομική του τουρισμού. Εννοιολογικές, Θεωρητικές και Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα. Εκδόσεις Προπομπός.
- **Βαρβαρέσος Σ.** (2008) *Τουρισμός Οικονομικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα. Προπομπός.
- **Βουδούρη Δ.** (2013) «Εισαγωγικές παρατηρήσεις στην πολιτιστική διαχείριση», στο Βουδούρη, Δ. (επιμ.) 2014. *Διαχείριση πολιτιστικών οργανισμών σε περίοδο κρίσης*. Πρακτικά διημερίδας, 31 Μαΐου - 1 Ιουνίου 2013, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- **Γιαννόπουλος Κ.** (2015) Η Ρόδος και η τουριστική προβολή και προώθηση ενός προορισμού μέσω του κινηματογράφου, *Η Ροδιακή* 11/07/2015. Διαθέσιμο στο : <http://www.rodiki.gr/article/315238/h-rodos-kai-h-toyristikh-probolh-kai-prowthshsh-enos-proorismoy-mesw-toy-kinhmatografoy#ixzz4R0p219nG> (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Γουργουλιανή Σ.** (2016) *Κινηματογραφικός τουρισμός και οικονομική ανάπτυξη*. Διαθέσιμο στο: http://www.citybranding.gr/2016/02/blog-post_17.html (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών** (2012) *ΤΕΧΝΕΣ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ/ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΑ, Περί Κύπρου*. Διαθέσιμο στο:

<http://www.aboutcyprus.org.cy/index.php/gr/cinemaaudiovisual>

(τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).

- **Compendium of cultural policies and trends in Europe.** Διαθέσιμο στο <http://www.culturalpolicies.net/web/statistics-markets.php?aid=250&cid=76> (τελευταία πρόσβαση στις 14/05/2017)
- **Δανός Α. 2012.** «Καίτη Στεφανίδου (1925-2012)». Διαθέσιμο www.cut.ac.cy/digitalAssets/110/110579_5StephanidouGr.pdf (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Δανός Α. 2012.** «Τάσος Στεφανίδης (1917-1996)» www.cut.ac.cy/digitalAssets/110/110551_1StephanidesGr.pdf (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Δημητσάντου- Κρεμέζη Α.,** *Η αναθεωρημένη χάρτα του πολιτιστικού τουρισμού και τα άρθρα που διασφαλίζουν την αρχιτεκτονική κληρονομιά.* Διαθέσιμο στο: http://grsa.prd.uth.gr/conf2013/51_konsola_ersagr13.pdf (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Ερμογένους Ν.Π.,** «Δημιουργία Τοπικής Πολιτιστικής Εμπειρίας», *CYARCH VIEWS ON ARCHITECTURE & THE CITY.* Διαθέσιμο στο: <http://www.cy-arch.com/dimiourgia-topikis-politistikis-empeirias-ermogenous/> (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- Έσοδα 14,2 δις. ευρώ έφερε ο τουρισμός στη χώρα το 2015 . *Ημερήσια* 23/02/2016. Διαθέσιμο στο: <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26519&subid=2&pubid=113919192> (τελευταία πρόσβαση: 14/05/2017)
- Eurostat Statistics. Διαθέσιμο στο : http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism_introduced (τελευταία πρόσβαση: 14/05/2017)
- Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Larousse Britannica, τομ.8^{ος}

- **Ευριπίδου Α. 2015.** Living the good life, *Cyprus Mail* 29/03/2015. Διαθέσιμο στο: <http://cyprus-mail.com/2015/03/29/living-the-good-life/> (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Ευρωπαϊκή Επιτροπή (επιμ.) 2014.** Καθοδήγηση για τους τοπικούς φορείς σχετικά με την τοπική ανάπτυξη με πρωτοβουλία των τοπικών κοινοτήτων. Διαθέσιμο στο: http://www.alieia.gr/assets/uploads/2016/06/Guidance-on-CLLD_local_actors_el.pdf (τελευταία πρόσβαση 15/05/2017).
- **Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010),** Πράσινη Βίβλος. Απελευθέρωση του Δυναμικού των Κλάδων του Πολιτισμού και της Δημιουργικότητας, COM (2010)183 τελικό.
- **Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2016).** Έγγραφο εργασίας των υπηρεσιών της Επιτροπής, Έκθεση χώρας Κύπρος 2016. Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2016/cr2016_cyprus_el.pdf (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2016).** Οικονομικές και Χρηματοδοτικές υποθέσεις. Διαθέσιμο στο : http://ec.europa.eu/economy_finance/eu/countries/cyprus_el.htm (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Ζορμπά Μ. (2013).** «Πολιτική του Πολιτισμού στην Ελλάδα της κρίσης: Όροι και συνθήκες της αλλαγής παραδείγματος», στο Βουδούρη, Δ. (επιμ.) 2014. Διαχείριση πολιτιστικών οργανισμών σε περίοδο κρίσης. Πρακτικά διημερίδας, 31 Μαΐου - 1 Ιουνίου 2013, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- **Ζορμπά Μ. (2014).** Πολιτική του πολιτισμού.Ευρώπη και Ελλάδα στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα. Εκδόσεις Πατάκη. Αθήνα.
- **Galloway S. and Dunlop S. (2007)** «A Critique of Definitions of the Cultural and Creative Industries in Public Policy», *International Journal of Cultural Policy*, 13(1), σελ. 17-31.
- **Heller S. (2010)** Starstruck TV tourists are ruining our village, *Cyprus Mail*, 10/03/2010. Διαθέσιμο στο: <http://www.thefreelibrary.com/'Starstruck+TV+tourists+are+ruining+ou+r+village'.-a0220811990> (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).

- **Hughes H.** (2002) «Culture and tourism: a framework for further analysis», *Managing Leisure* 7, 164–175, Routledge.
- **Ηγουμενίδου-Ριζοπούλου Ε. 2005**, Οι παραδοσιακοί προβιομηχανικοί μύλοι της Κύπρου, Η τεχνολογία των νεότερων χρόνων στον ελλαδικό χώρο στο *Τέχνες και Αρχαιολογία*, τεύχος 97. Δεκέμβριος 2005.
- **Ηγουμενάκης Ν.Γ., Κραβαρίτης Κ.Ν., Λύτρας Π.Ν.** (1999) *Εισαγωγή στον Τουρισμό*. Αθήνα, Interbooks
- **Ηγουμενάκης Ν.Γ., Κραβαρίτης Κ.Ν., Λύτρας Π.Ν.** (2004) *Τουρισμός. Βασικές Έννοιες*. Αθήνα, Interbooks
- **Ηγουμενάκης Ν.Γ.** (2000) *Τουρισμός και Ανάπτυξη*, Αθήνα, Interbooks
- **Ιωαννίδης Ι.** (2011). Ενδογενής τοπική πολιτιστική ανάπτυξη σε περιβάλλον κρίσης: ο πολιτισμός ως παράγοντας κοινωνικής συνοχής . Διαθέσιμο στο: grsa.prd.uth.gr/conf2013/47_ioannidis_ersagr13.pdf (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Ιωαννίδης Ι.** (2002). *Ο ρόλος του εθελοντικού τομέα στην τοπική πολιτιστική ανάπτυξη: η περίπτωση της πόλης του Πειραιά κατά την περίοδο 1974 - 2000*. Πάντειο Πανεπιστήμιο. Διδακτορική Διατριβή. Αθήνα.
- **ICOMOS**, *Η χάρτα του πολιτιστικού τουρισμού*. Διαθέσιμο στο: http://www.icomos.org/charters/tourism_greek.pdf (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Καμηλάρης Γ. 2010** . *Τα Πέρα και ο κόσμος τους*, Εκδόσεις Βιβλιοεκδοτική Λευκωσία.
- **Καμηλάρης Γ. 2011**. *Τα Πέρα μέσα από εικόνες. Ένα παραδοσιακό χωριό της Κύπρου*, Λευκωσία.
- **Καμηλάρης Γ. 2013**. *Πέρα Ορεινής* στο: *Πολιτιστικός Σύλλογος «Ταμασσός»* (επιμ.) Πολιτιστικός Σύλλογος Ταμασσός, Εκδόσεις Εν τύποις, Λευκωσία.
- **Καραμέτου Π., Αποστολόπουλος Κ.** (2011). *Το κοινωνικό κεφάλαιο ως σημαντικός παράγοντας αντιμετώπισης των επιδράσεων της οικονομικής κρίσης σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο*. Διαθέσιμο στο: http://www.prd.uth.gr/sites/GS_RSAI/CONFERENCE_MAY2011_SITE/PA

PERS_MAY2011_PDF_CD/KARAMETOU_P_APOSTOLOPOULOS_K_21.pdf

(τελευταία πρόσβαση: 14/05/2017)

- **Καραχάλης Ν.Γ.** (2007) *Πολιτισμός και τοπική ανάπτυξη: ο ρόλος των πολιτιστικών και τουριστικών περιοχών στη σύγχρονη πόλη*. Διδακτορική Διατριβή. Πάντειο Πανεπιστήμιο. Αθήνα.
- **Καραχάλης Ν.Γ.** (2006) *Η δημιουργία και διαχείριση πολιτιστικών-τουριστικών περιοχών σε πόλεις μεσαίου μεγέθους: ευρωπαϊκή εμπειρία και βέλτιστες πρακτικές*. Εισήγηση σε συνέδριο στην Καβάλα, 24-25 Νοεμβρίου 2016. Διαθέσιμο στο: <http://www.kavalagreece.gr/wp-content/uploads/2008/10/karaxali.pdf> (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Κατσιρίκου Α.** (2007) *Η Πολιτιστική ανάπτυξη ως παράγοντας της τοπικής οικονομικής ανάπτυξης: μελέτη περίπτωσης η πολιτιστική πολιτική του Δήμου Μελισσίων*. Διαθέσιμο στο: <http://lekythos.library.ucy.ac.cy/bitstream/handle/10797/13067/Cultural%20and%20economic%20development.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017)
- **ΚΕΑ** (2006), *The economy of culture in Europe, Study prepared for the European Commission, Βρυξέλλες*. Διαθέσιμο στο : http://ec.europa.eu/culture/library/studies/cultural-economy_en.pdf (τελευταία πρόσβαση στις 14/05/2017)
- **Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π.** (2001). *Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον*. Αθήνα. Εκδόσεις Κριτική.
- **Κόνσολα Ντ.** (2006), *Πολιτιστική ανάπτυξη και πολιτική*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- **Κονιόρδος Σ.**(2006). «Κοινωνικό κεφάλαιο: Μεταξύ θεωρητικής σαφήνειας και σύγχυσης». *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας* 16, 1-38.
- **Κόνσολας Ν., Παπαδασκαλόπουλος Α., Χριστοφάκης Μ., Στρατηγικός σχεδιασμός και τοπική ανάπτυξη: στρατηγικό σχέδιο ανάπτυξης δήμου Ροδίων**. Διαθέσιμο στο: <http://www.rhodes.gr/userfiles/f3d32225-c364-4819-aea4-00cf65c58887/ChristofakisManolis.pdf> (τελευταία πρόσβαση: 8/11/2016)

- **Κουσουνής Σ.** (2013) Σημαντική η συμβολή των κινηματογραφικών ταινιών στην προβολή τουριστικών προορισμών, *Η Καθημερινή*, 16/02/2013. Διαθέσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/481003/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/shmantikh-h-symvolh-twn-kinhmatografikwn-tainiwn-sthn-provolh-toyristikwn-proorismwn> (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Κόνσολα Ν.** (2013) *Στρατηγικό σχέδιο πολιτιστικού οργανισμού για την περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου*. Διαθέσιμο στο: http://grsa.prd.uth.gr/conf2013/51_konsola_ersagr13.pdf (τελευταία πρόσβαση 15/12/2016).
- **Κοκκώσης Χ. Και Τσάρτας Π.** (2001) *Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον*, Εκδόσεις Κριτική. Αθήνα.
- **Κοκκώσης Χ. κ.α.** (2001) *Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού – Ζήτηση και προσφορά νέων προϊόντων τουρισμού*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- **Κουγιάλης Ν. 2013.** Φυσικά γεωμορφώματα της Κύπρου. Χαιρετισμός του Υπουργού Γεωργίας, Φυσικών Πόρων και Περιβάλλοντος κ. Νίκου Κουγιάλη στην τελετή απονομής βραβείων φωτογραφίας με θέμα: «Φυσικά γεωμορφώματα της Κύπρου», στο Πολιτιστικό Κέντρο «Παλιά Αγορά Παλλουριώτισσας» 16/05/2013 Διαθέσιμο στο: [http://www.moa.gov.cy/moa/agriculture.nsf/0e51b0debafafabac22578610046d4a8/0DA5884E044AD997C2257B6E003DCA14/\\$file/OMILIA%20STIN%20APONOMI%20BRAVION%20FOTOGRAFIAS%20STI%20PALLOURGIOTISSA.pdf](http://www.moa.gov.cy/moa/agriculture.nsf/0e51b0debafafabac22578610046d4a8/0DA5884E044AD997C2257B6E003DCA14/$file/OMILIA%20STIN%20APONOMI%20BRAVION%20FOTOGRAFIAS%20STI%20PALLOURGIOTISSA.pdf) (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **ΚΥΠΕ** (2016) Δυνατότητα αύξησης του τουρισμού της Κύπρου στα 6 εκ. τα επόμενα 15 χρόνια 15.09.2016. *CYPRUS TIMES*. Διαθέσιμο στο: <http://cyprustimes.com/2016/09/15/dynatotita-afxisis-tou-tourismou-tis-kyprou-sta-6-ek-ta-epomena-15-chronia/> (τελευταία πρόσβαση: 14/05/2017)
- **ΚΥΠΕ** (2016) Αυξήθηκαν 4,4% τα έσοδα από τον τουρισμό το 2015. 29/2/2016. *Ο Φιλελεύθερος*. Διαθέσιμο στο:

<http://www.philenews.com/el-gr/oikonomia-kypros/146/301587/afxithikan-44-ta-esoda-apo-ton-tourismo-to-2015>
(τελευταία πρόσβαση: 14/05/2017)

- **Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού 2015.** *Κύπρος Μονοπάτια της φύσης.* Διαθέσιμο στο:
[https://www.visitcyprus.com/files/Routes/nature trails/Cyprus Nature Trails 2015 GR.pdf](https://www.visitcyprus.com/files/Routes/nature%20trails/Cyprus%20Nature%20Trails%202015%20GR.pdf) (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού 2015.** *Cyprus Copper Itinerary A tour through the heart of Cyprus A Self-Drive Tour - Route 1.* Διαθέσιμο στο:
[http://www.visitcyprus.com/files/cultural_routes/Cyprus copper itinerary 2015.pdf](http://www.visitcyprus.com/files/cultural_routes/Cyprus_copper_itinerary_2015.pdf) (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού 2005,** *Πολιτιστική Διαδρομή Αφροδίτη.* Διαθέσιμο στο:
[http://issuu.com/visitcyprus/docs/aphrodites cultural route brochure gr lrg?e=1222861/3250114#search](http://issuu.com/visitcyprus/docs/aphrodites_cultural_route_brochure_gr_lrg?e=1222861/3250114#search) (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού,** *Επικαιροποιημένη στρατηγική Στρατηγική Τουρισμού.* Διαθέσιμο στο:
[http://media.visitcyprus.com/media/Downloads/Strategy/cto stratigiki 2011-2015.pdf](http://media.visitcyprus.com/media/Downloads/Strategy/cto_stratigiki_2011-2015.pdf) (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Λαζαρέτου Σ.** (2014) Η έξυπνη οικονομία: «πολιτιστικές» και «δημιουργικές» βιομηχανίες στην Ελλάδα. Μπορούν να αποτελέσουν προοπτική εξόδου από την κρίση;, Bank of Greece, Working Paper 175.
- **Λάντου Α.** (2017) Προβλέψεις για 4,7 εκατ. τουρίστες μέχρι το 2027, *Φιλελεύθερος* 11/04/2017 Διαθέσιμο στο:
<http://www.philenews.com/oikonomia/kypros/article/387711/wttc-tourismos-4-7-ekat-to-2027> (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Λέανδρος Ν.** (2012). *Οικονομική κρίση και Σύγχρονη ανάπτυξη. Η οπτική της πολιτικής οικονομίας,* Διονικος, Αθήνα.
- **Λούβη Α.** (2013). «Βιώσιμη πολιτιστική ανάπτυξη και οικονομική επάρκεια στον τομέα του πολιτισμού» στο Βουδούρη, Δ. (επιμ.) 2014. Διαχείριση πολιτιστικών οργανισμών σε περίοδο κρίσης. Πρακτικά διημερίδας, 31 Μαΐου - 1 Ιουνίου 2013, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

- **Lord, G. D.** (1999) The Power of Cultural Tourism, Keynote Presentation: Wisconsin Heritage Tourism Conference Lac du Flambeau, Wisconsin, 1999. Διαθέσιμο στο: <http://www.lord.ca/Media/Artcl PowerCulturalTourism-GL.pdf> (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Lickorisch L. κ.α.** (2004) *Μια εισαγωγή στον τουρισμό*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- **Μακρυδημήτρης Α.**(2000). «Το περιβάλλον και η βιώσιμη ανάπτυξη», *Το Βήμα*, 24/12/2000. Διαθέσιμο στο: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=129187> (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Μανιάτης Ν.Δ.** (επιμ.) Ανακαλύψτε την Κύπρο. Κύπρος, Λευκωσία, Λάρνακα, Λεμεσός, Πάφος, *Ειδική Έκδοση ΤΑ ΝΕΑ 33*
- **Μαραγκού Α. και Κούττας Α. 2009.** «Λευκωσία: η ιστορία της πόλης», έκδοση Ι.Γ. Κασουλίδης και Υιός, Λευκωσία.
- **Μασούρας Γ.**, Ο τουρισμός στο 30% του ΑΕΠ μέχρι το 2030. *Καθημερινή*. Διαθέσιμο στο: <http://www.kathimerini.com.cy/mobile.php?modid=2&artid=246398> (τελευταία πρόσβαση: 14/05/2017)
- **Μενδώνη Λ.** (2014) «Ο πολιτισμός απέναντι σε μια αλλαγή παραδείγματος», στο Βουδούρη, Δ. (επιμ.) 2014. *Διαχείριση πολιτιστικών οργανισμών σε περίοδο κρίσης*. Πρακτικά διημερίδας, 31 Μαΐου - 1 Ιουνίου 2013, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- **Μελισσουργός Γ.** (2008). *Τοπική – Περιφερειακή Ανάπτυξη και η γεωγραφία των Χωροθετικών Αντιθέσεων*, Αθήνα.
- **Μπαμπινιώτης Γ.** (2009) Λεξιλογικοί «Νόστοι», *Το Βήμα* 13/09/2009. Διαθέσιμο στο: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=288245> (τελευταία πρόσβαση: 14/05/2017)
- **Μπαμπινιώτης Γ.** (2012). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα

- **Μπεριάτος Η. και Γοσποδίνη Α.** (2005), “Η κυριαρχία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και του καινοτόμου σχεδιασμού στα αναδυόμενα διεθνοτοπικοποιημένα αστικά τοπία: Η περίπτωση της Αθήνας 2004”, στο *Αειχώρος*, Vol.2 (2) :72 - 97.
- **Μπιτσάνη Ε., Καλομενίδης Π., Σταυρουλάκης Δ., Πανάγου Β.,** *Η αξιοποίηση των τοπικών πολιτισμών για την προώθηση της ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών αγροτικού τουρισμού σε ορεινές περιοχές. Μελέτη περίπτωσης ορεινής Ναυπακτίας.* Διαθέσιμο στο: <https://student.cc.uoc.gr/uploadFiles/181-%CE%91%CE%93%CE%A1%CE%9A390/%CE%9C%CF%80%CE%B9%CF%84%CF%83%CE%AC%CE%BD%CE%B7%20%CE%9A%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%B4%CE%B7%CF%82%20%CE%BA.%CE%B1..pdf> (τελευταία πρόσβαση: 14/05/2017)
- **Μπιτσάνη Ε.** (2002). *Πολιτισμός και τοπική κοινωνία: η τοπική πολιτιστική ανάπτυξη στην Ελλάδα και ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης 1980-2000.* Διδακτορική Διατριβή. Πάντειο Πανεπιστήμιο. Αθήνα.
- **Μπιτσάνη Ε.** (2004). *Πολιτισμική Διαχείριση και Τοπική Ανάπτυξη, Σχεδιασμός Πολιτιστικής Πολιτικής και Πολιτιστικού Προϊόντος,* Αθήνα.
- **Μπούνια Α.** (2005) «Τα μουσεία ως πολιτιστικές βιομηχανίες: μια προκαταρκτική συζήτηση», στο Βερνίκος, Ν., Δασκαλοπούλου, Σ., Μπαντιμαρουδής, Φ., Μπουμπάρης, Ν., Παπαγεωργίου Δ., (επιμ.), *Πολιτιστικές βιομηχανίες. Διαδικασίες, υπηρεσίες και αγαθά,* Κριτική, Αθήνα.
- **McKercher Β. και du Cross Η.** (2003) «Testing a cultural tourism typology» *International Journal of Tourism Research*, 5.
- **Μορέν Ε.** (1998) «Η πολιτική πολιτισμού», στο Μορέν, Ε., Ναϊρ, Σ, *Μια πολιτική πολιτισμού,* μτφρ. Ε.Αστερίου, Λιβάνης, Αθήνα.
- **Νασιούλας Ι.** (2010), *Ένα συνολικό πλαίσιο για την αξιολόγηση της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα.* Διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

- **Νομικός Μ. 2014**, Τα πιο γνωστά τηλεοπτικά χωριά στην Κύπρο και στην Ελλάδα, *Ο Φιλελεύθερος* 17/03/2014. Διαθέσιμο στο: <http://www.philenews.com/el-gr/eidiseis-media/893/190194/ta-pio-gnosta-tileoptika-choria-stin-kypro-kai-stin-ellada> (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Παναγιώτου Α. 2013**. Μεταλλεία Ταμασσού στο Ταμασσός (επιμ.) *Πολιτιστικός Σύλλογος Ταμασσός Εκδόσεις Εν τύποις*, Λευκωσία
- **Πασχαλίδης Γ. (1999)** «Εισαγωγή στην έννοια του πολιτισμού» στο *Η έννοια του πολιτισμού. Όψεις του Ελληνικού πολιτισμού*, τόμ.Α', ΕΑΠ, Πάτρα.
- **Πασχαλίδης Γ., Χαμπούρη-Ιωαννίδου Α. (2002)** «Οι διαστάσεις των πολιτιστικών φαινομένων», τόμ. Α', *Εισαγωγή στον Πολιτισμό*, ΕΑΠ, Πάτρα.
- **Παταπίου Ν. 2014**. Οι γέφυρες του Πεδιαίου στη Λευκωσία. *Πολίτης*. 19/05/2014. Διαθέσιμο στο: <http://www.parathyro.com/?p=29296> (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Παυλογεωργάτος Γ., Κωνσταντογλου Μ. (2005)** «Πολιτισμικός τουρισμός: η περίπτωση της Ελλάδας», στο Βερνίκος, Ν., Δασκαλοπούλου, Σ., Μπαντιμαρούδης, Φ., Μπουμπάρης, Ν., Παπαγεωργίου Δ., (επιμ.), *Πολιτιστικές βιομηχανίες. Διαδικασίες, υπηρεσίες και αγαθά*, Κριτική, Αθήνα.
- **Παπαδής Δ. (2009)** *Πάντων χρημάτων μέτρον άνθρωπος*. Συνέντευξη στον Κορνήλιο Χατζηκώστα 11/05/2009. Διαθέσιμο στο: <http://www.sigmalive.com/archive/simerini/news/education/151462> (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Παπαθεοδώρου Α. και Χριστοφάκης Ε. (2014)**. *Η συμβολή του τουρισμού στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Διαθέσιμο στο: <http://repository.edulll.gr/edulll/handle/10795/2191> (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Πασχαλίδης Γ., Χαμπούρη-Ιωαννίδου Α. (2002)**«Οι διαστάσεις των πολιτιστικών φαινομένων», τόμ. Α', *Εισαγωγή στον Πολιτισμό*, ΕΑΠ, Πάτρα.

- **Παπαγεωργίου Μ. , Γκαντούνα Ε.**(2012) *Πολιτιστικός Τουρισμός και πολιτιστικές διαδρομές : Κατευθύνσεις σχεδιασμού σε τοπική κλίμακα μέσα από την περίπτωση του Δήμου Ελασσόνας*. Διαθέσιμο στο: http://www.citybranding.gr/2012/12/blog-post_19.html (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Πουτέτση Χ.** (2014) *Πρόκληση και ευκαιρία η δημιουργική οικονομία, Το Βήμα*, 28/09/2014. Διαθέσιμο στο : <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=635736> (τελευταία πρόσβαση στις 14/05/2017)
- **Πούλιος, Ι., Αλιβιζάτου, Μ., Αραμπατζής, Γ., Γιαννακίδης, Α., Καραχάλης, Ν., Μάσχα, Ε., Μούλιου, Μ., Παπαδάκη, Μ., Προσύλης, Χ., Τουλούπα, Σ.** (2015). *Πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα:Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/2394> (τελευταία πρόσβαση: 14/05/2017)
- **Προβατάς Δ.** (1997), «Τοπική Ανάπτυξη, Προοπτικές», *Τοπική Αυτοδιοίκηση-Αποκέντρωση*, τ.4.
- **Πρόγραμμα LEADER.** Διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/leader/2006_el.pdf (Τελευταία πρόσβαση: 14/05/2017)
- **Page S.J.,** (2006) *Εισαγωγή στον τουρισμό. Το τουριστικό μάντζμεντ στον 21^ο αιώνα*. Επιμέλεια Θανάσης Μαυροδόντης. Μετάφραση Γιάννα Αθανασίου. Θανάσης Αθανασίου. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
- **Ρυθμιστικό Σχέδιο 2012.** Διαθέσιμο στο: <http://www.peraorinis.org/gr/a-h-koinothta-mas-rythmistiko-sxedio-467>; (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Σαραντάκου Ε.** (2010) *Ωριμοί τουριστικοί προορισμοί. Εξέλιξη και δυνατότητες μετάβασης σε ένα βιώσιμο μοντέλο θερινού –πολιτιστικού τουρισμού. Η ελληνική περίπτωση*. Διδακτορική διατριβή. Αθήνα

- **Σαρτζετάκης Ε. και Παπανδρέου Α.** (2002). *Βιώσιμη Ανάπτυξη: Οικονομική Επιστήμη και Διεθνές Θεσμικό Πλαίσιο*. Διαθέσιμο στο: <https://eleftherovima.files.wordpress.com/2011/07/ceb2ceb9cf8ecf83ceb9cebceeb7-ceb1cebdceaccf80cf84cf85cebeceb7-cf80ceb1cf80ceb1cebdceb4cf81ceadcebfcf85.pdf> (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017)
- **Sen A.** (2006), *Η Ανάπτυξη ως Ελευθερία*, Αθήνα, Καστανιώτης
- **Σιάφκου Χ.** (2013) «Η Κύπρος του Σεφέρη», *Ελευθεροτυπία*, 7/04/2013. Διαθέσιμο στο: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=355551> (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017)
- **Σίνιορ Α.** (2014) Μοχλός ανάπτυξης για την Ελλάδα η δημιουργική οικονομία. Συνέντευξη στην Κατερίνα Καλού, 9/9/2014. Διαθέσιμο στο: <http://news.in.gr/culture/article/?aid=1231345883> (τελευταία πρόσβαση στις 14/05/2017)
- **Smith P.** (2006) *Πολιτισμική θεωρία, Εισαγωγή*. Μπουμπάρης Ν., Κριτική, Αθήνα 2006, σ. 25
- Στυλιανού Τ., Η ΣΟΒΑΡΟΦΑΝΕΙΑ ΤΟΥ ΚΙΤΣ | LIMASSOL MARINA : *CYARCH VIEWS ON ARCHITECTURE & THE CITY*. Διαθέσιμο στο: <http://www.cy-arch.com/sovarofaneia-tou-kitsch-limassol-marina/> (τελευταία πρόσβαση στις 14/05/2017)
- **Τμήμα Πολεοδομίας και Οικήσεως 2004.** *Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο*. Προοίμιο. Διαθέσιμο στο: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802f3fae> (τελευταία πρόσβαση 14/05/2017).
- **Τορναράς Δ.** 2014. Κινηματογραφικός τουρισμός και marketing προορισμού, *Travel daily news* 10/04/2014. Διαθέσιμο στο: <http://traveldailynews.gr/columns/article/2741> (τελευταία πρόσβαση 15/05/2017).
- **Τσάρτας Π., Σταυρινούδης Θ., Ζαγκότση Σμ., Βασιλείου Μ.** (2010) *Οδηγός για το περιβάλλον. Τουρισμός και περιβάλλον*, WWF Ελλάς, Αθήνα.
- **Τσακηρίδη Ο.** (2013) *Διαχείριση Πολιτιστικών Πόρων: Αποσαφήνιση βασικών εννοιών, στάδια σχεδιασμού, καλές πρακτικές*. Διαθέσιμο στο:

<http://www.scribd.com/doc/169814882/%CE%94%CE%B9%CE%B1%CF%87%CE%B5%CE%AF%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B7-%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CE%BD-%CE%A0%CF%8C%CF%81%CF%89%CE%BD-tsakiridi> (τελευταία πρόσβαση 15/05/17)

- **Τσουρβάκας Γ.** (2012) *Μάνατζμεντ Επικοινωνιακών και Πολιτιστικών Οργανισμών*, University Studio Press
- **Τσιλίρας Α.** (2012) *Η πολιτιστική διαχείριση ως αντικείμενο εκπαίδευσης και εργαλείο συνθετικής σκέψης*. Διαθέσιμο στο <http://tsiliras.wordpress.com/2012/08/13> (τελευταία πρόσβαση 15/05/2017)
- **Throsby D.** (2001) *Economics and Culture*, Cambridge University Press.
- **Τσομπάνογλου Γ.Ο.** *Κοινωνική Οικονομία, Κοινωνικό Κεφάλαιο, Τοπική Ανάπτυξη μέσω Καινοτόμων Δράσεων*. Διαθέσιμο στο: <http://users.auth.gr/kpap/Seminars/tsobanoglou.pdf> (Τελευταία πρόσβαση: 15/05/2017)
- Τοπική Ατζέντα 21. Διαθέσιμο στο :http://www.phoenix-crete.org/files/TOPIKI_AGENTA_21/topiki_agenda_21%20HELL.pdf (τελευταία πρόσβαση: 15/05/2017)
- **Υπουργείο Γεωργίας, Φυσικών Πόρων και Περιβάλλοντος**, *Γαστρονομικός Χάρτης της Κύπρου*. Διαθέσιμο στο: <http://www.unesco.org.cy/DocumentStream.aspx?ObjectType=Document&ObjectID=4856> (τελευταία πρόσβαση 15/05/2017).
- **UNDP**, (1990). *Human Development Report*. Διαθέσιμο στο : http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/219/hdr_1990_en_complete_nostats.pdf (τελευταία πρόσβαση 15/05/2017).
- **UNDP**, (2010). *The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development*. Διαθέσιμο στο: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/270/hdr_2010_en_complete_reprint.pdf (τελευταία πρόσβαση 15/05/2017).
- **UNWTO** (2014) *Glossary of tourism terms*. Διαθέσιμο στο: <http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/Glossary+of+terms.pdf> (τελευταία πρόσβαση: 15/05/2017)

- **UNWTO**, <http://www2.unwto.org/content/why-tourism> (τελευταία πρόσβαση: 15/05/2017)
- WTTC: 46,7 δισ. ευρώ η συμβολή του τουρισμού στο ΑΕΠ της Ελλάδας μέχρι το 2026. *Πρώτο Θέμα*. 22/03/2016. Διαθέσιμο στο: <http://www.protothema.gr/travelling/article/563593/wttc-467-dis-euro-i-sumvoli-tou-tourismou-sto-aep-tis-elladas-mehri-to-2026/> (τελευταία πρόσβαση: 15/05/2017)
- **UNWTO** (2015) *Tourism highlights 2015 edition*. Διαθέσιμο στο: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416899> (τελευταία πρόσβαση 15/05/2017).
- **UNDP** (2013) *Creative Economy Report*. Διαθέσιμο στο : <http://www.unesco.org/culture/pdf/creative-economy-report-2013.pdf> (τελευταία πρόσβαση στις 15/05/2017)
- **Χριστοφάκης Ε.**(2000). *Ενδογενής ανάπτυξη: σχεδιασμός και πολιτική σε τοπικό επίπεδο*. Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο. Αθήνα.
- **Χριστοφάκης Μ. και Γκούζος Α. (2013)** *Η διερεύνηση της Τοπικότητας στο πλαίσιο της Οικονομικής Βάσης: Η περίπτωση των Ελληνικών Νομών*, 11ο Συνέδριο Ελληνικού Τμήματος Ευρωπαϊκής Εταιρείας Περιφερειακής Επιστήμης, Πάτρα, 14-15 Ιουνίου 2013. Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/280933376_Christophakes_M_ka_i_Nkouzos_A_2013_H_diereunese_tes_Topikotetas_sto_plaisio_tes_Oikonomik_es_Bases_E_periptose_ton_Ellenikon_Nomon_11o_Synedrio_Ellenikou_Tmema_tos_Europaikes_Etaireias_Periphereiakes_Ep (τελευταία πρόσβαση 15/05/2017).
- **Ψαρρός Μ.**, *Πολιτιστικοί Οργανισμοί και πολιτιστικός τουρισμός*. Διάλεξη διαθέσιμη στο: https://www.youtube.com/watch?v=jL7jscp_9bw (τελευταία πρόσβαση 15/05/2017).
- **Williams R.** (1994) *Κουλτούρα και ιστορία*, Γνώση, Αθήνα .
- **Williams R.** (1958) «Culture is ordinary» στο Raymond Williams, *Resources of Hope*, London, Verso 1989.

Άλλες πηγές στο διαδίκτυο

- ATLAS: <http://www.atlas-euro.org/>
- ICOMOS: <http://www.icomos.org/en/>
- UNWTO: <http://1billiontourists.unwto.org/>
- Εταιρεία Ανάπτυξης και Προβολής Τροόδους: <http://www.troodos-geo.org/cgi-bin/hweb?-A=28&-V=about>
- Ιστοσελίδα Cyprus Virtual Food Museum: <http://foodmuseum.cs.ucy.ac.cy/web/guest/36/civitem/1651>
- Ιστοσελίδα, Cyprus Geological tool, http://www.cyprusgeology.org/greek/8_1_geoforms_gr.htm
- Aperanti Agrotourism, <http://www.aperantiagrotourism.com/>
- Πολιτιστικό και περιβαλλοντικό εργαστήρι Αλμυράς, <http://almyras.blogspot.com.cy/2014/09/1.html>
- Twenty three streetart, [https://www.facebook.com/twentythreeartist/?ref=page internal](https://www.facebook.com/twentythreeartist/?ref=page_internal)).
- Committed. A Story about boy meets bride 2016, <http://www.committedmovie.com/>
- Ευγενία Βασιλούδη, <http://www.evgeniavasiloide.com/bio/>
- Κοινοτικό Συμβούλιο Πέρα Ορεινής, <http://www.peraorinis.org/gr/a-arxikh-selida-224>;
- Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, www.visitcyprus.biz
- Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020, http://www.paa.gov.cy/moa/paa/paa.nsf/index_gr/index_gr?OpenDocument
- Εταιρεία Pyramind Services Ltd: <http://www.pyramind.eu>

Παραρτήματα

A) ΓΕΝΙΚΟ

1. Συνέντευξη με εκπροσώπους των Πολιτιστικών Υπηρεσιών Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού.

Κατόπιν τηλεφωνικής επικοινωνίας με τρεις διαφορετικούς λειτουργούς των Π.Υ., την αποστολή τριών ηλεκτρονικών επιστολών με συνημμένο τον οδηγό συνεντεύξεων (ΠΙΝΑΚΑΣ 8) και την επεξήγηση της παρούσας εργασίας, η διευθέτηση προσωπικής συνάντησης δεν εγκρίθηκε ποτέ. Η διεξαγωγή συνέντευξης με τον συγκεκριμένο φορέα θα ήταν πολύ χρήσιμη για την ανίχνευση της πολιτικής του κατεξοχόν πολιτιστικού φορέα της Κύπρου για τον πολιτισμό σε ζητήματα όπως η ενθάρρυνση της τοπικής πολιτιστικής ανάπτυξης και των δημιουργικών βιομηχανιών στο νησί κ.α.

2. Ανάλυση swot

Η ανάλυση swot είναι εργαλείο στρατηγικού σχεδιασμού το οποίο χρησιμοποιείται για την έρευνα του εσωτερικού περιβάλλοντος ενός οργανισμού, όταν ο οργανισμός αυτός θέλει να επιτύχει συγκεκριμένους στόχους. Η λέξη swot είναι ένα αρτικόλεξο που προκύπτει από τις αγγλικές Strength, Weakness, Opportunities, Threats, δηλαδή δυνατά σημεία, αδύνατα σημεία, ευκαιρίες, απειλές.

3. Ανάλυση pest

Η ανάλυση pest ως στρατηγικό εργαλείο του Μάρκετινγκ, χρησιμοποιείται για την ανάλυση του μακροπεριβάλλοντος ενός οργανισμού που εξακριβώνει το πολιτικό (political), το οικονομικό (economical), κοινωνικό (social) και τεχνολογικό (technological) περιβάλλον ενός οργανισμού.

4. Ρυθμιστικό Σχέδιο κοινότητας Πέρα Ορεινής

Σχέδιο μελέτης για ανάπτυξη της κοινότητας που πραγματοποιήθηκε από τον ιδιωτικό αθηναϊκή οίκο Ρόικος μετά από την πραγματοποίηση ερωτηματολογίων στους κατοίκους και παρουσιάστηκε το 2012. Προβλέπει την υλοποίησή του σε τρεις διαφορετικές φάσεις και περιλαμβάνει έργα μεγάλης εμβέλειας.

5. Εθνική Στρατηγική Τουρισμού 2017-2030

Μελέτη που πραγματοποίησε ο ισπανικός οίκος THR για την Κυπριακή Δημοκρατία και που αναμένεται να κατατεθεί εντός των επόμενων μηνών ενώπιον του Υπουργικού Συμβουλίου για υιοθέτηση σχεδίου δράσης προς υλοποίηση εθνικής στρατηγικής τουρισμού για την περίοδο 2017-2030.

6. Μικρές Αποδράσεις - Μεγάλες Εμπειρίες Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού

Πρόγραμμα του ΚΟΤ που ξεκίνησε από το 2008 και απευθύνεται σε Κύπριους και ξένους που ζουν μόνιμα στην Κύπρο. Το πρόγραμμα προσφέρει πακέτα διακοπών για τα Σαββατοκύριακα σε ελκυστικές τιμές σε συνδυασμό με εκδρομές σε διάφορες περιοχές της Κύπρου. Κάθε χρόνο το πρόγραμμα εμπλουτίζεται με νέες εκδρομές και ανανεώνεται με νέα συμβαλλόμενα ξενοδοχεία και εστιατόρια. Σκοπός του προγράμματος είναι η ενίσχυση του εσωτερικού τουρισμού και η γνωριμία των Κυπρίων με διάφορες γωνιές και προϊόντα του νησιού. Το 2015/2016 οι συμμετέχοντες ανήλθαν στους 5.500, εκ των οποίων οι 2.000 εκμεταλλεύτηκαν την εκδρομή της Κυριακής που προσφέρει ο Οργανισμός.

7. Περιπατητικό φεστιβάλ ΚΟΤ

Φεστιβάλ που διοργανώνεται τα τελευταία τέσσερα χρόνια από τον Κυπριακό Οργανισμό Τουρισμού σε συνεργασία με το Τμήμα Δασών, διάρκειας πέραν των δύο μηνών, αφού ξεκινά μέσα Μαρτίου και διαρκεί μέχρι και τον Μάιο. Οι συμμετέχοντες έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα του δικτύου μονοπατιών της φύσης που διαθέτει η Κύπρος. Το φεστιβάλ περιλαμβάνει πεζοπορία και εξερεύνηση της κυπριακής φύσης, της πλούσιας

πανίδας και χλωρίδας του νησιού και της μοναδικής του γεωλογίας με τη συνοδεία ειδικά εκπαιδευμένων ξεναγών.

8. Διαδικασία Σχεδιασμού Τουριστικής Ανάπτυξης

Πρότυπο Κοκκώση και Τσάρτα 2001,97-99

Φάση 1η: Περιλαμβάνει λεπτομερή έρευνα και συνθετική καταγραφή των βασικών παραμέτρων της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής, προκειμένου να προσδιοριστούν τα πλεονεκτήματα και οι βασικές ανάγκες της κάθε περιοχής.

Φάση 2η: Περιλαμβάνει τον προσδιορισμό των κύριων σκοπών του σχεδίου της τουριστικής ανάπτυξης. Τέτοιοι σκοποί μπορεί να είναι: η ανάπτυξη του οικονομικού οφέλους από τον τουρισμό, η βελτίωση της ποιότητας ζωής, η ένταξη της τουριστικής ανάπτυξης στη γενικότερη ανάπτυξη της περιοχής, η προστασία του περιβάλλοντος, η ανάπτυξη ειδικών τουριστικών υποδομών.

Φάση 3η: Περιλαμβάνει την επιλογή του βασικού πλαισίου του σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης, με παράλληλη επιλογή εναλλακτικών σεναρίων σχεδίων ανάπτυξης. Την επιλογή καθορίζουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής, η δυνατότητα του επιλεγμένου σχεδίου να συμβάλει σε καθολική ανάπτυξη, ο σεβασμός των τοπικών ιδιαιτεροτήτων, η δυνατότητα του συγκεκριμένου σχεδίου να συμβάλει στην επίτευξη των στόχων που έχουν τεθεί.

Φάση 4η: Περιλαμβάνει τη διαμόρφωση των βασικών συνισταμένων της πολιτικής του τουρισμού στο σχέδιο ανάπτυξης. Πρόκειται για τις στρατηγικές, δηλαδή τους τρόπους επίτευξης των στόχων του σχεδίου, τα προγράμματα, όπως προγράμματα εκπαίδευσης ή μάρκετινγκ ή προστασίας του περιβάλλοντος και τέλος τις ειδικές μελέτες, που αφορούν ζητήματα μακροπρόθεσμης σταθερότητας της ανάπτυξης.

Φάση 5η: Περιλαμβάνει τις μεθόδους και τις πολιτικές εφαρμογής του σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης. Ως παραδείγματα αναφέρονται η δημιουργία ειδικού φορέα παρακολούθησης της εφαρμογής του τουριστικού σχεδίου, η ποσοτική και ποιοτική εκτίμηση του σχεδίου και άλλα.

9. Βασικές Αρχές της Χάρτας του Πολιτιστικού Τουρισμού

ΑΡΧΗ 1^η

Η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και του πολιτισμού ενός τόπου θα πρέπει να παρέχει ευκαιρίες, για άμεση γνωριμία και κατανόησή τους, στα μέλη της τοπικής κοινότητας αλλά και τους επισκέπτες. Οι ευκαιρίες αυτές θα πρέπει να αποτελούν αντικείμενο υπεύθυνης και αποτελεσματικής διαχείρισης.

ΑΡΧΗ 2^η

Η σχέση πολιτιστικών τόπων και τουρισμού μπορεί να εξελιχθεί αλληλοσυγκρουόμενη. Η διαχείριση της σχέσης αυτής πρέπει να διασφαλίζει τη βιωσιμότητα των τόπων για τις παρούσες και μέλλουσες γενιές.

ΑΡΧΗ 3^η

Η διατήρηση και ο Τουριστικός Σχεδιασμός για Πολιτιστικούς Τόπους θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι η εμπειρία του επισκέπτη θα είναι αξιόλογη, πλούσια σε περιεχόμενο και ευχάριστη.

ΑΡΧΗ 4^η

Οι τοπικές κοινότητες και ο ντόπιος πληθυσμός πρέπει να συμμετέχουν στο σχεδιασμό της διατήρησης και του τουρισμού.

ΑΡΧΗ 5^η

Δραστηριότητες σχετικές με τον τουρισμό και τη διατήρηση πρέπει να προσφέρουν οφέλη στην τοπική κοινότητα.

ΑΡΧΗ 6^η

Τα προγράμματα προβολής του τουρισμού οφείλουν να προστατεύουν και να προάγουν τα χαρακτηριστικά της φυσικής και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

10. Ενεργοποιημένα χρηματοδοτικά εργαλεία που αφορούν στον τουρισμό και τον πολιτισμό

• LEADER

Η τοπική ανάπτυξη ενθαρρύνεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2014) με διάφορα χρηματοδοτικά εργαλεία. Στην Κύπρο η τοπική ανάπτυξη με πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων επιχορηγείται μέσω του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης 2014-2020 και συγκεκριμένα μέσω του Μέτρου 7 και του Μέτρου 19. Το Μέτρο 7 στοχεύει στην «ανάπτυξη της υπαίθρου με τη διατήρηση και ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου των αγροτικών περιοχών και την υλοποίηση έργων υποδομής». Το Μέτρο 19 «Στήριξη για τοπική ανάπτυξη μέσω του Leader» εφαρμόζεται σε ορεινές και ημιορεινές περιοχές από ομάδες τοπικής δράσης που εφαρμόζουν ολοκληρωμένες στρατηγικές αειφόρου ανάπτυξης για να ενδυναμωθεί η ανάπτυξη στην περιοχή τους. Ως Ομάδες Τοπικής Δράσης έχουν διαπιστευτεί από το αρμόδιο Υπουργείο οι τέσσερις Αναπτυξιακές Εταιρείες Λάρνακας- Αμμοχώστου, Λεμεσού, κοινοτήτων Τροόδους, Πάφου «Αφροδίτη», ως εγκεκριμένες ΟΤΔ που θα υλοποιήσουν Στρατηγικές Τοπικής Ανάπτυξης. Κενό παρουσιάζεται στην αγροτική περιοχή Λευκωσίας, καθώς δεν έχουν κατανεμηθεί κονδύλια από το πρόγραμμα LEADER στην Αναπτυξιακή Εταιρεία Λευκωσίας, αν και μπορεί να αιτηθεί άλλα κοινοτικά προγράμματα.

• COSME

Το COSME, αρτικόλεξο του Competitiveness of Enterprises and Small and Medium-sized Enterprises είναι το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα για την ανταγωνιστικότητα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Έχει διάρκεια από το 2014-2020 και προϋπολογισμό 2,3 δις ευρώ. Αφορά τη βιομηχανία, το εμπόριο, τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και τον τουρισμό. Δικαιούχοι είναι ιδιωτικοί φορείς, κρατικοί οργανισμοί και κρατικές επιχειρήσεις, μικρομεσαίες επιχειρήσεις, το Υπουργείο Ενέργειας, Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού. (<https://ec.europa.eu/growth/smes/cosme/el>)

• INTERREG MED/EUROPE

Πρόκειται για διακρατικό πρόγραμμα ευρωπαϊκής εδαφικής συνεργασίας, το οποίο χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση ως εργαλείο περιφερειακής

πολιτικής για την περίοδο 2014-2020. Κύριος στόχος του προγράμματος είναι η προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης με την προώθηση καινοτόμων ιδεών και πρακτικών, λογική χρήση των πόρων, ενθάρρυνση της κοινωνικής ένταξης μέσα από ολοκληρωμένη εδαφική προσέγγιση συνεργασίας.

- **ERASMUS PLUS KEA ACTION 2**

Το πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό για την περίοδο 2014-2020 με προϋπολογισμό 14,8 δις , έχει ως στόχο την ενίσχυση των δεξιοτήτων και απασχολησιμότητας και στον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης, κατάρτισης και εργασίας των νέων. Γενικά το πρόγραμμα στηρίζει την ανάπτυξη δράσεων, συνεργασιών και εργαλείων που είναι άμεσα συνδεδεμένα με την στρατηγική «Ευρώπη 2020» και τις προτεραιότητές της. Δικαιούχοι είναι εκπαιδευτικά ιδρύματα, ιδιωτικοί φορείς, κέντρα κατάρτισης, κρατικοί οργανισμοί, μη κερδοσκοπικοί και μη κυβερνητικοί οργανισμοί.

- **HORIZON 2020**

Ο Ορίζοντας 2020 αφορά εκτός των άλλων στην αγροτική ανάπτυξη, τη βιομηχανία, την έρευνα, τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις τη νεολαία, το περιβάλλον, την περιφερειακή ανάπτυξη και την πληροφορική. Δικαιούχοι είναι αρχές τοπικής αυτοδιοίκησης, εθνικά σημεία επαφής, εκπαιδευτικά ιδρύματα, επιμελητήρια, ερευνητικά κέντρα/οργανισμοί, ιδιωτικοί φορείς , κέντρα κατάρτισης , κρατικοί οργανισμοί και κρατικές επιχειρήσεις μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί, μη κυβερνητικοί οργανισμοί, μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ) και το Ίδρυμα Προώθησης Έρευνας .

- **Δημιουργική Ευρώπη**

Με προϋπολογισμό ύψους 1,46 δις το πρόγραμμα αφορά στην οπτικοακουστική βιομηχανία και τον πολιτισμό. Προωθεί την ευρωπαϊκή πολιτιστική και γλωσσική ποικιλομορφία, ενισχύει τον πολιτιστικό πλούτο της Ευρώπης, βοηθά τους πολιτιστικούς και δημιουργικούς τομείς να προσαρμοστούν στην ψηφιακή εποχή και στην παγκοσμιοποίηση και δημιουργεί νέες διεθνείς ευκαιρίες, αγορές

και ακροατήρια. Απευθύνεται στην οπτικοακουστική βιομηχανία μέσα από το υποπρόγραμμα MEDIA, και για στον πολιτιστικό τομέα μέσω του υποπρογράμματος Πολιτισμός. Επιπλέον, ενισχύει τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες. Δικαιούχοι είναι αρχές τοπικής αυτοδιοίκησης, κρατικοί οργανισμοί επιχειρήσεις, μη Κερδοσκοπικοί Οργανισμοί, μη κυβερνητικοί οργανισμοί και ο αναπτυξιακός οργανισμός ΤΑΛΩΣ.

- **Ευρώπη για τους πολίτες**

Το πρόγραμμα στοχεύει στην προώθηση της ενεργούς ευρωπαϊκής πολιτότητας και στη μείωση του χάσματος μεταξύ πολιτών και της ΕΕ. Μέσα από τη χρήση χρηματοδοτικών εργαλείων ενθαρρύνει τη συνεργασία πολιτών-οργανισμών από διάφορες χώρες και προωθώντας την ευρωπαϊκή συνοχή. Ο συνολικός προϋπολογισμός είναι €185.470.000 και δικαιούχοι αρχές τοπικής αυτοδιοίκησης, ερευνητικά κέντρα και οργανισμοί, μη κυβερνητικοί οργανισμοί, σύνδεσμοι- σωματεία και ο αναπτυξιακός οργανισμός ΤΑΛΩΣ.

11. Τα εν ενεργεία οργανωμένα σύνολα των Περάτων

- Αθλητικός και Πολιτιστικός Σύλλογος «Άρης»

Ο παλαιότερος σύλλογος των Περάτων ιδρύθηκε το 1941 με πολιτική απόχρωση και πλούσια δράση στα αθλητικά και πολιτιστικά δρώμενα του χωριού. Είχε πρωταγωνιστικό ρόλο στο Ενωτικό Δημοψήφισμα του 1950 και συνέβαλε ποικιλοτρόπως στον απελευθερωτικό αγώνα της ΕΟΚΑ 1955-59. Έχει να επιδείξει σημαντικό πολιτιστικό έργο στο ιστορικό του, αφού στο παρελθόν μέσα στη δράση του συλλόγου ήταν η πραγματοποίηση θεατρικών παραστάσεων με ψυχαγωγικό ή εθνικό χαρακτήρα. Για την πραγματοποίηση των παραστάσεων αυτών εργάζονταν συλλογικά ερασιτέχνες ηθοποιοί από το χωριό. Ο Αθλητικός και ο Πολιτιστικός Σύλλογος «Άρης» στεγάζεται από το 2001 σε ιδιόκτητο οίκημα.

- Το Αγροτοαθλητικό σωματείο «Ταμασός»

Ιδρύθηκε το 1975 μετά την τουρκική εισβολή από Περατίτες και εκτοπισμένους πρόσφυγες, ενώ απαρτίζεται από αγρότες, τεχνίτες, υπάλληλους και εργάτες. Έχει πολιτικό ηχόχρωμα και σκοπός του είναι η «εμπλοκή και συμβολή στο

τοπικό γίνεσθαι της κοινότητας σε ότι αφορά τον κοινωνικό, οικονομικό, αθλητικό, πολιτιστικό, αγροτικό και πολιτικό τομέα» (Καμηλάρης 2011, 462). Έχει και πολιτιστική δράση με διοργάνωση διαλέξεων, εορταστικών εκδηλώσεων και αθλητικών γεγονότων. Στεγάζεται σε ιδιόκτητο οίκημα από το 1996.

- Το Συμβούλιο Κοινοτικής Ευημερίας (ΣΚΕ)

Το ΣΚΕ ιδρύθηκε το 1977 και σκοπός του είναι η προώθηση σε τοπικό επίπεδο της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής ανάπτυξης ασκώντας συμβουλευτικό και ενισχυτικό ρόλο προς το Κοινοτικό Συμβούλιο.

- Το 282 Σύστημα Προσκόπων Ταμασσού

Το Προσκοπείο της περιοχής Ταμασσού ιδρύθηκε το 1986 και περιλαμβάνει όλες τις βαθμίδες του προσκοπισμού. Στεγάζεται σε μικρό κτήριο στην αυλή του περιφερειακού δημοτικού σχολείου Ταμασσού και συμμετέχει σε δραστηριότητες όπως δέντροφυτεύσεις, συμμετοχή σε εκστρατείες καθαριότητας και συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις.

- Ο Χριστιανικός Σύνδεσμος Γυναικών Παναγίας Οδηγήτρια

Από το 1947 μέχρι το 1960 υφίστατο στο χωριό η Ορθόδοξος Χριστιανική Ένωση Νέων (ΟΧΕΝ). Στα 1997 συστάθηκε ο Χριστιανικός Σύνδεσμος Γυναικών Παναγίας Οδηγήτριας, ο οποίος σύνδεσμος σαφώς θρησκευτικά προσανατολισμένος διοργανώνει κατηχητικές συναντήσεις, θεολογικές ομιλίες και προσκυνηματικές εκδρομές. Επίσης, υλοποιεί φιλανθρωπικές δραστηριότητες με ψυχοφελείς αγαθοεργίες.

- Πολιτιστική Επιτροπή ΣΚΕ

Η Πολιτιστική Επιτροπή του Συμβουλίου Κοινοτικής Ευημερίας προέκυψε από το ΣΚΕ τα τελευταία χρόνια με ανέλπιστα θετικές επιδράσεις στην πολιτιστική ζωή του χωριού. Η δράση και το έργο της παρουσιάζεται αναλυτικά σε παρακάτω στάδιο.

- Κοινοτικές Χορωδίες και Μαντολινάτα Πέρα Ορεινής

Προέκυψαν μετά από συντονιστικές δράσεις της Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ το 2013 ως απάντηση στην κρίση. Σήμερα δραστηριοποιούνται τα σύνολα: Χορωδία Νέων με περίπου 25 μέλη, Χορωδία Ενηλίκων με 50 ενεργά μέλη και κοινοτική Μαντολινάτα με 10 μέλη όλα υπό την αιγίδα του Κοινοτικού Συμβουλίου.

- Θεατρική Ομάδα «ΠΕΡΑΣτικοί» υπό τον Αντώνη Κατσαρή

Πρόεκυψε μετά από επιθυμία του θεατρόφιλου κοινού των Περάτων στα 2013 με τη στήριξη του Συμβουλίου Κοινοτικής Ευημερίας και την εθελοντική σκηνοθετική συνεισφορά του σπουδαίου Κύπριου ηθοποιού Αντώνη Κατσαρή.

12. Ανεξάρτητα καλλιτεχνικά και πολιτιστικά σύνολα που δραστηριοποιούνται στα Πέρα

- Θεατρικό Εργαστήρι για παιδιά και εφήβους Δρ. Νάντιας Τομασίδου. Ιδρύθηκε το 2013 και στεγάζεται στο ιστορικό κτήριο του Αρρεναγωγείου.
- Drum and Movement Center Tamassos. Σχολή κρουστών από τον δάσκαλο Roger Heinrich, Γερμανό που μετακόμισε τα τελευταία χρόνια στο χωριό. Διδάσκονται: drums, djembe, cajon. Η σχολή στεγάζεται στον ιστορικό πυρήνα της κοινότητας σε κτήριο που παλαιότερα ήταν ένα από τα τέσσερα παραδοσιακά καφενεία του χωριού.
- Μουσικό Σχήμα «Drumble beats». Αποτελείται από τους έφηβους Οδυσσέα Βλάμη, Άγγελο Βλάμη, Kassandra Hellicar και Yolanda Hellicar. Πρόεκυψε μετά από πρωτοβουλία του δασκάλου τους Roger Heinrich και μέχρι τώρα μετρούν αρκετές εμφανίσεις στο ενεργητικό τους. Μια από τις πιο αξιόλογες είναι η εμφάνιση στο TEDx Λεμεσού στις 20 Σεπτεμβρίου 2014.
- Μουσικό συγκρότημα «Παραπέρα». Αποτελείται από τους Γιώργο Βλάμη στην κιθάρα και τραγούδι, Roger Heinrich στο cajon και κρουστά, Jim Themis στο μπάσο και κιθάρα και τέλος τον Mark Hellicar στην αφήγηση ιστοριών και τραγουδιών (<http://almyras.blogspot.com.cy>).

13. Μεμονωμένοι καλλιτέχνες κάτοικοι των Περάτων

- Αντώνης Κατσαρής, ηθοποιός. Γεννήθηκε το 1943 στην Αμμόχωστο. Σπούδασε στη Δραματική Σχολή Αθηνών, στη Δραματική Σχολή Θεάτρου Τέχνης-Κουν. Τον Μάρτιο του 2015 βραβεύτηκε από κοινού με την Λένια Σορόκου με το Μεγάλο Βραβείο Θεάτρου για την πολύπλευρη και πολυσήμαντη προσφορά τους στο κυπριακό θέατρο.

- Ευγενία Βασιλούδη, χαράκτρια. Με καταγωγή από τα Πέρα Ορεινής σπούδασε στην Κρατική Σχολή Καλών Τεχνών του Κιέβου. Από το 1992 μέχρι σήμερα έχει παρουσιάσει πολλές ατομικές και ομαδικές εκθέσεις σε Κύπρο και εξωτερικό. (<http://www.evgeniavasiloude.com/bio/>)
- Καίτη Στεφανίδου, κορυφαία Κύπρια ζωγράφος του μοντερνισμού. Γεννήθηκε στην Λεμεσό το 1925, απεβίωσε το 2012 (Δανός 2012).
- Τάσος Στεφανίδης, Κύπριος λογοτέχνης, ποιητής και ζωγράφος από τη Λεμεσό. Γεννήθηκε το 1997, απεβίωσε το 1996 (Δανός 2012).
- Πάνος Στεφανίδης, ζωγράφος
- Λοΐζος Κυριτσόπουλος, ζωγράφος. Γεννήθηκε στα Πέρα το 1985. Σπούδασε ζωγραφική στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών στο εργαστήριο του Αναστάσιου Χρηστάκη με βοηθό τον Γιάννη Κονταράτο. Ζει και εργάζεται στα Πέρα Ορεινής
- Καμέλια Χριστίνα Σπανού, ζωγράφος – αγιογράφος. Γεννήθηκε στο Βουκουρέστι το 1971. Σπούδασε ζωγραφική και μουσική στη σχολή Καλών Τεχνών Βουκουρεστίου. Παρακολούθησε μαθήματα Αγιογραφίας. Σήμερα διατηρεί εργαστήριο στα Πέρα Ορεινής.
- Κώστας Ευαγγέλου, μουσικός
- Μαρία Ευαγγέλου, μουσικός
- Γιώργος Βλάμης, μουσικός
- Roger Heinrich, μουσικός
- Φρόσω Μεσίτη Κατελάρη, δασκάλα χορού

14. Τραπεζοειδείς λόφοι/ Κορωνίδες

Οι τραπεζοειδείς λόφοι είναι γνωστοί και ως κορωνίδες και γεωλογικά ανήκουν στην κατηγορία των γεωμορφωμάτων. Τα γεωμορφώματα ορίζονται ως «ειδικές γεωλογικές μορφές ή χαρακτηριστικά, τα οποία έχουν αισθητική, επιστημονική, πολιτιστική, ή διδακτική αξία» (Cyprus Geological tool, γεωμορφώματα). Η αξία τους παρόλο που ήταν για χρόνια γνωστή στους γεωλόγους, πρόσφατα έχει γίνει καλύτερα γνωστή στο κοινό. Θεωρούνται φυσικά μνημεία που σχηματίστηκαν διαμέσου του γεωλογικού χρόνου με διάφορες γεωλογικές διεργασίες. Στην κατηγορία των γεωμορφωμάτων της

Κύπρου ανήκουν εκτός από τους τραπεζοειδείς λόφους και τα φαράγγια, οι τοποθεσίες με απολιθώματα, οι σπηλιές σε γύψο και ασβεστόλιθο, μεταλλεία χαλκοφόρων θειούχων, τεμάχια πετρωμάτων. Εξαιρετικό ενδιαφέρον για συστηματική καταγραφή αυτών των γεωμορφωμάτων γίνονται από την ΟΥΝΕΣΚΟ, αφού πρόκειται για φυσικά μνημεία κληρονομιάς εθνικής και διεθνούς αξίας. Οι τραπεζοειδείς λόφοι- κορωνίδες γνωστές στη διεθνή βιβλιογραφία ως «mesa» είναι πολύ χαρακτηριστικές γεωμορφές στην πεδιάδα της Μεσαορίας. Ίσως ο πιο γνωστός λόφος στο νησί να είναι ο Άρωνας στην Αγλαντζιά.

15.Φυσικοί πόροι στην περιφέρεια της κοινότητας, πόροι προσέλκυσης τουριστών

• Τα δάση Αδελφοί και Μαχαιρά

Τα Πέρα βρίσκονται στους πρόποδες του μεγάλου ορεινού συμπλέγματος του Τροόδους σε απόσταση μόλις μισής ώρας από το δάσος Αδελφοί και το Εθνικό Δασικό Πάρκο Μαχαιρά (περιοχή Natura 2000), που ουσιαστικά αποτελούν μέρος του οφιολιθικού συμπλέγματος του Τροόδους. Οι γεωλογικοί σχηματισμοί και τα πετρώματα, η πλούσια ποικιλότητα στην χλωρίδα και την πανίδα μπορούν να γίνουν αντικείμενο εξερεύνησης από ντόπιους και τουρίστες που ενδιαφέρονται για δασοτουρισμό περπατώντας στα διαμορφωμένα μονοπάτια της φύσης, απολαμβάνοντας διάφορα σημεία θέας και ξαποσταίνοντας στους εκδρομικούς χώρους των δύο δασών. Σύμφωνα με τον τελευταίο ολοκληρωμένο οδηγό μονοπατιών της κυπριακής φύσης έκδοσης του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού(2015) , στο δάσος Αδελφοί υπάρχουν πέντε μονοπάτια της φύσης:

- 1) το κυκλικό μονοπάτι φράκτης Ξυλιάτου, μήκους 3,8 χιλιομέτρων
- 2) το γραμμικό μονοπάτι Παναγία του Άρακα- Σταυρός του Αγιασμάτι, μήκους 7 χιλιομέτρων
- 3) το γραμμικό μονοπάτι Αγία Ειρήνη- Λημέρια, μήκους 5 χιλιομέτρων
- 4) το γραμμικό μονοπάτι Δόξα σοι ο Θεός- πυροφυλάκιο Μαδαρής, μήκους 3,8 χιλιομέτρων
- 5) το κυκλικό μονοπάτι Τεισιά της Μαδαρής, μήκους 3 χιλιομέτρων

Στο δάσος Μαχαιρά υπάρχει το γραμμικό μονοπάτι Κιόνια- Προφήτης Ηλίας, μήκους 7 χιλιομέτρων.

- **Μεταλλεία Χαλκού**

Τα μεταλλεία της Ταμασσού ήταν ξακουστά στην αρχαιότητα. Μάλιστα η πρώτη αναφορά της Ταμασσού ως σημαντικό κέντρο παραγωγής χαλκού γίνεται στην Οδύσσεια του Ομήρου, όταν η Αθηνά με τη μορφή του Μέντη αναφέρει ότι έπλευσε προς αλλόγλωσσους στην Τεμέση (Ταμασσό) για χαλκό. Τα αρχαία μεταλλεία χαλκού κληροδότησαν σωρούς από σκουριές χαλκού σε όλη την περιοχή του αρχαίου βασιλείου, ως αδιάσειστους μάρτυρες της μεταλλευτικής δραστηριότητας της περιοχής. Πρόκειται για δεκάδες χιλιάδες τόνους σκουριάς χαλκού που προήλθαν από την καμίνευση του χαλκού και σήμερα εντοπίζονται στα γειτονικά χωριά από τον Αναλύντα⁹ μέχρι και το Μιτσερό που θεωρείται το κέντρο της μεταλλευτικής δραστηριότητας του αρχαίου βασιλείου της Ταμασσού. Οι σωροί σκουριάς αποτελούν σήμερα μνημειακές φυσικές ομορφιές που προσφέρονται για έρευνα και μάθηση. Παράλληλα, η ιστορία των μεταλλείων της Ταμασσού έχουν και νεότερη εκδοχή, αφού η μεταλλευτική δραστηριότητα είχε αναβιώσει στην περιοχή στη δεκαετία του 1940-1950, ενώ από το 1989 είναι σε ενεργεία το μοναδικό μεταλλείο χαλκού η «Κοκκινόγια» στο χωριό Μιτσερό που βρίσκεται σε ακτίνα περίπου δέκα χιλιομέτρων από το χωριό Πέρα (Παναγιώτου 2013, 124-125).

Πρόσφατα έχει κυκλοφορήσει σε ενημερωτικό φυλλάδιο έκδοσης του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού η πολιτιστική διαδρομή του Κυπριακού Χαλκού (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού 2015). Η διαδρομή κατευθύνει τον επισκέπτη προς το χωριό Σια, όπου μπορεί κανείς να μελετήσει την εναλλαγή των έντονων χρωμάτων του εδάφους από έντονο κίτρινο σε καφέ τα λεγόμενα (gossans). Στο ίδιο χωριό μπορεί κανείς να επισκεφτεί δύο ανοικτά ορυχεία χαλκού. Η διαδρομή περιλαμβάνει το νότιο και βόρειο μεταλλείο χαλκού του χωριού Μαθιάτης καθώς και το ορυχείο χαλκού της Αλμυράς και τα εργαστήριά

---

⁹ Πρόκειται για γειτονικό χωριό της περιοχής Ταμασσού που παίρνει το όνομά του από το ρήμα αναλύω και παραπέμπει στην ανάλυση δηλαδή κατεργασία των κοιτασμάτων χαλκού.

του στο χωριό Αγία Βαρβάρα. Ακολουθως, η πολιτιστική διαδρομή του χαλκού καθοδηγεί τον επισκέπτη διαμέσου των χωριών Κοτσιάτη, Μαρκί και Τσέρι, στην Σκουριώτισσα και τα γειτονικά Κατύδατα όπου βρίσκεται το Μουσείο Μεταλλευτικής Κληρονομιάς. Αν και τα Πέρα δεν περιλαμβάνονται στη συγκεκριμένη διαδρομή, βρίσκονται σε πολύ κοντινή απόσταση από τα παραπάνω χωριά γεγονός που αποτελεί μια ενδιαφέρουσα πρόταση για τους φιλοξενούμενους που διαμένουν στο χωριό.

Η κατεξοχήν πόλη της Ταμασσού, με τα άλλοτε δημόσια κτήρια της αρχαίας πολιτείας, βρίσκεται θαμμένη κάτω από την σύγχρονη κοινότητα του Πολιτικού. Μπορεί ωστόσο κανείς να πάρει μια ιδέα από τον πλούτο της αρχαίας πολιτείας με μια επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο της Ταμασσού. Πρώτος ο γερμανός αρχαιολόγος Max Ohnefalsch Richter αποκάλυψε τους τρεις Βασιλικούς τάφους της Ταμασσού που ανάγονται στην αρχαϊκή εποχή. Αν και σήμερα σώζονται μόνο δύο, αφού στην θέση του τρίτου σώζεται μόνο η τάφος στην οποία ήταν κτισμένος, είναι ενδεικτικά μεγαλοπρεπείς κτισμένοι με πελεκητούς ασβεστόλιθους και με σαφείς επιρροές από την Μικρά Ασία. Η αρχαιολογική σκαπάνη συνεχίζει να εντυπωσιάζει με τα ευρήματα, αφού στο 1997 ήρθαν στο φως σειρά από έξι αγάλματα δύο σφίγγες και τέσσερα λιοντάρια που σήμερα βρίσκονται στο Κυπριακό αρχαιολογικό μουσείο.

Στον ίδιο χώρο αποκαλύφθηκε ο βωμός της Κυβέλης και ιερό της θεάς Αφροδίτης χρονολογημένα επίσης στα αρχαϊκά χρόνια. Στον ίδιο χώρο έχει αποκαλυφθεί μέρος της πόλης όχι μόνο των αρχαϊκών αλλά και των κλασικών και ελληνιστικών χρόνων. Συγκεκριμένα, έχουν αποκαλυφθεί μέρος των αρχαϊκών οχυρώσεων, εγκαταστάσεις επεξεργασίας χαλκού και κατάλοιπα ενός υδραγωγείου. Στον αρχαιολογικό πλούτο της περιοχής προστίθεται επίσης η νεκρόπολη της Ταμασσού, αφού τρία τουλάχιστον νεκροταφεία από την Χαλκοκρατία μέχρι και τα ρωμαϊκά χρόνια έχουν ανασκαφεί στο χωριό Πολιτικό.

Οι ανασκαφές στην αρχαία πόλη της Ταμασσού συνεχίζονται μέχρι σήμερα με διάφορες κυπριακές και ξένες αποστολές. Ενδεικτικά αναφέρονται οι αποστολές

στη θέση Πολιτικό-Φοράδες του Πανεπιστημίου Κύπρου, η αποστολή του Sydney Cyprus Survey Project στη θέση Πολιτικό- “Τζηλαδόνι”, η αποστολή του Πανεπιστημίου της Αριζόνα στη θέση Πολιτικό- “Ρότσος-Τρουλιά”.

Ο αρχαιολογικός χώρος της Ταμασσού παρά τον πλούτο του δεν είχε ποτέ τη φήμη που έχουν άλλοι μεγαλύτεροι αρχαιολογικοί χώροι της Κύπρου, γεγονός που φαίνεται από την χαμηλή επισκεψιμότητα. Κάποιες προσπάθειες ανάδειξης του έγιναν με πρωτοβουλία του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού και την ένταξή του χώρου στην Πολιτιστική Διαδρομή Αφροδίτη (Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού 2005), χωρίς ωστόσο ιδιαίτερα αποτελέσματα.

- **Μοναστήρι Αγίου Ηρακλειδίου**

Αποτελεί το πιο σημαντικό μνημείο της χριστιανικής Ταμασσού, αφιερωμένο στον Άγιο Ηρακλείδιο που χειροτονήθηκε πρώτος επίσκοπος Ταμασσού από τους αποστόλους Παύλο και Βαρνάβα. Ο Άγιος Ηρακλείδιος μαρτύρησε σε ηλικία εξήντα ετών και ετάφη στο σπήλαιο, όπου είχε ζήσει και ασκητέψει. Στο χώρο της μονής υφίσταται ο υπόγειος λαξευτός τάφος του Αγίου, το μαρτύριο που κτίστηκε πάνω από τον τάφο του κατά τον 3ο ή 4ο αιώνα π.Χ. και τα σημερινά κτήρια της μονής που χρονολογούνται στα 1773 επί Αρχιεπισκόπου Χρυσάνθου. Στο μοναστήρι φυλάσσεται επίσης, η κάρα του Αγίου Ηρακλειδίου. Από αρχαιολογικής άποψης ενδιαφέρον έχουν επίσης οι τοιχογραφίες που παρουσιάζουν τοπικούς αγίους και τον Βίο του Αγίου καθώς και σημαντικές εικόνες της εποχής της Τουρκοκρατίας, αφού εδώ λειτούργησε η σχολή ζωγραφικής του Αγίου Ηρακλειδίου (18^{ος} αιώνας).

- **Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή Παναγίας Μαχαιρά**

Η Μονή Παναγίας Μαχαιρά είναι το μεγαλύτερο σε ανδρικό πληθυσμό μοναστήρι της Κύπρου, με ιστορία που ανάγεται στην περίοδο των Κομνηνών. Θεωρείται ένα από τα παλαιότερα και σημαντικότερα μοναστήρια της Κύπρου. Κτισμένο στο ανατολικό άκρο της οροσειράς του Τροόδους κοντά στην κορυφή Κιόνια σε υψόμετρο 870 μέτρων, απέχει μόλις 30 λεπτά οδικώς από το χωριό των Περάτων. Η ίδρυση του αποδίδεται σε δύο μοναχούς και την ανεύρεση μιας εικόνας της Παναγίας, η οποία σύμφωνα με την παράδοση διασώθηκε από την

περίοδο της εικονομαχίας και αποτελεί ένα από τα 70 εργόχειρα του Αποστόλου Παύλου. Η Μονή διαθέτει Σκευοφυλάκιο, το οποίο αποτελείται από τα πρώτα κελιά των μοναχών, στάβλους και αποθηκευτικούς χώρους που αναστηλώθηκαν και χρησιμοποιούνται για φύλαξη παλαιών βιβλίων και χειρογράφων της μονής, καθώς και εικόνων και εκκλησιαστικών αντικειμένων. Η Μονή συνδέεται και με την νεότερη ιστορία του νησιού, καθότι κατά τη διάρκεια του απελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ φιλοξενήθηκε εκεί ο ήρωας Γρηγόρης Αυξεντίου. Μάλιστα σε απόσταση 2 χιλιομέτρων από το μοναστήρι βρίσκεται το κρησφύγετο όπου πολέμησε και θυσιάστηκε.

- **Ιερά Μονή Αρχαγγέλου Μιχαήλ**

Βρίσκεται δύο χιλιόμετρα νότια του χωριού Αναλύντας , περίπου τέσσερα χιλιόμετρα από τα Πέρα, στην κορυφή ενός λόφου που παλαιότερα υπήρχε ειδωλολατρικός ναός, απομεινάρια του οποίου σώζονται μέχρι σήμερα. Ελάχιστα στοιχεία σώζονται για την ίδρυση και ιστορία του. Η σύγχρονη ιστορία του ξεκινά το 1971, όταν ανασυστάθηκε με γυναικεία αδελφότητα. Με δυναμικό μόλις τριών μοναχών, το μοναστήρι έχει αρχαιολογικό ενδιαφέρον ως προς την αρχιτεκτονική του καθολικού του ρυθμού βασιλικής, καθώς και ως προς τις τοιχογραφίες της σχολής του Αγίου Ηρακλειδίου. Επίσης, μεγάλης αξίας είναι οι εικόνες του τέμπλου με την εικόνα του Αρχαγγέλου να ξεχωρίζει, αφού παριστάνεται ως βυζαντινός στρατιώτης με βυζαντινό λώρο, σε σταυροειδή διάταξη στο στήθος και στη μέση.

16. Δράσεις της Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ/ αποδελτίωση ηλεκτρονικού τοπικού τύπου

- **19/05/2011** Εικαστική έκθεση «Οι δημιουργοί στα Πέρα Ορεινής», όπου κάτοικοι και απόδημοι εξέθεσαν τις δημιουργίες τους στη ζωγραφική, χαρακτική, κεραμική, αγιογραφία, ξυλογλυπτική και φωτογραφία. Η έκθεση ήταν ανοικτή σε όλους: επαγγελματίες και ερασιτέχνες κάθε ηλικίας και αφιερωμένη στην αείμνηστη κάτοικο του χωριού Καίτη Στεφανίδου, με έργα της ίδιας του συζύγου της Τάσου Στεφανίδη και υιού της Πάνο Στεφανίδη να συμμετέχουν επίσης στην έκθεση. Τα εγκαίνια έγιναν από τη χαράκτρια Ευγενία Βασιλούδη, η οποία σε χαιρετισμό της θύμισε τη ρήση: «η τέχνη εξευγενίζει τον

άνθρωπο και ομορφαίνει τη ζωή», ενώ η πρόεδρος της πολιτιστικής επιτροπής ΣΚΕ συμπλήρωσε πως «η ενασχόληση του ανθρώπου με δημιουργικές δραστηριότητες επενεργεί ως θεραπευτικό και ως αγχολυτικό(...) η πιο μεγάλη ωφέλεια όμως αντανακλά στα παιδιά ως πρόληψη από ψυχοφθόρες και επικίνδυνες δραστηριότητες».

- **20/11/2011** Πραγματοποιήθηκαν εγκαίνια του Κοινοτικού Πολιτιστικού Κέντρου με την ευκαιρία ανακαίνισης του κτηρίου του Παρθεναγωγείου, όπου πραγματοποιήθηκε ιστορική αναδρομή στην εκπαίδευση στα Πέρα, με φωτογραφική έκθεση και εκδήλωση προς τιμή των ανθρώπων που συνέβαλαν με τη δράση τους στην ανάπτυξη της κοινότητας.

- **2-3-4/11/2012** «Ένα τριήμερο από τα Πέρα, για τα Πέρα». Η τριήμερη εκδήλωση ξεκίνησε με παρουσίαση του βιβλίου του συγγραφέα Γιώργου Καμηλάρη «Τα Πέρα μέσα από εικόνες». Ακολούθησε διήμερο με τρεις ξεναγήσεις εντός και πέριξ του χωριού. Πρόκειται για τις πρώτες ξεναγήσεις που έγιναν στο χωριό και περιλάμβαναν ξενάγηση στους βασιλικούς τάφους της Ταμασσού καθώς και επίσκεψη στο μοναστήρι του Αγίου Ηρακλείδιου, ξενάγηση στον ιστορικό πυρήνα και η τρίτη ξενάγηση στις φυσικές ομορφιές του χωριού.

- **26-31/08/2013** Συνεργασία της Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ με το Επιμελητήριο Καλών Τεχνών Κύπρου και διεξαγωγή πλενέρ- μικρού συμποσίου αφιερωμένου στην μνήμη Καίτης και Τάσου Στεφανίδη. Στο πλενέρ συμμετείχαν οι καλλιτέχνες Άγγελα Πισσιάρα, Ανβέροφ Μαξίμ, Άννη Ερωτοκρίτου, Γιάννος Οικονόμου, Ρέα Μπέιλη Αθανασιάδη, Πασχάλης Αναστάση, Νίτσα Χατζηγεωργίου, Κάτια Σαββίδου, Δώρος Ηρακλέους, Μαρία Χριστοδούλου, Μαρία Αλωνεύτου καθώς επίσης και οι Πάνος Στεφανίδης, Ευγενία Βασιλούδη και Λοίζος Κυριτσόπουλος. Στο πλαίσιο του πλενέρ πραγματοποιήθηκε επίσης ποιητική βραδιά με τους συγγραφείς και ποιητές Κλαίρη Αγγελίδου, Χρυσόστομο Περικλέους, Ανδρέα Καϊμάκη και Σάββα Κόκκινο να απαγγέλλουν τα έργα τους.

- **18/04/2013** Με πρωτοβουλία της Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ και σε συνεργασία της κοινότητας, Τμήματος Αρχαιοτήτων Κύπρου και το ICOMOS-

Κύπρου στα πλαίσια του εορτασμού της Διεθνούς Ημέρας Μνημείων και χώρων πραγματοποιήθηκε εκδήλωση για τον εορτασμό της ημέρας. Θέμα της τότε χρονιάς ήταν «Η κληρονομιά της Εκπαίδευσης». Η εκδήλωση έλαβε χώρα στο κοινοτικό πολιτιστικό κέντρο, άλλοτε Παρθεναγωγείο, περιλάμβανε παρουσίαση από αρχαιολογική λειτουργό των κηρυγμένων σε αρχαία μνημεία σχολείων. Ακολούθησε προβολή αφιερώματος στην ιστορία της εκπαίδευσης στα χωριά Πέρα, Πολιτικό και Επισκοπειό, έργο των δασκάλων και παιδιών του Περιφερειακού Δημοτικού Σχολείου Ταμασσού και τέλος ο μελετητής-συγγραφέας Γιώργος Καμηλάρης παρουσίασε την ιστορία της εκπαίδευσης και στα Πέρα και την Κύπρο γενικότερα. Έπειτα, το κοινό μεταφέρθηκε απέναντι στο παλιό Αρρεναγωγείο, όπου είχε την ευκαιρία να παρακολουθήσει δύο εκθέσεις: α) έκθεση φωτογραφίας με τίτλο «Σχολείο, Μνημείο στο χρόνο...» με αρχειακό υλικό από τα Αρχαία Μνημεία σχολεία και β) έκθεση αρχειακού υλικού με θέμα «Η εκπαίδευση στη Σύγχρονη Ιστορία της Κύπρου, με υλικό από το Κρατικό Αρχείο και το Παττίχειο Δημοτικό Λεμεσού και σχετικό βίντεο-προβολή. Οι εκδηλώσεις κορυφώθηκαν με ξεναγήσεις το Σαββατοκυριακό 20-21/4/2013.

- **25/05/2013** Εκδήλωση «Τέχνης Βήματα». Πρόκειται για την αρχή ενός κύκλου εκδηλώσεων που είχε ως στόχο να φέρει στην κοινότητα σημαντικούς καλλιτέχνες, οι οποίοι θα παρουσίαζαν το έργο τους στους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής της Αρχαίας Ταμασσού αλλά και στην Λευκωσία. Για πρώτη φορά εκφράζεται το όραμα της Πολιτιστικής επιτροπής ΣΚΕ που είναι η ανάδειξη της κοινότητας σε πολιτιστικό περιφερειακό κέντρο. Στην πρώτη εκδήλωση του «τέχνης βήματα» φιλοξενήθηκε ο καλλιτέχνης Νίκος Κουρούσις, σπουδαία μορφή της σύγχρονης Κυπριακής Τέχνης, όπου παρουσίασε το έργο του και την εικαστική του εμπειρία στο κοινό των Περάτων. Ο Νίκος Κουρούσις εξέφρασε τη χαρά του να παρουσιάσει το έργο του σε κοινό διαφορετικό από αυτό της πρωτεύουσας καθώς και την πεποίθηση και επιθυμία του για πολιτιστική και καλλιτεχνική ανάπτυξη της περιφέρειας, κάτι που γίνεται αποδεκτό και από το Λευκωσιάτικο κοινό.

- **30/9/2013** Εξαγγελία δημιουργίας ομάδων πολιτισμού στα Πέρα που απευθύνονται σε όλες τις ηλικίες. Στόχος η δημιουργία παιδικής και νεανικής χορωδίας καθώς και θεατρικής ομάδας στο χωριό. Πρόκειται για πρωτοβουλία

του Κοινοτικού Συμβουλίου Πέρα Ορεινής, το οποίο προέβη σε συνεργασία με καλλιτέχνες της κοινότητας από τον χώρο της μουσικής και του θεάτρου για την υλοποίηση δράσεων υγιούς απασχόλησης εντός της κοινότητας, την προσφορά εναλλακτικών επιλογών έναντι της δύσκολης οικονομικής περιόδου και γενικότερα για την συμβολή στην πνευματική και πολιτιστική ανάπτυξη της κοινότητας.

- **11/12/13** «Τέχνης βήματα», η Ευγενία Βασιλούδη, χαράκτρια παρουσιάζει το έργο της στους συγχωριανούς της.

- **5-6/04/2014** Φιλοξενία του Χαμπή του Χαράκτη στα Πέρα. Ήταν ένα μεγάλο εγχείρημα με την πραγματοποίηση εργαστηρίων που είχε απήχηση μεγάλη από πλευράς κοινού. «Η συμμετοχή του κόσμου στα εργαστήρια ήταν αθρόα και ενθουσιώδης» αναφέρεται σε σχετική ανακοίνωση με «μικρούς και μεγάλους» να ακούν με προσοχή τον «δάσκαλο» τον Χαμπή. Τα εργαστήρια διεξήχθησαν με την καθοδήγηση καταξιωμένων και αφοσιωμένων συνεργατών του Χαμπή, δίνοντας την ευκαιρία στο κοινό να γνωρίσει την τέχνη της χαρακτηριστικής και να δημιουργήσει το δικό του έργο. Το βράδυ του Σαββάτου ο Χαμπής ο χαράκτης παρουσίασε τη ζωή και το έργο του στο κοινό.

- **22/03/2014** Πραγματοποιήθηκε ημερίδα παραδοσιακής γαστρονομίας στην πλατεία της Κοινότητας. Στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος «Culinary bridges across Europe» και σε συνεργασία με το Μουσείο Κυπριακών Τροφίμων και Διατροφής φιλοξενήθηκαν στα Πέρα, εταίροι του προγράμματος από Ελλάδα, Πολωνία, Ιταλία, Γερμανία, Αυστρία και Κύπρο.

- **26/ 06/2014** Εκδήλωση προς τιμήν των ανθρώπων που ζουν στην κοινότητα, κατοίκους ή απόδημους πρώτης γενιάς που ασχολούνται με τον αθλητισμό και έχουν επιτύχει διακρίσεις στην πρώτη, δεύτερη και 3^η θέση σε παγκύπριους αγώνες ή διεθνείς οργανώσεις τα πέντε τελευταία έτη σε ατομικά ή ομαδικά αθλήματα.

- **19/10/2014** Συνεργασία Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ με την Εταιρεία Κύπριοι Χαράκτες. Οι Κύπριοι καλλιτέχνες, εμπνευσμένοι μετά από ξενάγηση στην κοινότητα και το φυσικό της περιβάλλον, κατέλυσαν στο εξειδικευμένο εργαστήριο χαρακτηριστικής στο ΕΚΑΤΕ, όπου δημιούργησαν τα έργα τους με θέματα

από τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά και το περιβάλλον του χωριού. Τα έργα που προέκυψαν περίπου 15-20 καλλιτεχνών εκτέθηκαν στο Αρρεναγωγείο στις 23/10/2014.

- **23/11/2014** Πραγματοποιήθηκε βραδιά ποίησης και τέχνης στο κοινοτικό πολιτιστικό κέντρο του χωριού, το Παρθεναγωγείο, αφιερωμένη στον Κύπριο ποιητή Κώστα Μόντη. Η εκδήλωση πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με τον Ραδιοφωνικό Σταθμό του Πανεπιστημίου Κύπρου και τη συμμετοχή του ακαδημαϊκού και δημοσιογράφου Κώστα Χαραλαμπίδη.

- **22/04/2015** Ανακοίνωση σύστασης κοινοτικής Μαντολινάτας Πέρα Ορεινής

- **21/11/2015** Έκθεση κεντημάτων και υφαντών, με τη συμμετοχή των έργων γυναικών της κοινότητας.

B) Έρευνα πεδίου

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Στάση κρατικών φορέων ως προς την ανάπτυξη

Ανάπτυξη	<u>ΕΠΑΡΧΙΑΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ</u>	<u>ΚΟΤ</u>	<u>ΕΤΑΠ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ</u>
Είδος ανάπτυξης που προωθείται από τον φορέα	Καθαρά υποδομές δημόσιας/κοινής ωφελείας. Έλεγχο και εποπτεία των κοινοτήτων ούτως ώστε ότι πράττουν να είναι στο πλαίσιο της νομιμότητας. Μέσα από την έγκριση του προϋπολογισμού που ορίζεται από κάθε κοινότητα.	Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη / Ανάπτυξη τουριστικού προϊόντος/ Προσφορά ελκυστικού και αναβαθμισμένου φάσματος τουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών	Οργάνωση, δημιουργία και προβολή και ενίσχυση τουριστικού προϊόντος. Παρακλάδι του ΚΟΤ στις περιφέρειες προωθεί αποκεντρωμένη τουριστική ανάπτυξη/ αποκέντρωση της τουριστικής πολιτικής
Ποιά θεωρούνται έργα ανάπτυξης	οι δρόμοι, η συντήρηση των δρόμων, η εγγραφή των δρόμων, τα αποχετευτικά έργα, υδρευτικά έργα, αντιπλημμυρικά έργα περιέχονται στον προϋπολογισμό ανάπτυξης των κοινοτήτων	Μεγάλα αναπτυξιακά έργα μαρίνες, χώροι ελλιμενισμού σκαφών αναψυχής, καταφύγια, γήπεδα γκολφ, διεθνές συνεδριακό κέντρο, Μέγαρο Πολιτισμού, νέο Αρχαιολογικό Μουσείο, κέντρα ιατρικού τουρισμού και θαλάσσια πάρκα	
Πώς εφαρμόζονται οι αρχές της βιωσιμότητας		Ποιοτικοί στόχοι στρατηγικής συμβατοί με τους τρεις πυλώνες αειφορίας (οικονομία, κοινωνία, περιβάλλον)	Με τον πολιτιστικό τουρισμό. Λόγω του ότι η Λ. δεν έχει το πλεονέκτημα της θάλασσας προβάλλονται τα μνημεία, τα μουσεία, τα αξιοθέατα
Τι προβλέπεται για την ευρύτερη περιοχή Ταμασσού;	Ακολουθείται το «Ρυθμιστικό Σχέδιο»	Ακολουθούνται οριζόντιες παρεμβάσεις στον οργανισμό. Δεν προβλέπεται κάτι συγκεκριμένο. Η περιοχή Ταμασσού μπορεί να ενταχθεί σε προγράμματα προβολής μέσω των ΕΤΑΠ που έχουν δημιουργηθεί και χορηγούνται από τον ΚΟΤ ο για την περιοχή	Άμεσα προγραμματίζονται μονοήμερες εκδρομές ρωσσόφωνων τουριστών από Λεμεσό προς την περιοχή. Περιλαμβάνονται η νεοσύστατη μητρόπολη και τα μοναστήρια της περιοχής

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Στάση κρατικών φορέων ως προς τον πολιτισμό και την ανάπτυξη

Πολιτισμός και Ανάπτυξη	ΕΠΑΡΧΙΑΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ	ΚΟΤ	ΕΤΑΠ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ
Ποια η αντίληψη και η στρατηγική του φορέα για τον πολιτισμό;	Δεν διαθέτει κονδύλια για πολιτιστική ανάπτυξη	Θεωρείται εμπλουτιστικό στοιχείο του τουρισμού με τεράστια σημασία	Είναι κομμάτι της βιώσιμης ανάπτυξης. Ανοίγει θέσεις εργασίας και εμπλέκει τους νέους σε ομάδες βοηθώντας τους να αποκτήσουν προσόντα
Αναγνωρίζεται η αναπτυξιακή διάσταση του πολιτισμού; Με ποιον τρόπο;	Εγκρίνει τον προϋπολογισμό της κοινότητας στον οποίο περιέχονται πολιτιστικές εκδηλώσεις και έργα ανάπλασης κτηρίων πολιτισμού	Σύμφωνα με έρευνες αρκετοί τουρίστες έρχονται στην Κύπρο με κριτήριο την πολιτιστική κληρονομιά/ σημαντικός παράγοντας που τους κάνει να επιλέξουν την Κύπρο. Επιχορηγούνται Πολιτιστικές/Καλλιτεχνικές Εκδηλώσεις που διοργανώνονται στην Κύπρο μέσω Προγράμματος Ενίσχυσης Ήσσονος Σημασίας (de minimis)	Προωθώντας τον πολιτιστικό τουρισμό
Με ποιο τρόπο ενθαρρύνονται τα έργα πολιτισμού σε μια κοινότητα;	Το κοινοτικό συμβούλιο αποφασίζει ποιά έργα θα υλοποιήσει	Όσον αφορά στις εκδηλώσεις επιχορηγούνται οι εκδηλώσεις με τουριστικό ενδιαφέρον	Μέσα από τις εκδηλώσεις εντάσσονται διάφορες κοινότητες
Υπάρχει συνεργασία του φορέα σας με τους φορείς πολιτισμού (Υπουργείο Πολιτισμού/Πολιτιστικές υπηρεσίες/ τμήμα Αρχαιοτήτων); Σε τι επίπεδο	Ναι, εφόσον είμαστε ένα κράτος. Συνεργασία με Τμήμα Αρχαιοτήτων στην έκδοση αδειών για υλοποίηση έργων	Συνεργασία με Τμήμα Αρχαιοτήτων/ Εθνική Επιτροπή ΟΥΝΕΣΚΟ/Τοπικές αρχές για υλοποίηση εκδηλώσεων με τουριστικό ενδιαφέρον	Ίδρυμα Προώθησης Έρευνας Πανεπιστήμια, Τμήμα Αρχαιοτήτων, Πολιτιστικό Ίδρυμα Τράπεζας Κύπρου. Όλα τα μουσεία της Λευκωσίας

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Στάση κρατικών φορέων ως προς τον τουρισμό και την ανάπτυξη

Τουρισμός και Ανάπτυξη	ΕΠΑΡΧΙΑΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ	ΚΟΤ	ΕΤΑΠ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ
Ποιος ο ρόλος του φορέα στην τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής; Ειδικότερα στην υπό εξέταση περιοχή	Δεν έχει κάποιο ρόλο	Ενθαρρύνει την τουριστική ανάπτυξη μέσω του τουρισμού της υπαίθρου. Οι δράσεις που κάνει για ανάπτυξη του τουρισμού της υπαίθρου και της οριζόντιες προβάλλει την ύπαιθρο	Η ΕΤΑΠ περιλαμβάνει στις ενέργειές της όσα πιο πολλά χωριά και κοινοτόπους της περιφέρειας μπορεί με τις εκδηλώσεις της. Στις εκδηλώσεις εντάσσονται χωριά π.χ. Μεσαιωνικό φεστιβάλ το 2016 εκδρομή/ξενάγηση στο Φικάρδου, ποδηλατική ξενάγηση διαδρομή μέχρι τον Μαχαιρά. Φέτος εντάσσεται νέα διαδρομή στην Άλωνα. Μέλος της ΕΤΑΠ είναι η Κυπριακή εταιρεία Αγροτουρισμού.
Σύμπραξη πολιτισμού-τουρισμού. και Ενέργειες του φορέα σας προς αυτή την κατεύθυνση	Δεν έχει κάποιο ρόλο	Ανάπτυξη μηχανισμών διαχείρισης θεματικών διαδρομών. Στήριξη πολιτιστικών εκδηλώσεων μεγάλης εμβέλειας. Χρήση τεχνολογίας στην παρουσίαση, ερμηνεία και προβολή πολιτιστικής κληρονομιάς σε παγκύπρια κλίμακα	Προβολή του πολιτιστικού τουρισμού
Υπάρχει συνεργασία με άλλους φορείς και σε τι επίπεδο;	Με όλους τους απαραίτητους φορείς. (π.χ. Τμήμα Πολεοδομίας, Τμήμα Αρχαιοτήτων)	Με όλους τους απαραίτητους φορείς Δημοσίου και Ιδιωτικού Φορέα	Ίδρυμα Προώθησης Έρευνας Πανεπιστήμια, Τμήμα Αρχαιοτήτων, Πολιτιστικό Ίδρυμα Τράπεζας Κύπρου. Όλα τα μουσεία της Λευκωσίας.
Ενθαρρύνεται η τουριστική ανάπτυξη σε μια αγροτική μη παράκτια περιοχή; Με ποιους τρόπους. Ειδικότερα στην υπό εξέταση περιοχή;	Ναι, παρέχονται όλες οι απαραίτητες διευκολύνσεις	Λόγω αυστηρού προϋπολογισμού δεν είναι προτεραιότητα για τον ΚΟΤ η προώθηση της συγκεκριμένης περιοχής	Οι κοινότητες μπορούν να ενταχθούν στην ΕΤΑΠ με μια μικρή συνδρομή. Ως αντάλλαγμα προβάλλονται οι εκδηλώσεις σε όλα τα μέσα της ΕΤΑΠ (ιστοσελίδα, μέσα κοινωνικής δικτύωσης, info kiosks, μηνιαίο έντυπο με εκδηλώσεις, emails)

<p>Πώς ο φορέας που εκπροσωπείτε ενισχύει τα έργα για τουριστική ανάπτυξη; Ειδικότερα στην υπό εξέταση περιοχή;</p>	<p>Στα τουριστικά καταλύματα η Ε.Δ. ή στον ιστορικό πυρήνα δείχνει ιδιαίτερη ευαισθησία και φροντίζει να εξασφαλιστούν οι σχετικές άδειες για τη διαμόρφωση των τοπικών σχεδίων σε συνεννόηση με το Τμήμα Αρχαιοτήτων και τον κλάδο διατήρησης της Πολεοδομίας.</p>	<p>Σε συνεργασία με το Τμήμα Αρχαιοτήτων και τοπικών αρχών στο πλαίσιο του δυνατού προσπαθεί να βελτιώσει το προϊόν, να κάνει την ανάλογη προβολή και να στηρίξει εκδηλώσεις</p>	<p>Προβολή εκδηλώσεων τουριστικού ενδιαφέροντος, διοργάνωση εκδηλώσεων στο χώρο των μελών της ΕΤΑΠ για ενίσχυση των τοπικών εστιατορίων και καταστημάτων. Ένταξη των αναγκών της κοινότητας στον προϋπολογισμό της ΕΤΑΠ</p>
---	---	--	---

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Στάση κρατικών φορέων ως πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων

Τοπική ανάπτυξη με πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων	ΕΠΑΡΧΙΑΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ	ΚΟΤ	ΕΤΑΠ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ
<p>Ποιες πολιτικές ακολουθεί ο φορέας σας ως προς την ενθάρρυνση της τοπικής ανάπτυξης;</p>	<p>Δεν έχει μηχανισμούς που να ενθαρρύνουν Πρωτοβουλίες τοπικής ανάπτυξης</p>	<p>Η προβολή και προώθηση της τοπικότητας μπορεί να γίνει μέσω ΕΤΑΠ Λευκωσίας</p>	<p>Οι πρωτοβουλίες των τοπικών κοινοτήτων προβάλλονται όσον το δυνατό περισσότερο</p>
<p>Πώς ο φορέας σας ενθαρρύνει την ανάπτυξη με πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων;</p>	<p>Σε περίπτωση που το κοινοτικό συμβούλιο φαίνεται μέσα από τον προϋπολογισμό τον ετήσιο του να προωθεί τέτοιου είδους πρωτοβουλίες η Ε.Δ. είναι δίπλα αρωγός νοουμένου ότι το ταμείο τους μπορεί να το αντέξει</p>	<p>Τα ειδικά προϊόντα του Οργανισμού που μπορούν να προωθήσουν την τοπικότητα Περιπατητικό Φεστιβάλ /Μικρές Αποδράσεις / Ακουστική ξενάγηση Ταμασσού</p>	<p>Προβάλλονται εκδηλώσεις που έχουν τουριστικό ενδιαφέρον μέσω των μέσων κοινωνικών δικτύων, μέσω της ιστοσελίδας της ΕΤΑΠ, στα έντυπα που εκδίδονται για τις εκδηλώσεις κάθε τρίμηνο (διανέμεται στα ξενοδοχεία της Λευκωσίας και στα αεροδρόμια) μεγάλη βάση δεδομένων emails που στέλνονται. Οι κοινότητες γίνονται μέλη/εντάσσονται στην ΕΤΑΠ με ένα μικρό τέλος/συνδρομή και αντάλλαγμα, την προώθηση και προβολή των εκδηλώσεων με όλα τα μέσα που διαθέτει η ΕΤΑΠ, μέσω των info kiosks που βρίσκονται σε διάφορα σημεία μέσα στην πόλη, διοργανώνονται εκδηλώσεις μέσα στον χώρο τους για να προβάλλονται εστιατόρια ή καταστήματα της κοινότητας και επίσης για κάποιο που είναι μέλος μπορεί η ΕΤΑΠ να εντάξει τις ανάγκες του στον προϋπολογισμό της π.χ. παγκάκια ή καλάθους</p>
<p>Με ποιο τρόπο μπορεί μια κοινότητα να διεκδικήσει ευρωπαϊκά κονδύλια για έργα υποδομής μέσω του φορέα σας;</p>	<p>Μέσω του LEADER προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης. Η διεκδίκηση πρέπει να είναι καθαρά πρωτοβουλία της κοινότητας</p>	<p>Μέσω του LEADER, ο ΚΟΤ είναι δικαιούχος αλλά λόγω περιορισμένου προϋπολογισμού δεν υλοποιεί προς το παρόν έργα</p>	<p>Τελευταία άρχισε να διεκδικεί. Έχουν υποβληθεί 7 αιτήσεις είναι μια συνεχόμενη προσπάθεια με πολύ ανταγωνιστικά προγράμματα</p>
		<p>Μοναστήρια και ο αρχαιολογικός χώρος μπορούν να αποτελέσουν</p>	<p>Η περιοχή πρέπει να ενισχύσει το «θηρησκευτικό της ατού», πρέπει να</p>

Ποιες είναι οι δυνατότητες (περιορισμοί – ευκαιρίες-πλεονεκτήματα-μειονεκτήματα) για την ανάπτυξη με πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων. Στη συγκεκριμένη περίπτωση;	Το ισχυρό ιστορικό υπόβαθρο των κοινοτήτων	την αρχή ενός δυνατού Clustering για τη δημιουργία ενός τόπου μονοήμερης εκδρομής. Ο ΚΟΤ προωθεί τις συνέργειες και το clustering με την παροχή της τεχνολογίας και της τεχνικής στήριξης. Δίνει υποδείξεις για «πακετοποίηση ενός τουριστικού προϊόντος».	γίνουν συντονισμένες προσπάθειες προσέλκυσης τουριστών μέσα από διαφήμιση πακέτων σε συνεργασία με τουριστικούς πράκτορες/ με οργανωμένες εκδρομές. Το ότι είναι αγροτική περιοχή δεν αποτελεί μειονέκτημα αντίθετα αποτελεί συνδυασμό υπαίθρου και πολιτισμού. Χρειάζεται περισσότερη προβολή ο χώρος αφού η πρώτη ύλη υπάρχει, το σημείο ενδιαφέροντος.
Πώς ο φορέας σας θα μπορούσε να ενισχύσει μια κοινότητα στο να καταστεί «πολιτιστικό χωριό» ή «τουριστικό χωριό»	Προωθείται σχέδιο ανάπλασης της πλατείας των καφενείων και συμπληρώνεται η μεγάλη πλατεία της εκκλησίας. Έργα όπως η αναστήλωση των νερόμυλων είναι στην αρμοδιότητα του Τμήματος Αρχαιοτήτων	Με οριζόντιες δράσεις προβάλλονται η ύπαιθρος, τα αγροτικά προϊόντα, η γαστρονομία, τα αγροτουριστικά καταλύματα	

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: Λειτουργία Tour Operators

TOUR OPERATORS	MANTOVANI	THOMAS COOK	BIBLIOGLOBUS
Πληροφοριοδότες Χρόνια επαγγελματικής εμπειρίας στο συγκεκριμένο γραφείο	Φωτεινή Νέλσον 4 χρόνια	Αρίστη Κουμή 30 χρόνια	Σβετλάνα Γεωργίου (Ξεναγός) 7 χρόνια
Εθνικότητα τουριστών που εξυπηρετεί	Άγγλοι και Γερμανοί	Άγγλοι, Γερμανοί, Γαλλόφωνοι Βέλγοι, Ολλανδοί	Αποκλειστικά Ρώσους
Μέσος όρος ηλικίας	Μεσήλικες και νεαροί Άγγλοι	Όλες τις ηλικίες	Όλες τις ηλικίες
Ενδιαφέροντα τουριστών	Περιπατητικός τουρισμός /τουρισμός υπαίθρου	Μεγάλο ποσοστό των τουριστών είναι all inclusive και άλλοι επαναλαμβανόμενοι	Κυρίως θρησκευτικός τουρισμός σε συνδυασμό με οινικό, θεματικά πάρκα,ασχολίες υπαίθρου, αγορές παραδοσιακών προϊόντων, γαστρονομία
Εκδρομές τοποθεσίες	Παγκύπρια / Κυρίως Σταυρός της Ψώκας, Γαλάτα, Όμοδος, Πλάτρες, Κακοπετριά, Πόλη Χρυσοχούς/ Ακάμας/ Λουτρά Αφροδίτης	Στις τουριστικές περιοχές. Στην Λευκωσία οι εκδρομές περιλαμβάνουν μόνο την πόλη όχι χωριά της υπαίθρου. Περιλαμβάνονται και Κατεχόμενα (Αμμόχωστο, Κερύνεια)	Παγκύπρια: Πλάτρες, Μονάγρι, Όμοδος, Λεύκαρα, Λάρνακα, Λυθροδόνας, Μένιοκο
Δημοφιλή Αξιοθέατα	Μονοπάτια της φύσης, Εργαστήρια Λουκουμιών, Παραδοσιακά εργαστήρια αγροτικών ασχολιών π.χ. παρασκευής χαλλουμιών	Στην Λευκωσία επισκέπτονται Κυπριακό Αρχαιολογικό Μουσείο, Πλατεία Αρχιεπισκοπής, Βυζαντινό Μουσείο και Λαϊκή Γειτονιά.	Μεγάλα μοναστήρια (Μαχαιράς, Κύκκος, Χρυσορρογιάτισσα, Άγιος Νεόφυτος) Θεματικά πάρκα (Πάρκο γαϊδουριών), Οινοποιεία, Παραδοσιακά ελαιотριβεία, σαπουνοποιεία
Δημοφιλή	Κυρίως τα μεγάλα	Μεγάλα και γνωστά	Όλα τα μεγάλα και γνωστά

Φεστιβάλ	γνωστά π.χ. φεστιβάλ κρασιού/ Όπερας	φεστιβάλ κρασιού/Όπερας/ Αρχαίου Ελληνικού δράματος	φεστιβάλ αλλά και παραδοσιακά /αγροτικά
Γνώση περιοχής Ταμασσού	Παντελώς άγνωστη Δεν περιλαμβάνεται καθόλου στις εκδρομές τους	Παντελώς άγνωστη Δεν περιλαμβάνεται καθόλου στις εκδρομές τους	Οι εκδρομές περνούν από την περιοχή (Άγιος Ηρακλείδιος, Μαχαιράς, Χρυσοσπηλιώτισσα, Λυθροδόνας)
Προοπτικές πιθανής συνεργασίας	Αποκλειστική ευθύνη της κοινότητας για διαφήμιση/ προβολή	Είναι στην πρωτοβουλία της κοινότητας και των επιχειρηματιών της περιοχής. Στην ευθύνη του ΚΟΤ να προτρέψει τους τουριστικούς πράκτορες για νέους προορισμούς	Κοινότητες και επιχειρηματίες πρέπει να προσεγγίσουν και να προσάψουν καλές συμφωνίες με το γραφείο

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Γραφεία Πληροφοριών ΚΟΤ

ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΚΟΤ	ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ	ΛΕΜΕΣΟΥ	ΛΑΡΝΑΚΑΣ	ΠΑΦΟΥ
Πληροφοριοδότες	Ευαγόρας Βανέζης Βοηθός Τουριστικός Λειτουργός/Ξεναγός	Μύρια Στασουλλή Βοηθός Τουριστικός Λειτουργός Α/Ξεναγός	Αλέξης Βοηθός Τουριστικός Λειτουργός/Ξεναγός	Λεωνίδας Κρητιώτης Βοηθός Τουριστικός Λειτουργός/Ξεναγός
Αριθμός τουριστών που εξυπηρετήθηκαν το 2016	20,375	72.344	22,703	99,060
Γνώση περιοχής Ταμασσού από τουρίστες	Γνωστή σε Γάλλους/ Γερμανούς και Ρώσους Μεμονωμένους εξερευνητές	Παντελώς άγνωστη	Καθόλου γνωστή η περιοχή της Ταμασσού	Καθόλου γνωστή στους τουρίστες/ γνωστή σε ομάδες ντόπιων Παφιτών
Θα πρότεινες την περιοχή της Ταμασσού για εκδρομή	Ναι, οπωσδήποτε	Όχι	Όχι	Όχι
Εναλλακτική περιοχή/χωριό	Κακοπετριά/ Ορεινά χωριά Τρόοδους	Φικάρδου, τα χωριά του Τρόοδους	Λεύκαρα, Κάτω Δρυς, Βαβατινιά γενικά χωριά της ορεινής Λάρνακας	Χωριά της Λαόνας-Ακάμα. Στη Λευκωσία την πόλη παρά χωριά
Ποια τα θετικά/ ποια τα αρνητικά της περιοχής	Πρόβλημα πρόσβασης χρειάζονται 2 λεωφορεία ή μετάβαση με Ι.Χ.	Πολύ πολυπλοκή η Πρόσβαση	Πρόβλημα πρόσβασης, άσχημη διαδρομή μέσω Λευκωσίας	Πολύ μακριά από την Πάφο
Προτεινόμενα αξιοθέατα περιοχής	Μοναστήρια της περιοχής/ Λαϊκή Αρχιτεκτονική	Ταμασσός/ Μοναστήρια	Δεν θα πρότεινα την περιοχή	Μοναστήρι Αγίου Ηρακλείδιου, μουσείο μητρόπολης, Χρυσοσπηλιώτισσα

ΠΙΝΑΚΑΣ 7: Πληροφορίες από φορείς της κοινότητας

ΣΤΑΣΗ ΤΟΠΙΚΩΝ ΦΟΡΕΩΝ	Σούλλα Μάου Παρτασή	Μαρία Αργυρού	Τάσος Σιαλής
Ιδιότητα	Πρόεδρος Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ 2011-Ιούνιο 2016. Μετά τις εκλογές 15 Δεκεμβρίου 2016 είναι η Πρόεδρος Κοινοτικού Συμβουλίου Πέρα Ορεινής	Μέλος Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ από το 2011. Από τον Ιούνιο 2016 μέχρι και σήμερα προεδρεύουσα της Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ.	Ιδιοκτήτης και Διευθύνων του Αγροτουριστικού Καταλύματος «Απεράντι». Υπάλληλος στον Πτηνολογικό Σύνδεσμο Κύπρου
Είδος πληροφόρησης	Ιστορικό της Πολιτιστικής Επιτροπής ΣΚΕ (δομή, καθεστώς λειτουργίας, αριθμός μελών της πολιτιστικής επιτροπής καθώς και τις προοπτικές εξέλιξης της πολιτιστικής επιτροπής).	Προβλήματα, προκλήσεις, αδυναμίες και απειλές που αντιμετωπίζει η Πολιτιστική Επιτροπή ΣΚΕ.	Προφίλ των τουριστών που επιλέγουν το αγροτουριστικό κατάλυμα όπως την εθνικότητα, τα ενδιαφέροντα και τις δραστηριότητες που πραγματοποιούν στο χωριό.
Δράσεις στον πολιτισμό	Στήριξη, συνέχιση και αναβάθμιση των πολιτιστικών εκδηλώσεων, η διάσωση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της κοινότητας	Εμπλουτισμός «πυρήνων» πολιτισμού στο χωριό, δράσεις για μετατροπή του χωριού σε «πολιτιστικό χωριό» .	Δράσεις εκδηλώσεων που να απευθύνονται στους τουρίστες
Δράσεις στον τουρισμό	Στόχευση στον σχολικό τουρισμό, συνεργασία με Κυπριακό Οργανισμό Τουρισμού	Οργάνωση μικρών «τουριστικών πακέτων» που θα απευθύνονται σε οικογένειες τουριστών και μη που θα έρχονται τις Κυριακές στο χωριό για εκμάθηση χειροτεχνιών, εμπλοκή σε πολιτιστικά εργαστήρια και περιήγηση στο χωριό.	Παροχή κινήτρων για λειτουργία περισσότερων ξενώνων στην κοινότητα, ευκαιρίες για λειτουργία περισσότερων υπηρεσιών

ΠΙΝΑΚΑΣ 8. Ερωτηματολόγιο που δόθηκε στους κρατικούς φορείς

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου
Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Θέμα μεταπτυχιακής διατριβής:

**Τοπική ανάπτυξη ορεινών περιοχών με άξονα το δίπολο τουρισμός-πολιτισμός.
Ο ρόλος της κοινωνίας των πολιτών.
Μελέτη περίπτωσης : κοινότητα Πέρα Ορεινής**

Ο πιο κάτω οδηγός συνεντεύξεων είναι κοινός και απευθύνεται στην επαρχιακή διοίκηση, ΚΟΤ, Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας τους τρεις αντιπροσωπευτικούς κρατικούς φορείς διοίκησης, τουρισμού και πολιτισμού. Κύριος στόχος των συνεντεύξεων είναι να ανιχνευτεί η αντίληψη και η πολιτική που ακολουθεί ο κάθε φορέας ως προς την έννοια της ανάπτυξης, του τουρισμού και του πολιτισμού.

Ως προς τα έργα ανάπτυξης

- Ποια η αντίληψη του φορέα που εκπροσωπείτε για την ανάπτυξη;
- Ποια θεωρούνται έργα ανάπτυξης για μια περιοχή; Αναφέρετε πρόσφατα παραδείγματα
- Πώς επιτυγχάνεται η βιώσιμη ανάπτυξη μιας περιοχής. Πώς ο φορέας που εκπροσωπείτε εφαρμόζει τις αρχές της βιωσιμότητας
- Τι προβλέπεται για την ευρύτερη περιοχή Ταμασσού;

Τουρισμός και ανάπτυξη

- Ποιος ο ρόλος του φορέα που εκπροσωπείτε στην τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής; Ειδικότερα στην υπό εξέταση περιοχή;
- Πιστεύετε ότι ο πολιτισμός μπορεί να συμπράξει με τον τουρισμό και αν ναι ποιες είναι οι ενέργειες του φορέα σας προς αυτή την κατεύθυνση
- Υπάρχει συνεργασία με άλλους φορείς και σε τι επίπεδο;
- Ενθαρρύνεται η τουριστική ανάπτυξη σε μια αγροτική μη παράκτια περιοχή; Με ποιους τρόπους. Ειδικότερα στην υπό εξέταση περιοχή;
- Πώς ο φορέας που εκπροσωπείτε ενισχύει τα έργα για τουριστική ανάπτυξη; Ειδικότερα στην υπό εξέταση περιοχή;

Πολιτισμός και ανάπτυξη

- Ποια η αντίληψη και η στρατηγική του φορέα που εκπροσωπείτε για τον πολιτισμό;

- Αναγνωρίζεται η αναπτυξιακή διάσταση του πολιτισμού; Με ποιον τρόπο;
- Με ποιο τρόπο ενθαρρύνονται τα έργα πολιτισμού σε μια κοινότητα;
- Υπάρχει συνεργασία του φορέα σας με τους φορείς πολιτισμού (Υπουργείο Πολιτισμού/Πολιτιστικές υπηρεσίες/ τμήμα Αρχαιοτήτων); Σε τι επίπεδο

Τοπική ανάπτυξη με πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων

- Ποιες πολιτικές ακολουθεί ο φορέας σας ως προς την ενθάρρυνση της τοπικής ανάπτυξης;
- Πώς ο φορέας σας ενθαρρύνει την ανάπτυξη με πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων;
- Με ποιο τρόπο μπορεί μια κοινότητα να διεκδικήσει ευρωπαϊκά κονδύλια για έργα υποδομής μέσω του φορέα σας ;
- Ποιες είναι οι δυνατότητες (περιορισμοί -ευκαιρίες- πλεονεκτήματα-μειονεκτήματα) για την ανάπτυξη με πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων. Στη συγκεκριμένη περίπτωση;
- Πώς ο φορέας σας θα μπορούσε να ενισχύσει μια κοινότητα στο να καταστεί «πολιτιστικό χωριό» ή «τουριστικό χωριό»

